

קובץ קי"ז ה'תשע"ו

מחיר: א"י 2 ₪ | USA \$2.00

קובץ גליונות

פרשת בהר (חז"ל - אמור)

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

מרן ראש הישיבה
הגרמ"י ליפקוביץ זצוק"ל

הגאון הצדיק
רבי ישראל אליהו וינטרויב
זצוק"ל

הגאון האדיר
רבי אברהם גנהובסקי זצוק"ל

הגאון הגדול
רבי שלום בן ציון פלמן
זצוק"ל

ויבלחט"א

מרן ראש הישיבה
הגראי"ל שטיינמן שליט"א

מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א

מרן פוסק הדור
הגר"נ קרליץ שליט"א

מרן רה"י
הגר"ג אדלשטיין שליט"א

מרן הגאון
רבי יעקב אדלשטיין שליט"א

דברי שיה

כאיל תערוג

פרי היים

נשיה בחוקיך

גאון יעקב

משנת החפץ היים

פניני דעת

דובב שפתיים

נפשו גחלים תלהט

פנינים משולחן רבינו

שלמים מציון

דרכי החיזוק

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית מרת יוכבד הלוי ע"ה
בת הרה"ח ר' משה יהושע העשיל ז"ל
אשת הרב משה הלוי שליט"א - מנהל ת"ת תשב"ר
גלב"ע כ"ו ניסן תשע"ו תנצב"ה

ניתן להשיג את הקובץ מודפס בערים הבאות:

קרית ספר בית הכנסת: קהילת משך חכמה 053-3127555	הר נוף בבתי הכנסת: *אמרי שפר *קהילת בני תורה *חניכי הישיבות- רח' ברנד	בכוללים: *בית הלל *נחלת משה *חזון איש	אופקים 052-7635246 (סמיד) בבתי הכנסת: *קיוית *שיוית
מעלה אדומים *בבית הכנסת תלמידי הכתב סופר	כנסת 054-8429113 (גרוס)	אצל הנציגים בישיבות: אורחות תורה בית מאיר	אלעד 054-8415551 (הופנר) ישיבת בני ראובן
נס ציונה מוסדות אור תורת שלום בכולל בראשות הרב יפת שליט"א	מאה שערים בבית הכנסת תפארת בחורים (הישן) נוה יעקב 052-7677676 (לוי)	בית מדרש עליון גאון יעקב משך חכמה פונוביז'	אשדוד רובע ג' - קרית חרדים 058-3231891 (שוורץ) רובע ז' 052-7668323 (מונק)
נתיבות 054-8454356 (טרבלסי)	סורוצקין בבתי הכנסת: *אהבת תורה *באר שמואל	קהילות יעקב קרית מלך שערי תורה תפארת ציון	אשקלון 050-4181543 (לוי)
נתניה רמת אפרים 052-7664668	סנהדריה 052-7171376 מקוה פאג"י	מרכז חנות גל פז- ר' עקיבא 88	באר יעקב ישיבת גרודנא באר יעקב
פתח תקוה בבתי הכנסת: *אבי עזרי *אוהל אברהם *חניכי הישיבות	עזרת תורה 054-8474651 (אלקין) *בית הכנסת בית ישראל	פרדס כץ 052-7168580 (אבוחצירא 30)	באר שבע 052-7628911 (היקלי)
גני הדר *מקוה בעש"ט	קרית יובל 052-7639488	בבתי הכנסת: *חניכי הישיבות (ברוט 20) *מנין אברכים (אבוחצירא 9)	בית שמש קריה 02-9910398 (פינקלשטיין)
צפת כולל בראשות הרב קפלן שליט"א 054-8454791	רוממה *בית כנסת חניכי הישיבות	קרית הרצוג 03-5708404 (שטרן) 052-7640848 (פרידמן)	רמה א' ישיבת נתיבות התורה-תפרח 052-7138967 (אמרון)
קרית אתא ישיבת מעוז חיים 052-7129279	רמת שלמה 02-5710175 (לאפיר)	שכון ה' 053-3151405 (נמירובסקי)	ביהכנ"ס לב אליהו
ראש העין ישיבת בית הלוי בראשות הגה"צ ר' אבנר עפגין רח' חפץ חיים 6	בבתי הכנסת: חזון איש המרכזי כולל ישכר באוהליך	זכרון יעקב 04-6392214 (קניגסבוך)	רמה ג' *ביהכנ"ס אהבת תורה 02-9920797
רחובות 050-4101805 ישיבת מאור התלמוד	רמות א' 054-8408719 (גולדשטוף)	חיפה נוה שאנן 054-8454992 (גינעיר)	כולל עטרת שלמה
רכסים גבעה א' 052-7606491 כולל נר ישראל בית יצחק 052-7183722	רמות פולין *ביהכנ"ס אוהל יוסף 053-3180324 (דורוני)	טבריה אלמלם 053-3115735	ביתר גבעה A *ביהכנ"ס זכור לאברהם
תל אביב 050-4101805 ישיבת מאור התלמוד	רמת אשכול ביהכנ"ס חניכי הישיבות שערי חסד 054-8498969 (קירט)	טלז סטון 02-5335545 (חנות כל בו אלן)	בית חלקיה 054-8413562 (פיינר)
תל אביב ביהכנ"ס אביר יעקב 050-6824384 (נוביק)	כרמיאל 052-7166636 (ברוורמן) ישיבת רינה של תורה	ישראל *ישיבת מיר 052-7677676 (לוי)	בני ברק *שכון ג'/יהודה הנשיא 053-3145900 (גולדשטוף)
תפארת 08-9924520	מבוא חורון 054-8413562 (פיינר)	ירושלים ביהכנ"ס בית פנחס 052-7627788 (מיכאל)	*דסלר/כולל ברסלב 052-7159869 (בן אריה)
נתן להשיג את הקובץ בארה"ב במקומות הבאים: • בורו פארק • פלאטבוש • וויליאמסבורג • מונסי • לייקווד	מודיעין עילית *בכוללים: עטרת שלמה, ישכר באוהליך, הר"ן הרב אברמוב	ירושלים *ישיבת מיר 052-7677676 (לוי)	ויזניץ 050-4192923 (טסלר)
בבתי הכנסת: *ביהכנ"ס הגדול החדש (בכניסה לכולל גרטלר) *הליכות חיים *המרכזי - רמת אלחנן *הליגמן *לדרמן *נאות יוסף *משכנות יעקב *דברי שיר *שם אבותי *אוהל משה ורחל- רח' פרל *היכל משה	נאות הפסגה 052-7608620	גבעת שאול 052-7159755 (גינזבורג)	בבתי הכנסת: *ביהכנ"ס הגדול החדש (בכניסה לכולל גרטלר) *הליכות חיים *המרכזי - רמת אלחנן *הליגמן *לדרמן *נאות יוסף *משכנות יעקב *דברי שיר *שם אבותי *אוהל משה ורחל- רח' פרל *היכל משה

הזמנות במוקדים עד יום שלישי בערב. [ללא הזמנה מראש]

המעוניינים להפיץ באזור מגוריהם יפנו ל: 053-3145900 | הפצה בארה"ב: 6463428424

ניתן לקבל קובץ זה בכתובת מייל: k.gilyonot@gmail.com | להנצחות ע"ג הקובץ ניתן לפנות ל: 053-3145900

גליון זה י"ל לע"נ האשה

מרת שרה עלקא בת ר' דוב בער ע"ה

נלב"ע י"ג אייר

תנצב"ה

דברי שי"ח

ממרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

פשט על הפרשה

"ולא תונו איש את עמיתו" (כה, יז)

בב"מ נ"ח ב' כל היורדין לגיהנם עולים חוץ משלשה שיורדין ואין עולין ואלו הן הבא על א"א והמלבין פני חבריו ברבים והמכנה שם רע לחבירו, מכנה היינו מלבין אע"ג דדש ביה בשמיה. ומפרש"י דדש ביה כבר הורגל בכך שמכנים אותו כן ואין פניו מתלבנות ומ"מ זה להכלימו מתכוין. נראה דכל איסור מכנה שם היינו בקורא לו תמיד כן או שאחרים מכנין אותו כן אבל אם קוראו פ"א או ב' אין קפידא כי בדרך בדיחותא קאמר וזוהי נחא שמצינו בכמה מקומות שלא הקפידו ע"ז עי' סנהדרין נ"ט ב' מגילה י"ד ב' כריתות ח' א' פסחים ע' ב' חולין ק"א שבת קכ"א ב' נדה י"ב ב' ועוד כמה דוכתי. ואין לדחות בכמה מקומות דהיה זה משום תוכחה שרצו לרמוז להם שהתנהגו שלא כהוגן באיזה פרט, דאם יש איסור לכנות שם אסור גם כשזה לצורך ואם צריך להוכיחו יוכיחו בהדיא או ירמז לו ולא בדרך זה שאסור ואמרו עליו שאינו עולה מגיהנם, אלא ע"כ דבקודא לו כן בדרך אקראי פ"א או ב' אין קפידא בזה כי בדרך בדיחותא קאמר. (נדפס בקו' שם טוב).

(טעמא דקרא)

"לא תשמע את מקלליך"

בעניין אחד שהיה יורד לחייו של פלוני, אמר רבינו שליט"א שלא ישים הנפגע לב על כך, וממילא יפסיק הלה לדבר.

ואמר: השנה חשבתי, כתוב בקהלת (פרק ז' פסוק כ"א): "גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך אשר לא תשמע את עבדך מקללך" - ולכאורה, מהו "אשר", שמשמעו שזה המשך ללעיל? והביאור הוא, כאשר עבד מקלל כשאחד שומע, אין כוונתו בעצם הקללה, כי אם כן למה עושה כן דוקא כשתשמע, וע"כ שכל כוונתו רק להכעיסך, ולכן אם לא תתן כלל אל לבך מה שמדברים, על ידי זה לא תשמע את עבדך מקללך.

(דרך שיהיה)

עלי שי"ח

הכוס שנשפכה

בימים אלו, בהם אנו אבילים על פטירת עשרים וארבע אלף תלמידי רבי עקיבא על שלא נהגו כבוד זה בזה, משתדלים כולם לתקן ולהשתדל יותר לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך, וכבר אמר התנא הקדוש, 'זה כלל גדול בתורה' ואין זה דבר קל כלל ועיקר.

נביא כאן מעשה מאד על מרן שליט"א שאירע בחודש האחרון. ממנו נוכל להשכיל וללמוד את ההנהגה הראויה בין אדם לחבירו, וממנו יראו וכן יעשו. היה זה באחד הימים בהם ישב ועסק בכתיבת חידושי תורה במחברת מיוחדת, מרן שליט"א היה שקוע בהבנת אחד המפרשים ולבאר על פי זה כמה סוגיות עמוקות. כמה וכמה ספרים היו פתוחים כשעליוהם פרושה המחברת לרווחה, העט פתוח והיד רושמת...

אל החדר נכנס אב מהצפון עם כמה מילדי. האב הגיע כדי לבקש ברכה פרטית לאחד הבנים וכן שאלה עבור האחר, מרן שליט"א שקוע בתלמודו, וכרגיל. כעבור כמה רגעים הרים את עיניו הביט בהם, שמע את הדברים וענה מה שענה ובירך. בסיום הברכה, לא הבחין אחד הילדים ומבלי משים לב, הזיז כוס משקה שעמדה בסמוך, וזו נשפכה היישר על הספרים ועל המחברת...

הילד אפילו לא הבחין במה שעשה, ויצא בשמחה.

מרן שליט"א הבחין מיד במה שקרה אך לילד לא אמר מאום. מילה וחצי מילה! הוא הביט בכל עמל ויגיעו שנתכסה כעת בשכבה של מים, ואמר לבני הבית, דבר ראשון, להוציא את הספרים שלא יהיו מזוהמים בבזיון במים, ואח"כ לנסות לייבש את המחברת. ואכן בס"ד כעבור זמן התייבשה המחברת ובחסדי ה' לא היה נזק.

סביר להניח - כי הרבה אנשים היו דבר ראשון גוערים בשופך, ומציעים אותו ומביישים אותו, ואח"כ מביטים לראות מה הנזקים... אך מרן שליט"א קיים בעצמו (קהלת ז' ט') אל תבהל ברוחך לכעוס כי כעס בחיך כסילים ינוח, ועל ידי כך זכה שלא אירע לו בסופו של דבר שום נזק.

דבר העורך

בשבת האחרונה חל יום היארצייט של הגאון הגדול רבי שאול ברזם זצ"ל חדב"נ דמרן הסטיפלער וגיסו של רבינו שיבלחט"א (נלב"ע ו' אייר תשכ"ד) רבינו היה מרבה להשתעשע בדברי תורה עם גיסו הגאון ר' שאול ברזם זצ"ל ומצטט הרבה חידושי תורה בשמו, רבינו רגיל לומר שר"ש ברזם היה הרבה אצל החזו"א, והחזו"א מאד העריך אותו. רבינו נשאל פעם מה דעתו על כיבוס במכונה בערב שבת באופן שימשיך לעבוד מעצמו- בלי שיעשו בזה, גם בכניסת שבת, האם אסור, והשיב לעיין בזה בספר זכרון שאול של ר"ש ברזם ז"ל. בספרו שונה הלכות סי' תרע"א הל' ח' מביא רבינו (פעם יחידה) חידוש בשם גיסו ר"ש ברזם [בענין שיעור רוח אצבע בין נר לנר].

סיפר רבינו שליט"א: לפני שנים רבות בא אלי בחור אחד עם קונטרס על סדר זרעים שחפץ להדפיסו, וביקש שאעבור עליו. עברתי עליו וראיתי שאין ראוי להדפיסו. היתה לי בעייה מה אגיד לבחור, אם אגיד לו שלא להדפיס - הרי כל כך השקיע ועבד עליו, ואם ידפיסו - הרי אח"כ כשיגדל יהיו לו בזיונות גדולות, ולא ידעתי מה לעשות.

ירדתי לגיסי הגאון רבי שאול ברזם זצ"ל, שהיה גברא רבה, להתייעץ עמו כדת מה לעשות. ואמר לי: תגיד לו שלא מיעצים לבחור להדפיס ספר, כי אח"כ הבחור גודל ויהיו לו בוודאי הוספות רבות על הספר, וכדאי שידפיסו בסטנציל ויחלקו רק בקרב בני משפחתו... וכך עשה.

בברכת שבת שלום

יצחק שילרס (ב"ס)

❧ "שלא נהגו כבוד זה לזה" ❧

"אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לר"ע וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה" וכו' (יבמות ס"ב, ב).
שאלה: למה לא אמרו שהיו לו כ"ד אלף תלמידים?

תשובה: היו חברות.

שאלה: וכי כל כך חמור הוא מה "שלא נהגו כבוד זה לזה", שכולם מתו על עון זה?

תשובה: הם היו צריכים להנהיג את הדור והיו למדין מהן, וענין של מידות הוא, ולכן לא היתה עצה אחרת.

שאלה: איך לא עשו תשובה, ולמה רבם לא הוכיחם?

תשובה: ר"ע עצמו לא ידע הטעם, במדרש רבה (קהלת י"א, ו') איתא שאמר לשבעת תלמידיו החדשים "הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה, אתם לא תהיו כן, מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה", וטעם זה על כי היו צרי עין נתחדש לו אח"כ.

ועוד, שסברו שנהגו כדן, שהרי לא ביזו אחד לשני, והטענה עליהם היתה "שלא נהגו כבוד", וסברו שלא היה צריך יותר.

שאלה: כשראו שהתחילו למות, מדוע לא חזרו בתשובה?

תשובה: כבר נגזרה גזירה ולא הועילה תשובתם כדי להראות לדורות, ומה שאמרו במדרש שם "מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה", וכי מיד עשו והעמידו ישיבות בכל הארץ? אלא זה גופא שקיבלו את דברי ר"ע בזה גופא נתמלא כל הארץ תורה.

ובכלל ענין של מידות קשה מאד לשנות. הרמב"ן כותב בשם הרמב"ם (בשמונה פרקים פרק רביעי) שעונשו של משה היה משום שכעס, וכיון שחשבו שכל מה שעושה הוא על פי הקב"ה, "מתנועעו ומדבריו כולם למדים", ולכן היה חמור עונשו כל כך! וכן בגמרא מנחות (ס"ח, ב') "צהבו פניו שהשבת את הזקן, תמיהני אם תאריך ימים", והנה מלשון הגמרא משמע שר"ט לא הקפיד עליו בזה, ואדרבה, שמח שפשט לו קושייתו, ורק ר"ע הרגיש בו ששמח מזה וקללו שלא יאריך ימים, ויש לתמוה מאי כולי האי שמגיע לו מיתה בשביל זה וכל ישראל יפסידו ת"ח כזה, והיה לו להוכיחו ולהזהירו שלא יעשה כן? אלא הכוונה: בשביל שהיה תנא ואדם גדול, ובוודאי יהיה ממנהיגי הדור ואלפי תלמידים ילמדו אצלו, וכיון שהרגיש בו מדה רעה זו שמתכבד בקלון רבותיו, ומדות קשה לעקרו, חשש שמדה זו תעבור לאלפי תלמידיו ויהיה בזה תקלה לדורות, ולכן נח שימות ולא יעביר מדות רעות לתלמידיו. [ובספר "ארחות יושר" (ערך "חינוך") הביא רבינו שליט"א מגמרא זו ראייה לדברי מרן החזו"א בספר "אמונה ובטחון" (פ"ד אות ט"ז), ע"ש].

ואף שהיו "תלמידי רבי עקיבא" - אפשר מן השמים לא נתנו להם סייעתא דשמיא, כדי ללמד לדורות.

שאלה: מהי השמחה בל"ג בעומר שפסקו מלמות, הרי לא נשאר כלום מתלמידיו ולכן פסקו מלמות, וכבר הקשו כן.

תשובה: רובם מתו ונשארו מעט, וכעין שכתבו התוס' (בבא בתרא קכ"א, א' ד"ה יום) שהיו שנשארו ולא מתו במתי מדבר. (ועיין ביאור הגר"א סי' תצ"ג שדימה את הענין שמצאנו שכאשר פסקו למות יש יר"ט).

שאלה: הרי בגמרא אמרו "והיה העולם שָׁמֵם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום", משמע שלא נשאר כלום?

תשובה: מהחשובים שבהם לא נשאר כלום, ולכן הלך לרבותינו שבדרום.

(דרך שיחה)

שו"ת בעניני ספירת העומר

[הסביר לי רבינו שכוונתו שבתאריך ל"ג בעומר לא נסע, אבל כן היה שם כמה פעמים] הוסיף רבינו חושבים שזה מצות עשה מדאורייתא. [ושוב הוסיף ג"כ מטעם ביטול תורה]. (ע"כ מתוך הספר "מנחת תודה")

ש: שאל את חבירו כמה היום לעומר, וחברו השיב לו "אני מכון שלא לצאת, היום כך וכך לעומר", ואח"כ הוא שכח לספור באותו יום, האם יוכל להמשיך לספור בברכה, כי אמנם באותו יום הוא לא יצא יד"ח, אבל למעשה סו"ס הוא ספר באותו יום?

ת: לא.

ש: אחד ששמע איש"ר או ברכו באמצע שספר ספירת העומר בין הימים לשבועות האם יפסיק לענות או לא, והאם יש הבדל בין יומי דמישלים שבועי ליומי דלא מישלים שבועי? **ת: לא יפסיק.**

ש: קטן ששכח לספור את העומר באחת הלילות, וגם לא ספר את העומר ביום, האם יכול להמשיך ולספור עם ברכה?

ת: לא.

ש: מה הדין באופן שאדם בא לביהכ"נ לאחר תפילת מעריב של המנין הקודם, ומתחיל מיד עוד מנין, והוא נוהג להאריך בתפילתו ויודע שלא יספיק לספור עם הציבור במנין השני, מי אמרינן שעדיף שיספור עכשיו עם המנין הקודם כדי שיקיים המצוה דספירת העומר ברוב עם, או דלמא עדיף שקודם יתפלל מעריב שהוא תדיר, אע"פ דיספור אח"כ בלא רוב עם?

ת: יספור קודם.

בעל גמ"ח שאל מרבינו שליט"א: אצלנו בגמ"ח שמים ניגונים ברקע. כי אנשים שמגיעים לשם מאוד לחוצים וזה מרגיע אותם. האם מותר להשמיע את אותם הניגונים גם בספירה, והשיב רבינו שליט"א בחיך: תשים את המנגינה של אלי ציון ועריה, לא כדאי בימי הספירה, אבל בשאר ימות השנה אפשר להתיר לשמוע ניגונים.

ש: חולה שכל פעם ששרים לו הוא שוכח מהיסורין, והרופאים אומרים שזה גם מועיל למחלתו, האם מותר לנגן לו בכלי בימי הספירה?

ת: אם הוא צריך את זה א"כ זה לא שירה אלא רפואה.

ש: האם גם לחברים שנמצאים עמו בחדר מותר לשמוע?

ת: מי שלא צריך לזה כדאי שיצא.

ש: האם כתיבה כדיבור לענין ספירת העומר?

ת: מחלוקת, ולמעשה אם כתב יש מקום להקל ויכול לברך.

ש: בהרבה פלאפונים כשמתקשרים יש ניגוני המתנה, האם מותר בספירת העומר?

ת: באמת הדבר לא טוב, וראוי להקפיד ע"ז.

ש: מה הדין לשמוע בספירת העומר ניגונים בלי כלי נגינה?

ת: אסור. (ע"כ מתוך הספר "פניני שיח")

אחד ששאל לרבינו בענין נסיעה למירון בל"ג בעומר השיבו: "עדיף לשבת וללמוד מלנסוע למירון, זה בטוח" שוב נכנס אחד ושאל לרבינו שבחורים שואלים האם לנסוע למירון בל"ג בעומר? השיב רבינו: יותר מצוה לשבת ללמוד.

שאלתי לרבינו שאברכים שואלים אם יש ענין לנסוע למירון בל"ג בעומר, השיב רבינו אני אף פעם לא נסעתי,

לקבלת הגליון ניתן לשלוח בקשה במייל: 0573145900@okmail.co.il או בפקס: 077-2092005

נשמח לקבל הערות והארות וכן עובדות ושו"ת מרבינו

להנצחות ולתרומות: 053-3145900 כתובת: ר' יהודה הנשיא 52 בני-ברק

באיל תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וענינא דיומא
מרבן של ישראל מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א

גליון 150.
שנה ג'
פרשת בהר
שנת תשע"ו

להערות, הארות והוספות על הענינים
הנכתבים בעלון, לתרומות והוצאות, נא
לפנות ל: 0527680034@okmail.co.il
או ל: 0527680034 בין הסדרים. או בת.ד.
5397 ירושלים, או בפקס 0722164414
ולציון עבור מערכת עלון כאיל תערוג

פניני הפרשה

ומצא כדי גאולתו

ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו ומצאה כדי גאולתו (ויקרא כ"ה כ"ו)

תנו רבנן, והשיגה ידו יד עצמו שלא ילוה ויגאל, ומצא פרט למצוי, שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב, ברע ויגאל ביפה (ערכין דף ל' ע"ב). יש לעיין, אם היה לו הרבה שדות, ואחר כך השיג שדה ומכרה כדי לגאול, אם מהני, כיון שאינו גואל מהשדות שהיו לו בשעת מכירה של השדה הזו שרוצה לגאול, או דוקא אם לא היה לו במה לגאול.

עוד יש לעיין, אם מכר שדה שוה מאתיים זוז, והיה לו מאה זוז, אם אי אפשר לפדותה, כיון דהא היה לו חלק מזה שכעת רוצה לגאול, ונקרא מצוי. ואם נימא כן, נמצא דגם פרוטה שהיה לו אי אפשר לצרפה ולגאול, וכיון דאין גואל לחצאין, נמצא דלא יוכל לגאול כלל, כל זמן שלא ישיג כסף חדש, שיספיק כדי לגאול את כל השדה. (אילת השחר מכות דף ח' ע"א ד"ה ומצא פרט למצוי)

גזל עכו"ם

ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היבל הוא ובניו עמו (ויקרא כ"ה נ"ד) ויצא בשנת היובל, בעובד כוכבים שישנו תחת ידך הכתוב מדבר. (קדושין דף ט"ו ע"ב).

וביארנו התוס', דכיון שהעובד כוכבים בטוח עליו ונתן לו מעות על מכר גופו, בא הכתוב להשימיענו שצריך לדקדק, ומבואר בתוס' הרא"ש דקאי אף למאן דאמר גזל עכו"ם מותר, כאן אסור משום חילול השם. ובקובץ שעורים נתקשה דאם יש חילול השם ודאי אסור, ולא צריך על זה פסוק? אמנם משמע דכשיש חילול השם אסור משום גזל, ולא איסור דלא תחללו את שם קדש, ועל זה ודאי צריך פסוק (אילת השחר קדושין דף ט"ז ע"א תוד"ה בעובד כוכבים)

לא תרדה בו בפרך

ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך. (בהר כה, מו) בגמ' בקידושין כ, א מבואר דאין מוכרין אמה העבריה לקרובים דבעינן שתהא ראויה ליעוד דכתיב אשר לו יעדה.

וכ' המנחת חינוך (מצוי מג-א) וז"ל, ונ"ל פשוט דיכול למכור [אמה העבריה] ג"כ לאשה וכו' ולא מצינו בשום מקום היפך מזה, וזה פשוט אצלי וכו' עכ"ל. ובפירוש מרן הגר"ק שליט"א למס' עבדים פ"א סי' כ"ז דן להוכיח דאמה אינה נמכרת לאשה, משום דדוקא אב מיעד לבנו ולא אם, ולבסוף מייית, ראה דנמכרת מהא דאמר' בתורת כהנים סו"פ ו' ובאחיכם בני ישראל איש באחיו אין לי אלא איש איש, אשה באיש מנין ת"ל איש באחיו מ"מ ובאחיכם בני ישראל לא תרדה בו בפרך בו אין אתה רודה רודה אתה בבן חורין בפרך, והוסיף הגר"א אשה באשה מנין וכו' הגירסא בילקוט, הרי מבואר להדיא לגירסא זו דאשה יכול להיות לה אמה עבריה, דהרי לאו דלא תרדה בו בפרך אינו אלא על עבדים ושפחות עבריים כדמסיק התו"כ, עכ"ד.

והגיה רבנו שליט"א על גליון הספר, יש לעיין בשואל עבד של חברו אי איכא בשואל לאו דלא תרדה בו בפרך, ע"כ, היינו דאם כן יש לומר דבאמת אין אשה יכולה לקנות אמה העבריה, והא דמרבה הספרי אשה באשה ללאו דלא תרדה, אירי באשה ששאלה אמה העבריה.

סחורה בפירות שביעית

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה (ויקרא כ"ה ו')

והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה (עבודה זרה דף ס"ב ע"א, בכורות דף י"ב ע"ב).

קדושין דף כ' ע"א, תניא רבי יוסי בר' חנינא אומר, בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית, אדם נושא ונותן בפירות שביעית, לסוף מוכר את מטלטליו, שנאמר בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו, וסמך ליה וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד. ופירש רש"י, וכי תמכרו, אם תמכרו ותקנו מה שאסרתי לכם בו סופך למכור ממכרך וכל כלי ביתך. וצריך עיון קצת, הא אין איסור לקנות פירות שביעית, רק משום לפני עור לא תתן מכשול, והאיסור שביעית הוא רק להמוכר, דעובר איסור דלאכלה ולא לסחורה. וי"ל (אילת השחר קדושין דף כ' ע"א רש"י ד"ה בשנת היובל הזאת)

אונאת דברים

ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך (ויקרא כ"ה י"ז) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נאמר בו ויראת מאלקיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלקיך, ור' אלעזר אמר זה בגופו וזה בממונו, רבי שמואל בר נחמני אמר זה ניתן להישבון וזה לא ניתן להשבון. (בבא מציעא דף נ"ח ע"ב). לכאורה הא בכל אונאת ממון יש לו גם כן צער הגוף, כשידע שלקחו ממנו יותר ממה שמגיע, ומכל מקום אינו עובר על מה שמצער, דצער הגוף הבא מאונאת ממון, אינו באיסור של אונאת דברים. והנה בבבא מציעא דף ס"א ע"ב אמרינן, לא תגנוב אפילו על מנת למייקט, ובשיטה מקובצת שם הביא דיעות דדוקא בשאין דעתו להחזיר עובר, אבל כשבדעתו להחזיר לאחר זמן אינו עובר. ולכאורה היה אפשר לומר גם כאן, דאינו עובר אף משום אונאת דברים, כיון דהצער הוא מחמת חיסרון ממון, אינו עובר מחמת מה שמצער.

אך מכל מקום נראה, דשאני באונאת ממון דאינו מכין לצער, אלא להרויח ממון, ואדברה אינו רוצה שהמתאנה ידע שהונה אותו, לכן אינו עובר מחמת צער הגוף, ושאני באונאת דברים דכונתו לצער. ולפי זה כאן דכונתו לצער עובר באמת משום אונאת דברים. (אילת השחר בבא מציעא דף ס"א ע"ב ד"ה ונראה דאף לשיטות אלה)

עוד בענין זה

אמר רב חננא בריה דרב אידי, מאי דכתיב ולא תונו איש את עמיתו, עם שאתך בתורה ובמצות אל תונוהו. (בבא מציעא דף נ"ט ע"א). מבואר דלשון עמיתך כולל לכל ישראל, דאסור להונתו, מלבד מי שהוא רשע גמור שיצא מכלל עמיתך.

ויש לעיין בהא דדריש בשבועות דף ל' ע"א, גבי בצדק תשפוט עמיתך, עם שאתך בתורה ובמצות השתדל לדון יפה, והיינו למישריה תיגריה לתלמיד חכם לדון אותו תחילה. ומבואר דרק תלמיד חכם מקרי עמיתך. ועיין חדושי אגדות להמהרש"א. (אילת השחר שבועות דף ל' ע"א ד"ה עם שאתך בתורה ובמצות)

1 יש לציון דכוותה **חידש רבינו ג"כ בחסד ומשפט סנהדרין עה**. גבי ביאת נכרית בפרהסיא דלא הוי רק איסור חילול ה', אלא בעצם איסור דערייות חמור יותר. **וע"ע באיה"ש קדושין כא:** גבי כהן ביפ"ת ג"כ עד"ז, שכתבו הראשונים

דאיסור כהן ביפ"ת משום דלוקחה בפרהסיא וקנאין פוגעין בו, וביאר רבינו דהאיסור הוא בעצם הביאה ולא רק איסור חילול ה', ע"ש.

ענין בפרשה - שביעית

כבר נכתבו הרבה מאוד מדברי רבנו בגליונות פר' בהר תשע"ד - תשע"ה על עניני שביעית, וכן הבאנו בשנה הקודמת פסקים בהל' שביעית שנאמרו מרבנו שליט"א ע"י הגר"צ פלמן זצ"ל, וכאן נביא עוד כמה ענינים.

כח שומרי שביעית

מבואר בתורה שבזה שלא שמרו שמיטה יגלו. והנה במדרש איכה על הפסוק שחקו על משבתיה מובא שהגויים שחקו על היהודים כאילו גמל שאוכל קוצים בא בתלונה שהיהודים אוכלים קוצים שזה אוכל ששייך להגמל, כיון שאין להם ירקות לאכול בשנת השביעית הרי דשמו שביעית. ואפילו אם רק קצת לא אכלו ירקות והשאר אכלו הא עברו רק איסור ספיחין שזה איסור דרבנן ואם שמור ונעבד וגם האוסרין זה אסור רק מדרבנן, עכ"פ משמע שחלק גדול שמרו שמיטה.

הנה מצאנו בחטא העגל דכ"כ חטאו ישראל אע"פ דרק א' מאלף חטא, נמצא דרך שש מאות איש חטאו בין כ"כ הרבה אנשים, ועד היום תובעים דביום פקודה ומצדדים החטא אע"פ שכבר נהרגו שלשת אלפים איש.

ויש לפרש לפי"מ שמבואר בנפש החיים (ע"י שער א' פי"ד) דאינו דומה מי שממונה על כתר המלך לפי שממונה על חצרו דהכתר צריך להיות צח ומצוחצח מאד בלי שום רושם משא"כ בחצר. לכן בדורות הקודמים ה' אנשים גדולים מאד וה' כאילו הם הממונים על הכתר לכן כל דבר נתבעים מאד. ואם היה כמה אנשים שנכשלו בחטא התביעה על כלל ישראל חמור מאד משא"כ בדורותינו. ובדורינו הקצת ששומרים יהי רצון שיהי נחשב שכלל ישראל שומרים שביעית, יתן השי"ת שנזכה לגאולה בב"א ואם לא נזכה עד שביעית הבא להיות נגאלים נזכה לכהפ"ח יתברכו שומרי שביעית. (כת"י קו' פירות שביעית)

לא להגיע לאסיפות

היה פעם שעשו אסיפה עבור חיזוק עניני שביעית, והיה אדם אחד שהסכים לתרום הרבה כסף לצורך עניני השביעית, והתנה שמסכים לתרום כל הסכום רק עם מרן רבנו החזון איש ז"ל יבוא להשתתף באסיפה ואפי' לרגע אחד, ומרן ז"ל לא הסכים בשום פנים לבוא לאסיפה ונשאר בביתו אע"פ שע"ז הפסידו הרבה כסף כיון שהלה לא נתן כלום. ואמרו לפני רבינו שהגר"ק שליט"א הסביר טעמו של מרן ז"ל בזה שהיה סבור שאם יבוא לאסיפה זה יהיה ביזוי לכבוד התורה שמטריחים אותו לבוא בשביל כסף.

ונענה רבינו שליט"א ואמר שלדעתו נראה שמה שמרן ז"ל לא הסכים לבוא לאסיפה הוא משום ביטול תורה שאחז שזה לא סיבה מספקת לבטל מהלימוד, אבל ברור שאילו ה' האסיפה עבור חיזוק בתורה, אף מרן ז"ל היה מגיע להשתתף בזה. (אעלה בתמר)

שיירי הפירות

ש. האם מותר לזרוק שיירי פירות שביעית לתוך פח שמיטה ביחד עם שאריות של שאר אנשים [כגון בישיבה שאוספים כל שיירי הבחורים ביחד]. או מכיון שראובן לא יאכל שיירים של שמעון, זה נחשב כמפסיד בידים.

ת. אין זה הפסד בעצם הפרי ומה שאינו אוכל את זה מחמת שהוא מפונק, ומותר לזרוק את של כולם ביחד כך אמר הגר"ק שליט"א. והוסיף רבנו שליט"א דענין זה מצאנו בתוס' (כתובות כט, א) שאוכל המונח בבית הבליעה עדיין יש לו שווי מלא הגם שאחרים שיודעים, מזה לא יאכלוהו, מכיון שבעצם האוכל עדיין נחשב שלם. (מים חיים גליון 252)

לא הזיק החגב

בס"ד. לכ' הנדיב הנכבד עוסק בחדס וצדקה מר ... נ"י הנה קרבה שנת שבע היא שנת השמטה אשר בתורה כתוב שאם ח"ו לא שומרים דיני שמיטה גולין מן הארץ, וראינו בשנים אחרונות דברים נפלאים שדוקא בשדות שנשמרו בשמטה לא הזיק החגב כגון במושב קוממיות ויש הדמנות שע"ז שיתנו לכל חלקאי אלף שקל לחודש יעזוב שדהו ומתוך כך יתקרב להרבה דברים שביהדות ובדאי מצוה גדולה שיתקרב להתורה ולמצות, ומר דכבר לבו חס לכל דבר טוב יוכל לנצל את המצב לקרב לבות ישראל לדבר הקדוש הזה.

ויתברך הוא ובני ביתו בניו ונכדיו בכל דברים טובים. בברכה

א"ל שטיינמן כ"ט אייר תשס"ז לפ"ק.

מעלת קידוש ה'

שח הרה"ג רש"ל שליט"א: ישנו יהודי חשוב עסקן שזכה לעשות חיל בעסקים ובאחד הימים רצה הוא לערוך עסקה חדשה ומפתה שעמדה על הפרק אך לצורך כך הוא נזקק להלוואת ענק לביצוע העסקה והכספים הרבים שהשקיע וההלוואות הרבות שכבר לקח לעסקאות אחרות לא אפשרו לו להשיג סכום שכזה.

הוא החליט להגיע לביתו של אחד הגבירים החרדים בארץ ולבקש את עזרתו, וביקש מהגביר שזקוק בדחיפות לעזרתו ודרוש לו הלוואה גדולה של אלפי ש"ח מיידי. הגביר החרדי שהיה נדיב לב שמע את דבריו והנהן בראשו כאות הסכמה אך מי הם הערבים שלך? שאל הגביר את העסקן?

העסקן החרדי הביט בגביר בתמיהה, ואמר אתה פוגע בי אני נראה לך כאדם לא אמין שישגנוב לך את הכסף? אמר הגביר אינני חושד בך אך זה לא סכום קטן ולשם כך אני צריך ערבים?

אם אתה רוצה אני מוכן שרק מישוהו אחד יהיה הערב שלי והוא הקב"ה אם לא אחזיר לך את הכסף הוא יחזיר לך אותו אמר העסקן בתדהמה לגביר.

הגביר הסכים ואמר בסדר גמור תחתום לי על שטר ההלוואה ולמטה נכתוב כי הקב"ה הוא הערב שלך במידה ולא אקבל את כספי וכך עשו. והנה עברו להם הימים והחודשים וזמן הפירעון הגיע הגביר הרים את השפופרת והתקשר אל העסקן, אך מהצד השני של השפופרת אין קול ואין עונה חששותיו של הגביר התאמתו כנראה שהעסקן לקח את הכסף וברח עמו מה עושים עכשיו?

הגביר הרים את עיניו לשמיים ופנה אל הקב"ה בשפה שלו ריבונו של עולם הסכמתי לעזור לאותו עסקן שהיה זקוק לעזרתי והסכמתי להלוות לו כי נתתי לך אמון שאתה הערב שלו, ובמידה והוא לא ישיב לי את הכסף אתה הוא זה שתשיב לי את הכסף אך לא את הכסף אני דורש ממך בורא עולם כסף ב"ה לא חסר לי, אך בקשה אחת יש לי ממך יש לי בת בוגרת בבית כבת 25 שלא מצאה את זיווגה מזה מספר שנים אנא ה' שלח לה את החתן שלה זוהי בקשתי ממך בהלוואה זו בעבור האמונה שבטחתי בך.

לא עברו שבועיים ימים. ובתו של הגביר התארכה בשעה טובה ומוצלחת בבית הגביר נערכה מסיבת האירוסין כשהגביר מודה לה' על החזרת ההלוואה, והנה לאחר מספר שבועות דפיקות בביתו של הגביר היה זה העסקן החרדי שנעלם בפתאומיות והתנצל על איחור מועד תשלום ההלוואה, מכיון שלא היה בארץ תקופה ארוכה וכעת באתי להשיב לך את כל ההלוואה הנה היא לפניך אמר והוציא סכום של אלי ש"ח ממזוודתו, חיך הגביר ואמר הערב כבר שילם על הכל. העסקן התבלבל לרגע ואמר אל תתלוצץ עלי אמרתי לך שאני מתנצל על האיחור קח בבקשה את כספי, אך הגביר השיב ואמר איני לוקח את הכסף הזה הוא לא שייך לי אני כבר קיבלתי את הלוואתי אומנם לא בכסף אך קיבלתי זאת בדבר השווה יותר מכך ולכן הכסף שבידך לא שייך לי.

הגביר סיפר לעסקן את המאורעות, אך העסקן לא הסכים לקחת את הכסף אליו, הכסף הזה שלך ואני עומד במילה שלי הוא אמר. לבסוף הם החליטו ללכת אל מרן רבנו שליט"א הוא שמע את דבריהם ואמר אם העשיר טוען כי הערב הקב"ה שילם לו את ההלוואה הרי שאם כעת הלוואה הלא הוא העסקן רוצה להחזיר את הכסף עליו להשיב את הכסף אל הערב שהרי הערב שילם על כך. כיצד אשלם את הכסף לקב"ה שאל העסקן את רבנו שליט"א?

רבנו שליט"א הביט בעסקן ואמר לו השנה היא שנת השמיטה ואם אתה רוצה לשלם את הסכום לקב"ה תן את הכסף לוועד השמיטה בארץ ישראל המאפשר לחקלאים לשמור על השמיטה וכך עשה.

הערות והשלמות לגליונות הקודמים

הנה בס"ד התקבל הגליון בחיבה בהרבה מקומות בארץ ישראל ובחו"ל, וזכינו לקבל הערות והארות מרבבות הקוראים, ובל"נ נשתדל להביא מידי פעם [בל"נ בכל גליון עשירי] ממכתבי השולחים, ומאהבת הצניעות ומעוד כמה טעמים, אנו נכתוב את שם המעירים רק בר"ת ועממה הסליחה.

גליון חג הפסח - בדבר הנכתב אודות חולי צילאק

ארגון עזרה ומזור המסייע לחולי צילאק מסרו: כי קבלו הוראה מיוחדת מראש הישיבה הגאון הגדול רבי אהרן לייב שטינמן שליט"א כי כיון שהאכילה היא סכנה עבורם, עליהם לאכול רק כזית אחד ולא שלש כזיתים כמו כל בית ישראל, ועל כן יטלו ידיים רק לפני האפיקומן ואז יאכלו את הכזית מצה גם בתור אפיקומן וגם בתור כזית מצה של ליל הסדר. [ובהסכמת רופא מומחה]

לבני חו"ל שעושים סדר גם ביו"ט שני אמר ראש הישיבה שליט"א שלא יאכלו אפי"ז כזית אחד מחמת שיו"ט שני זה דרבנן ולא מחמירים בכה"ג בחשש כזה של ספק פיקוח נפש בדרבנן.

קבלנו הברה מיו"ר ארגון הנ"ל הרב א"כ שליט"א, אני מתעסק עם חולי קרוהן וקוליטיס, שזה סוג אחר של מחלת מעיים, ולעתים יותר חמורה בהרבה מחולי צילאק.

וכך הוי עובדא, לפני כמה שנים התייעצתי עם מרן שליט"א אודות אברך יקר אשר סבל מקרוהן, שהביא אותו לחסימות מעיים והיה צורך לנתחו, מרן שליט"א קרא לי ושאל אותי האם אני חושב שהדיאטה שאני מציע יכולה לעזור לו להימנע מהניתוח, השבתי למרן שליט"א אם הראש ישיבה יברך אותו ואותי, הרי שבוודאי שלא יצטרכו לנתח אותו.

רבנו בירכו, ובחסדי השם אותו אברך ניצל מהניתוח והצלחנו בחדסי השי"ת לעזור לו על ידי דיאטה מיוחדת שאוסרת לו לאכול קמח, סוכר ועמילן,

"כל יום" רבינו שאל מה שלום החולה ואיך הוא מרגיש? הייתי מעדכן את רבנו מה מצבו, וכל יום הוה מברכו מחדש.

חג הפסח קרב וכנסתי לשאול מה יהיה והאם מותר לאותו חולה לאכול השאלה הייתה איזה שיעור? וכמה שיעורים? וכאן הגיע ההוראה עבור אותו חולה, כי מאחר ולא עבר זמן רב מעצם תחילת הדיאטה, השיב רבנו שהוא יאכל את הכזית הראשון באפיקומן ובכך הוא יקיים את שני המצוות.

שאלתי מה עם כורך? רבינו השיב, היות וזה מדרבנן, במקרה שלו, שלא יאכל כורך עם מצה.

שאלתי האם אפשר להתיר לו לאכול במקום כזית כביצה? ועל זה השיב רבינו, לא, שיאכל רק כזית.

למחרת הפסח, רבינו שאל אותי, נו, אתה יודע איך עבר עליו אכילת הכזית?

לשנה הבאה, נכנסתי עם בחור מחו"ל שלמד ב... וסבל מקרוהן, השאלה הייתה לגבי יו"ט שני מה לעשות, ואל זה השיב רבינו, שיעשה את כל הסדר כהלכתו, אך ללא מצה כלל מאחר וזה מדרבנן.

א. ברור הדבר שההוראה הייתה רק לחולי קרוהן או קוליטיס שנמצאים במצבים מסוימים ובוודאי לא לצילאק, זה פשוט לא נכון, וח"ו יכול להגיע מזה תקלה, שמכאן ואילך כל חולי הצילאק יאכלו רק כזית אחד, הרי יש להם מצות שמותרים להם. והם יכולים לאכול 3 כזיתים בלי כל בעיה.

ב. וגם לחולי קרוהן אי אפשר להוציא כזה פסק, לפני שהחולה מברר עם גורם מוסמך מה מצבו ורק אז להשתמש בפסק זה.

גליון 138 נכתב שחכ להבדיל בתפילה

העירו לדעת הר"מ (פכ"ט משבת ה"א במ"מ) שהבדלה היא דאורייתא, אמנם על הכוס היא דרבנן, א"כ אם אדם שחכ לומר אתה חוננתו בתפילה כיצד אפשר להוציא בהבדלה, דזה חייב בדאורייתא וזה בדרבנן. ולכאוי יצטרך לומר ברוך המבדיל לפני הבדלה כדי שיתחייב רק בדרבנן עכ"ד.

ונשמט בדפוס שהקושיא היא רק לשיטת הדגול מרבבה סי' רע"א דאין ערבות לאשה, ולכן אם יצא כבר יד"ח הבדלה אינו יכול להוציא אותה, ועי' משנ"ב שם.

גליון 140 מלחמת המפרץ - במש"כ על מלאכה דאורייתא

נכתב: מו"ר הגרא"ל שטיינמן שליט"א היה מורה לשואלים אותו שאסור לעשות מלאכה דאורייתא עבור איטום החדרים בזמן

האזעקה בשבת, והיינו דהיה סובר שדבר זה רחוק טובא מפקו"נ (משנת פיקוח נפש עמ' ל"ב)

והעירו בני הגרב"צ פלמן זצ"ל שבפרוץ המלחמה נכנס אביהם הגאון הגדול ר' בן ציון פלמן זצ"ל לרבנו וזן עמו מה מותר בשבת ומה אסור לעשות, ובתוך הדברים אמר לו רבנו ששמע מעולי אירן שהיכן שהיה את התקפה של הגז בשעתו, מי שהיה בבית סגור כבר לא ניזוק ולא הוצרכו לאיטום גמור, ולכן מחמיר שלא לאטום לגמרי בשבת. [וכן הורה אז רבנו שסגי בסגירת החלון ותו לא].

עוד בענין מלחמת המפרץ

אמר רבנו בשם ר' איזיק שער זצ"ל שהיה מצייר איך יראה לעת"ל המלחמה, שיזרקו פצצות על ארץ ישראל, והקב"ה ישנה את מסלול הפצצות ויפלו על רוסיה וכדו'. ואמר רבנו שזה ראינו קצת במלחמת המפרץ שהקב"ה שינה את מקום הפגיעה של הטילים שלא יזיקו לחי אדם.

גליון 143 המשגיחים בישיבה בכפר סבא

נכתב: המשגיח בישיבה היה הגר"י כץ שהיה מכונה השותק, ולאחר מכן עזב ללמוד בכולל חזון איש.

הערנו הגאון ר"ק שליט"א ששמו היה רבי שמואל מרדכי כץ זצ"ל והוא היה מרבני וורשא שהגיע לאר"י. ואח"כ למד בכולל חזון איש ובערוב ימיו שהה בעיר רעננה ולא הניח זש"ק.

עוד שם יראת הרוממות

נכתב: שח בנו הגר"ש שליט"א: הבית בו התגוררנו בכפר סבא, היה משני הצדדים מגורים של שני אנשים חילונים לגמרי, אנטי דתיים, עד כדי כך שבזמן שהיו כולם חוזרים בשבת מבית הכנסת הם היו יוצאים בכוונה מהבית שלהם לחצר ומעשנים וכו' כדי להרגיז את כולם, אבל, כשאבי היה חוזר מהישיבה הם מיד היו מסתלקים מהמקום מרוב יראת הרוממות הנוראה שהרגישו כלפיו.

וספר לנו ר' י"מ בן פזי שיחי שלמד אצל רבנו מכפר סבא, שפעם ראה רבנו חילוני מחזיק סיגריה בשבת ואיך שראה את רבנו מיד זרק את זה על הריצפה ושאל אותו רבנו למה זרקת ואמר לו מפני כבודך, ושאלו רבנו ומה עם כבוד השכינה שמצטערת על כך שאתה מעשן בשבת?

והוסיף שרבנו בכוונה היה הולך ברחוב בכפר סבא בשבת כדי שע"י שיראו אותו ימנעו מחילול שבת.

עוד שם.

במש"כ שם בענין תיקון השעונים, העירו ותיקי כפר סבא שהדברים אינם נכונים, והיה בכפר סבא שען ידוע בשם הרב אלטמן שכולם תיקנו אצלו, וכנראה שנפל טעות ואי הבנה, ועמנו משגתינו תלין.

גליון 141

במעשה עם תגרי לוד, העירו כמה קוראים, שהדברים לכאוי מבוארים ע"פ דברי הפע"ח שכ' שהסוד של מילה ופריעה נמצא בדין אונאה שתות ויותר משתות.

עוד ציינו רבים למעשה שהיה בזמן הנצי"ב שרצו ללמד שר אחד סוגיא בלימוד ולימדו אותו תגרי לוד, ולא הבין כלום.

גליון 147 על ענין שחוטין חוץ

קבלנו מכתב מהגר"ח ק"ק שליט"א: להעיר במ"ש בענין שחוטין חוץ, שלכן נכתב כאן מיעוט דשלד"ע כי קרבנות נעשים ע"י שליח וכו'. וצ"ע דהא איירי בשחיטה שאינה ע"י כהנים. ואולי סמוכים הדברים ע"מ דחז"י בקידושין מ"א ב' דפרכי' שא"א למילף משליחות דמהני בשחיטת הפסח דמה לקדשים שרוב מעשיהם ע"י שליח. ואיך שיהיה, המשך המו"מ אי מה דנעשה ע"י כהנים חשיב ע"י שליח או לא, משום דשלוחי דרחמנא ניהו, לכאוי אינו נצרך, שהרי עכ"פ מבואר בגמ' זו להדיא דמ"מ חשיב נעשה ע"י שליח לענין דה"ל מהני שליח דידן. [וגם הלא כ' תו' דמ"מ הנם אף שלוחי דידן, וא"כ בלא"ה נוחא.]

גליון 147 על הגר"ש וולבה זצ"ל

מובא שרצה לתרץ קו' רה"י שליט"א שלפי מדרגתם שהורגלו לכיון כראוי לא יצאו יד"ח כשקוראים בכוונה פחותה מזה והגר"ז לא קיבל דבריו.

יש לציין שכדברי הגר"ש וולבה זצ"ל מבואר בס' בדינים והנהגות להחזו"א פ"ד או' כ"ב, וא"כ הוא פלוגתא בין הגר"ז והחזו"א ע"כ.

וכבר הובא במק"א שרבנו שאל שאלה זו גם את החזון איש ולא הספיק לקבל ממנו תשובה כי התחילו אז להתפלל מנחה.

יום היארצייט של הגאון רבי משה קופשיץ זצ"ל רב קהילת הניכי הישיבות רוממה נלב"ע י"ח אייר תשס"ד

כהונתו כרב

בשנת תשמ"ט הנחשונים הפכו לציבור, והוחלט לחפש רב שיעמוד בראש הקהילה המתפתחת. נמנו וגמרו האברכים מייסדי השכונה לעלות קמיה מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל שיציע להם במי לבחור, וכאשר הוא נקב בשמו של הגאון רבי משה קופשיץ, תהו האברכים שאמנם מדובר בגאון ומרביץ תורה משכמו ומעלה אך מה לכך ולמלאכת הרבנות?

נימק מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל ואמר פוסקי הלכות יש, ויש תפקיד של רב שהוא מגלם הנהגה, **רבי משה הוא מנהיג** ובכוחו להנהיג את קהילתכם. מאות המשפחות שמגובשות כיום סביב הקהילה מוכיחות כמה גדולים עיני חכמים, מה שמפליא בהנהגתו של רבי משה היא העובדה שלמרות היותו מנהיג, לא פעל דבר וחצי דבר בלא להתייעץ עם מרנן ורבנן גדולי ישראל ובפרט עם מרן ראש הישיבה הגרא"ל שטיינמן שליט"א שאת מעונו היה פוקד תמידים כסדרם ועל פיו ישק דבר בכל ענייני הקהילה.

פעם אחת יצא רבי משה מגדרו ואמר למלעזים במלאכי אלוקי: את מה שהוא לומד ביום אחד לא תלמדו כל ימי חייכם, ואת מה שהוא אוכל כל ימי חייו אתם אוכלים ביום אחד. ומי שהכיר את דמותו ידע שהיה זה אחד הביטויים החריפים הבודדים שיצאו מפיו. זכתה הקהילה, ומרן הגרא"ל שליט"א הגיע למקום ונשא דברים לא פחות מתשע פעמים!

סילוקו של צדיק

ליל שישי אור לכ"ג באייר תשס"ד.

המונים גודשים את היכל בית המדרש הגדול ואת מבואותיו במעמד הספד מרכזי על רב הקהילה שהסתלק בפתאומיות. רבי משה בעצמו הזמין את מרן ראש הישיבה הגרא"ל שטיינמן שליט"א להספיד.

וגופא דעובדא הכי הוי מיד עם פטירת מרת סוקולובר ע"ה נחלץ רבי משה חושים, ובין השאר התקשר לאחד הגבאים בבקשה שיפנה לברר בבית מרן ראש הישיבה הגרא"ל שטיינמן שליט"א האם יסכים להגיע לעצרת התעוררות בבית הכנסת.

כאשר חזרו בטלפון לבית רבי משה שמעו כיצד מזמינים שם אמבולנס דחוף לאחר שרבי משה התמוטט. ומרן ראש הישיבה שליט"א אכן הגיע לעצרת התעוררות **אך של המזמין עצמו!** מאז זכו בני השכונה ואלפי תושבי השכונות הסמוכות לקדם את פניו לא רק בתוגת הספד אלא במשאות קודש שמחים כנתינתן מסיני.

הספד רבנו - להתעורר מהאסון הגדול

יש היום הספד וגם התעוררות, הספד כבר שמעו קצת ואיני ראוי להספיד מכמה טעמים, כל אדם לא כ"כ קל להכיר, **ובפרט אדם צדיק הוא מסתיר מעשיו וא"א להכירו**, רק אלו הקרובים מאוד אולי יכולים להכירו קצת, ובפרט שיש ג"כ שאלה עכשיו לפני החג, לכן נדבר קצת מה שאנו בדורינו זקוקים מאוד לרחמי שמים להתעורר ולעורר רחמים לעלות ולהתחזק בתו"ש, שזה צריכים חיזוק בכל יום, בברכות (ל"ב ב') אמרין דדברים אלו צריכים חיזוק, ובפרט בימינו הדור חלש בעיקבתא דמשיחא ומאוד צריך להתחזק בתו"ש.

ידיעת ה' זה מצוה לאו דוקא בחכמה ושכל, אלא ידיעת ה' ע"י הנהגתו בבריאה זה נקרא ידיעת ה', כי א"א להכיר את הקב"ה, רק מה שאנו יכולים לדעת בהנהגתו איך שמתנהג עם הנבראים, א"כ כל מש"כ בתנ"ך בהנהגת הקב"ה זה נועד לנו לדעת אותו יתב.

בספר יהושע (פרק ז') כתוב שיהושע שלח מרגלים לרגל את העי, ואמרו לו דמספיק שיעלו כאלפים איש או כשלשת אלפים איש, ועלו מן העם כשלשת אלפים איש ויכו מהם אנשי העי כשלשים וישיב את הארץ אל האבות.

ובסנהדרין (מ"ד א') נחלקו האם נהרגו ל"ו אנשים, ור' נחמי ס"ל שנהרג רק יאיר בן מנשה ששקול כנגד רובה של סנהדרין (שהם ע"א), והעם היו כ"כ שבורים, כי ידעו שכלל ישראל צריך לנצח ואף אחד לא ימות, ולפתע נפל במלחמה אדם כזה גדול כיאיר בן מנשה ששקול כנגד רובה של סנהדרין, ולפי החשבון הוא הי' יותר מבן ר"נ שנים, דהוא נולד עוד לפני תחילת שיעבוד מצרים, שזה הי' במשך ר"י שנים, ועוד מ' שנים שהיו במדבר וכו', ושלחו למלחמה ג' אלפי אנשים, ויאיר בן מנשה הלך בחזית המלחמה, ולמה שלחו כזה אדם, משמע כי אז המלחמה לא הי' בעיקר ע"י חיצים וכלי זין אלא צדיקים הלכו למלחמה, ויאיר בן מנשה הצדיק הגדול הזה ששקול כ"כ, דוקא בו פגעה מדה"ד ונהרג.

ובהמשך הפסוקים כתוב שהקב"ה אמר שזה הי' בגלל חטא עכן, ובסנהדרין (מ"ג ב') כתוב דעכן כבר חטא ב' פעמים בימי משה, והקב"ה המתין שלא ימות עכן, ואח"כ הי' כל זה שנהרג הצדיק ששקול כנגד רובה של סנהדרין, והרי איש בחטאו ימות ולמה מת הצדיק הזה?

וכנראה שהי' רצון ה' שיתעוררו, ולכן הי' כדאי לעשות אפי' בדרך כזה שימות הצדיק הגדול הזה, דאחרת הציבור לא היו מתעוררים, אם עכן הי' מת ולא הי' דבר מיוחד לא היו מתעוררים, דבכל יום מתים אנשים, אבל אם ימות אדם כזה כיאיר בן מנשה, בזמן שכלל ישראל הובטחו מהקב"ה שהם צריכים לנצח לא בחרב וחנית וכלי זין אלא בדבר ה', א"כ מי ראוי להלחם יותר מהצדיק הזה, וע"י שנהרג הי' רעש גדול, דכולם התפללו שהצדיק הזה נהרג, והי' ע"י זה התעוררות גדולה, וכדכתיב וימס לבב העם ויהי למים, דהיינו כ"כ שבורים.

ובסנהדרין (שם מ"ג ב') אמרין בשעה שאמר הקב"ה ליהושע חטא ישראל, אמר לפניו רבש"ע מי חטא, א"ל וכי דילטור אני לך הפל גורלות, והנה וכי תוצאות הגורל אינו ע"י הקב"ה, וכי מי עושה שהגורל יצא אמיתי, אלא משמע דהטענה היתה שהאנשים צריכים להענישו ולא הקב"ה, אפי' שהקב"ה יודע, אבל אז לא הי' התעוררות, אלא ע"י מה שאנשים יעשו, שזה משך שלא הי' עוד.

א"כ רואים שיש לפעמים הנהגת הקב"ה לעשות דבר שיהיו את לב האנשים, וכאן ג"כ רואים שהקב"ה עשה דבר מה שבדרך כלל לא מבינים, **דוקא האיש הזה שהי' ידוע לצדיק וחכם גדול, והוא ג"כ בזמן שהתעסק בחדש כל היום, ופתאום זה נהי', והרצון הוא שאנחנו נתעורר.**

שמעתי מזקן אחד שהי' בסלבודקא ושמע מר' נפתלי אמסטרדם שאמר בשמו של הגר"ס זצ"ל שאם ח"ו אחד מת מיתה פתאומית, לא צריכים ללמוד אח"כ מוסר ג' ימים, שזה צריך כ"כ לעורר דכבר לא צריך לימוד מוסר ג' ימים.

א"כ מה נאמר, אם רואים אדם שעסק כל הזמן בתורה ובחסד, ובאותו יום הי' טרוד בחדש עם הנפטרת והמשפחה, והוא דוקא, אין לך מוסר גדול מזה שצריכים ללמוד שדורשים להתחזק, ומה שיותר נתחזק זה יהא יותר זכות בשבילו, בשביל זה הקב"ה עשה בכדי שכולנו נתחזק בתו"ש בחדש, גם בצניעות דח"ו לא יהא פירצה ברחובותינו, יש כאלה שרח"ל פוגעים בענין של צניעות ואנחנו צריכים להתחזק, וגם בעיקר בבין אדם לחבירו, לדאבוננו כמעט בכל המקומות צריך מאוד רחמי שמים שלא יהי' מחלוקת.

ומה שנתעורר יותר שלא יהי' מחלוקת, ומדבריו שנגד הצניעות, יש לקוות שהי' ישיב חרון אפו, שיש בזמן האחרון כ"כ גזירות נגד התורה, נגד הישיבות ות"ת, וכל הדברים שזה קודש, וזה צריך מאוד רחמים שנתעורר, וע"י זה יהא זכות לו, והקב"ה יעזור שנושע ונוכל להמשיך עד ביאת גוא"צ, שהקב"ה ירחם על עמו ישראל, ואז יהא התכלית האמיתית של הבריאה מה שהקב"ה רוצה, ואז הקב"ה יעזור לכולנו שנגאל בב"א.

מכתב רבנו

בס"ד שמחתי באומרים לי כי זכו בני קהילת הניכי הישיבות רוממה אשר בירושלים עיה"ק להוסיף נדבך בחומת הקדושה בהכנסת ס"ת לבית מדרשם וכבר יצא שמה הטוב של קהילה קדושה זו ההולכת בדרכי התורה והיראה תחת שרביט הנהגתו של רבם הנערץ הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א אשר זכה להיות ממשיך למפעלו הגדול ודרכו של אביו הגאון רבי משה זצ"ל ויהי רצון שיזכו לרומם מקדש מעט זה ותהי' השכינה שרויה באהליהם. א"ל שטיינמן.

לקראת חג השבועות הבעל"ט אנו מבקשים מכל מי שיש בידו ד"ת בהלכה ובאגדה או הנהגה על עניני חג השבועות

ומגילת רות מרבנו שליט"א שיואל להעבירם בהקדם למערכת לזיכוי הרבים

כמו"כ אנו נוציא אי"ה גליון מורחב על עניני תלמוד תורה ודרכי הלימוד ממשנת רבנו שליט"א, מי שיש בידו שיחה או

הוראה מרבנו שליט"א בענינים אלו נשמח לקבל עד שב"ק פר' בחוקתי הבעל"ט

כמו"כ למי שיש הערה או הארה על הנכתב בגליונות על חג השבועות בשנים קודמות אנא ישלח לנו בהקדם

מרבין מרן בעל "אילת השחר" שליט"א

לעילוי נשמת הבחור היקר חיים בן ציון ז"ל בן יבלחטיא הרה"ג ר' אברהם צבי טויב שליט"א

חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו...

כתיב כחסידי פארוכים ית"ש אחי את חג פסח כבודת מלך עם רבין מרן ראש פליכט שליט"א, כאשר אלפים אלפים נכחו לפיכנס אל פקודת פנימא ולפתח מרכיב שליט"א כפתרונות מיוחדות. אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו וכו' אין אנחנו מספיקים להודות לבוראנו ית"ש על כל הטובה שעושה עמנו ועם כל ישראל, וכמו שאחז"ל שזה חלק מהבטחת הקב"ה לכלל ישראל בגלות, "שהעמדת להם את רבי וחכמי הדורות".

אין לנו אלא לזעוק ולהתפלל כשם שעד הנה עזרנו רחמין וכו' נא אל תטשינו ה' אלו קינו לנצח! ונזכה בקרוב לקבל פני משיח צדקנו ומלכנו בראשינו, אמן.

ועל כל פסוק אשר חמנו, כתיב למען פליכט של "אב אחים" כפתרונות כל ראש פליכט פקודות כיח עם חכרי מוצת גבול פתור כלרבותין כקני ומפגי פבור רבין ומרן שר פתור שליט"א כראש, מול מאות פליכט של אב אחים, ולצדק אלפים אלפים של כן תורפ ופאן פצם פחרים אכר פ', פכאים למען קול פ' כראש, לפליכט ולפזל אכר אחין פרחוקים, אכין לכלאים, אשרי עין ראתה! ובסיום פאמא כירק רבין כפאליטא

אללע פעילים נאלצין מצליח ניין. און זוכה ניין נוי פ'שטייט אין מסילת ישרים, לאור הננו שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער. והוסיף נאלצין תשובה פאקן. תרגום - שכל הפעילים יצליחו, ויזכו במש"ב במסילת ישרים לאור הננו שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער, ושיזכו לעשות תשובה.

ולסיום פון רוצה לפכא בכרים נראים שרגל רבין לפכא מארן פחט"א כצוקאל"פ, כגוף כח פפפפפ פפפפפ של אומא פתור על כל כאל ישראל, ומכא רבין לפכיר, ופ' כקול אגרות (ח"ט ס"ב)

ואם היו בני תורה עמלים בתורה לאמתתה, היו מצילים ילדים הרבה, ואנשים רבים מהרהורי כפירה וכיוצא בזה, בשפע קדשם בהשתפך רוח מהרה בעולם. ובסביבות בעל תורה אמיתי הדבר ניכר לעינינו השפעה המרובה על אנשים הרבה, מה שכל השתדלות מעשית לא תשיגנה. וכמו בן יש רשמים דקים על הרחוקים, שאין עין הרואה מרגשת בהם לדקותם, עכ"ל.

~ ~ ~
"פה קדוש" של יהודי

כאשר זכינו להתחלת זמן קיץ בישיבות הקדושות, עם ההכנה הגדולה למתן תורה, ובישיבות הקדושות החוסות בצלו של רבין התחילו ללמוד מסכת נדרים כמו רוב הישיבות בארץ הקודש. האיר רבין דבר נפלא, שמסכת זו מלמדת אותנו כוחה הגדול של מילה של יהודי.

וכפי שידוע לן פ' כסול חמא א' כלתא על רבין תם, כותב תאפני "פה קדוש" פאיק יאמר בכר פ', ופאליט נפיר, אכ מצינ בכרים נפאליט מרכין לכאר בכר פ', ופון רואה חוכה לפכא פכרים אפן פאמא פיקרים תנן ברפ"ג דסנהדרין (דף כ"ג) זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה דברי ר"מ. ומייתי עלה בגמ' אמר ריש לקיש פה קדוש יאמר דבר זה וכו'. ויש להבין כאן הוא הלשון שאמר ר"ל "פה קדוש" האיד יאמר דבר זה דלכא' כשבאין להתפלל על מי שהוא גדול כ"כ בתורה עוקר הרי הרים האיד יתכן שיאמר דבר תימה, היה לו לומר בימיו אחר המבטא את גדולתו בתורה כגון עוקר הרי הרים האיד יאמר דבר זה או פה חריף האיד יאמר דבר זה, ומה זה שבא ר"ל בנוסח של קדושה פה קדוש האיד יאמר דבר זה וכי זה תלוי בקדושה.

ומבואר מזה דאפי' החכם הגדול ביותר אם חכמתו אינה מלווה ביראת שמים, בקדושה, יתכן מאד שיטעה אפי' בדבר פשוט ביותר ויכול למעות אפי' בדבר שתינוקות של בית רבן יודעים, ועל זה לא היה מתפלל ר"ל ולא היה פלא אצלו שהאדם החריף ביותר ומחודד מאד, חד השכל, יוכל לומר דבר שאינו מתקבל על הדעת כלל ומעות גמור, ורק היה פלא אצל ר"ל "פה קדוש" האיד יאמר דבר זה, אדם שהוא בדרגה של צדיק האיד יתכן אצלו מעות כזו, דכל זמן שהוא לא ירא שמים לא יועיל לו חריפותו שלא יטעה, אבל אם פה קדוש יש לו סייעתא דשמיא שע"ז זוכה דכשהוא חריף ועוקר הרי הרים יהא נשמר שלא יבוא לידי מעות.

~ ~ ~

סגולה או ציווי...

בפר' אמור, והוא אשה בבתוליה יקח. יש אומרים שיש סגולה לזיווג, לקבל את העליה הזאת. והעיר רבינו שהרי זה ציווי, לקחת, ולא נאמר שתהי' לו אשה.

~ ~ ~

לחובבי הדף היומי – קימה מפני בעל מעשים

זה שנים רבות תמה רבינו על דברי הר"ן בקידושין בענין קימה מפני חכם, והובא באילת השחר קידושין (דף ל"ג א') וז"ל נחלקו הראשונים אם יש חיוב קימה לבעל מעשים, דעת הרמב"ן דלא חייבה תורה קימה אלא מפני תלמיד חכם, ומה שאמרו בקידושין (ל"ג ב') דרב יחזקאל בעל מעשים הוה היינו דמש"ה היה שמואל קם מפניו ואין בזה משום זקן ואינו לפי כבודו. והר"ן הקשה על זה, ומשיב וז"ל ולפיכך נראה לי שכל שמוחזק בבעל מעשים ואין ספק בעניינו כרב יחזקאל עומדין מפניו, שלא צותה התורה בחכם אלא מפני שהחכמה מביאה לידי מעשים, אלא שלא פרשה תורה במעשה כמו שפרשה בחכמה לפי שאין הכשר המעשה גלוי כמו שיתרון הכשר החכמה נראה לכל וכו' ע"ש,

ויש להקשות לדעת הר"ן מהא דאמרי' ברכות ח' ע"ב הזהירו בזקן ששכח תלמודו שהרי לוחות ושברי לוחות מונחין בארון. ולכאור' התינוח אם חיוב קימה הוא בשביל החכמה שבו שפיר צריך ילפותא דאפי' ששכח תלמודו עדיין יש בו דין קימה. אבל אם עיקר החיוב קימה הוא מחמת המעשים שבו למה היה הו"א דכששכח תלמודו לא יהא בו דין קימה וכי מששכח תלמודו אין בו כבר יראת שמים.

ובימים אלו כשחזרה ועלתה קושיא זו, אמר רבינו יסוד נורא ליישב את הר"ן, וז"ל "למעשה אָן תורה גייט מָעַן אָפּפּ... " למעשה בלי תורה יורדים... והדברים מדברים בעד עצמם.

קימת זקן לזקן

עוד הערה קטנה לא מכבר סיפר לרבינו תלמידו החביב עוד משיבת חפץ חיים בכפר סבא הרה"ג ר' שמריהו אלפא שליט"א שפעם נכנס אביו הגאון רבי אליעזר זצ"ל אל מרן בעל הקהילות יעקב צוק"ל, וקם מרן בפני אביו, והביט אביו בתמיהה למה קם? והשיב מרן שנינו יודעים בדיוק מי מבוגר יותר... והי' הדבר חידוש בעיני, ושאלתי את רבינו האם זקן צריך לקום מפני מי שמבוגר ממנו, ואמר לי רבינו - גם זקן בן מאה! צריך לקום מפני זקן בן מאה ואחד, עכ"ד.

ניחום וחיזוק...

כשביקשו מרבינו חיזוק למשפחת אברך יקר, שנסתלק לו תינוק מיד אחר הלידה, אמר רבינו "שיזכו לראותו בקרוב בתחיית המתים".

זכרון לנפש נקי וצדיק

בימים אלו ימלאו שנתיים לסילוקו בשיא פריחתו של הבה"ח אליהו ז"ל בן יב"חט"א הגאון רבי יעקב סטפנסקי שליט"א ראש ישיבת "תורה בתפארתה".

ובימי חליו זכה לשאול את רבינו מה כדאי שיעשה, ואמר לו "שצריך להרבות כבוד שמים-חיזוק בכבוד שמים"... וכתב אז מכתב לציבור ממיטת חליו להתחזק בתפילת "עלינו לשבח" שכידוע היא תפילה נוראה, ויש בה את כל פסוקי האמונה, וגם בקשות עבור כבוד שמים, והיא צריכה חיזוק גדול, ומי שמכוון פירוש המלות בכל תפילה בעלינו לשבח, זוכה לקדש שם שמים גם בפני פמליא של מעלה, אשר באים לשמוע את עם ישראל אומרים תפילה זו. ובכן נפשי בשאלתי מכל מכרי הקרובים והרחוקים... להתחזק באמירת עלינו לשבח בכוונה או לפחות בחלקו, למען כבוד שמו יתברך, ואין לי ספק שתפילות אלו בכוונה, יעשה כבוד שמים גדול, ולעשיית נחת רוח להקב"ה... עכ"ד.

וכעת לקראת יום היארצייט, הוסיף רבינו על זה, שראוי להקפיד באמירת עלינו לשבח "מתוך סידור" כדי לעורר הכונה, ויהי' בזה עילוי לנשמתו הטהורה.

ויהי' רצון שזוכה בקרוב לגאולה האמיתית ולא ישמע עוד שו"ב וש"ס.

בח התורה

אחד שביקש ברכה להצלחה בתורה ולשלום בית, אמר לו רבינו "הא בהא תליא..." דכשיעסוק בתורה כמו שצריך, ממילא יהי' לו גם שלום בית.

ובדומה לזה אמר רבינו לעסקן מסויים שהתלונן שיש לו שונאים, ויעץ לו רבינו שילמד שלש שעות ביום, ויסתלקו שונאיו...

נשיח בחוקיר

עלון שבועי על פרשת השבוע ועניני השעה
מתורתו של מרן פוסק הדור רבינו **נסיס קרליץ** שליט"א
גליון מס' 117 • בהר תשע"ו

לא תרדה בו בפרך (כ"ה מ"ג)

בספר "עלינו לשבח" להגאון רבי יצחק זלברשטיין שליט"א, מביא, כדאי לציין ששמעתי מהגאון רבי נסיס קרליץ על כמה דוגמאות שאדם יכול לעבור בהם על איסור לא תרדה בו בפרך. ולמשל: אשה עובדת לפסח ומגיעה לאפיסת כוחות, עד שאין לה כבר כוח לעשות מאומה. והנה לבעלה יש חומרות, שהן אמנם טובות לכשעצמן, אבל הוא דורש מאשתו שתמלא אחר חומרותיו, כשהיא באפיסת כוחות, וכיוון שהיא חונכה בשנות לימודיה בסמינר שלא להמרות את פי בעלה, היא תציית לו גם עתה – ויש בכך חשש שעובר על 'לא תרדה בו בפרך'.

דוגמא נוספת היתה בפיו של הגאון ר' נסיס שליט"א, להוותנו יש הרבה אנשים הבונים שלא כחוק, והרשות העירונית מוציאה צו הריסה נגד המבנה.

בעל הבית מנסה להפעיל לחץ על אישי ציבור, כדי שיפעילו השפעתם בחלונות המתאימים כדי שלא יהרסו לו את המבנה. ולפעמים הוא אף מארגן הפגנה מול ביתו של העסקן או חבר העירייה כדי שהלה יבין שיש אנשים רבים המעוניינים בבנייה זו, ויש בכך משום 'לא תרדה בו בפרך'.

לא תעשו לכם אליילים (כו א)

רוצה לפתוח חנות ליד בית ע"ז

שאלה: בהודו יש מקום שיש בו בית ע"ז, מקום זה מושך אליו מיליוני תיירים בכל שנה, וכמובן שבמקום זה, עקב התיירים הרבים, ישנם הרבה חנויות שמוכרים שם. ויש לשאול האם מותר ליהודי לפתוח חנות במקום זה, או שמא אסור לו לפתוח כאן חנות, שהרי הוא נהנה מהתיירים שבאים בשביל הבית ע"ז, ולולי הבית ע"ז והתיירים לא היה פותח שם חנות כלל. ועוד הרי הוא מוכר לתיירים שבאים וכאילו משרת את הבאים לבית הע"ז. או שמא כיון שאינו נהנה ישירות מהע"ז הדבר יהיה מותר?

כמו כן יש לשאול, מה הדין כאשר יש ליהודי תחנת דלק ביציאה מבית ע"ז, ובגלל ריבוי התיירים בבית הע"ז, יש לו פרנסה גדולה. האם מותר להחזיק שם תחנת דלק או לא?

תשובה: נאמר במסכת עבודה זרה דף ס"ד ע"א ישראל שהיה נושה בעובד כוכבים מנה, ומכר עבודת כוכבים והביא לו, יין נסך והביא לו, מותר אבל אם אמר לו המתן לי עד שאמכור עבודת כוכבים ואביא לך, יין נסך ואביא לך, אסור. מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא, אמר רב ששת סיפא משום דהוה ליה כי רוצה בקיומו. וכן נפסק בשו"ע (יו"ד סימן קלב ס"ז) וברמ"א שם הוסיף שיש אומרים דאין איסור זה של רוצה בקיומו אלא דווקא אם אינו יכול להפרע ממקום אחר, אבל אם יוכל להפרע ממקום אחר, וכל שכן אם יש לו ערב, מותר, יעו"ש.

ולפי זה יש מקום לומר שאף בעניננו, אסור לפתוח חנות ליד הבית ע"ז, מפני שהוא רוצה בקיומו של הע"ז, שהרי אם לא היה כאן בית ע"ז, לא היה משתכר. ולכן אולי יש לאסור. ואפילו אם נאמר שהתיירים באים לראות את הנזי של הע"ז ולא את התפלה עצמה, סוף סוף אם לא היה כאן ע"ז, לא היה נזי, נמצא שהוא רוצה בקיומו.

אמנם לגבי התחנות דלק נראה דשרי, דהוא דומה למבואר לעיל בדף סג ע"ב שכרו לשבור ביין נסך מהו, מי אמרינן כיון דרוצה בקיומו אסור, או דלמא כל למעוטי תפלה שפיר דמי, אר"נ ישבור ותבא עליו ברכה. ואם כן הכי נמי, מי שממלא דלק אצלו, הוא לא בשביל להגיע לבית הע"ז, אלא כדי לינסוע משם, ואם כן אולי אין זה נחשב רוצה בקיומו. ועוד יש לחלק ולומר שבתחנות דלק אין זה ברור שרוב הרווחים מגיעים בגלל הע"ז, שהרי בכל כביש ראשי יש תחנות דלק, ואמנם בגלל הבית ע"ז מגיעים יותר לקוחות מכל מקום אין זה הנאה ישירה, והדבר דומה לנכרי שמכר ע"ז לפרוע חובו, ולא אמר להדיא שימתין עד שימכור הע"ז, משא"כ בחנות שבלי הבית ע"ז לא היו לו לקוחות כלל, אולי יש בזה איסור משום רוצה בקיומו, ואסור לפתוח שם חנות.

אולם למעשה שמענו מהגר"נ קרליץ שליט"א שאין בזה איסור משום רוצה בקיומו, מפני שאין כאן הנאה ישירה מהע"ז, אלא רק הנאה עקיפה מהאנשים שבאים לראות את הע"ז, ואין זה דומה לגביית חוב מדמי הע"ז עצמה, או מקבלת כסף על העברת הע"ז ויין נסך, דשם נהנה מגוף הע"ז, משא"כ בנידוננו שנהנה מהאנשים שבאים לקנות, ולא מהע"ז עצמה. אכן למרות שאין איסור בדבר מעיקר הדין, בכל זאת מכוער הדבר להחזיק חנות ולקבל רווחים בזכות בית הע"ז.

(חשוקי חמד, ע"ז)

את שבתתי תשמרו (כו, ב)

סיפר רבינו שליט"א: שמרן החזו"א אמר בזמן שהיה "אנשי משמרת השבת" שעמדו בכניסה לעיר בני ברק כדי להודיע לנהגים הנוסעים בש"ק שהיום שבת ואסור לנסוע, והדבר היה ידוע שבבני ברק לא נוסעים בשבת. אמר החזו"א שמותר לעצור את המכוניות מלהמשיך לנסוע ולמחות בהם שנוסעים בשבת, והוסיף שאין זה נחשב שמכשילם שעוצרים ואח"כ הם מתניעים שוב את המכונית בשבת, כיון שיש לקוות שלא ימשיכו לנסוע, עכת"ד החזו"א. (חוט שני, שבת ח"ג)

ולחוכיח למחללי שבת בזמנינו על שנוסעים בשבת, אפשר דהם תינוקות שנשבו ואזי הם בכלל אחיך, מ"מ לעשות מלחמות על זה, צריך שיקול הדעת גדול והדבר מסור לחכמי הדור, ועכ"פ לא העמי ארצות ולא כל ילד ונער יחליטו אם לעשות מלחמה על זה והיאך לעשות.

ופעם התבטא מרן החזו"א על המפגינים על חילולי שבת ואמר, שצועקים על הנוסעים "שבת", והנהג תמה ושואל מה זה שבת!

וכשנחבש בכלא רבי עמרם בלוי זצ"ל על שמיחה על חילולי השבת, בא אליו החזו"א לבקרו, ואמר שאם יהודי יושב בכלא בשביל השבת אז צריך לבקרו. (חוט שני, ר"ה)

ל"ג בעומר

נסיעה לרשב"י

אמר רבינו: החזו"א אמר לאלו שנוסעים בל"ג בעומר למירון "וכי סוגרים את הגמרא ונוסעים למירון". (חוט שני) נשאל רבינו על ידי אחד מראשי הישיבות: מה לומר לבחורים על הנסיעה למירון ביום ל"ג בעומר? נענה רבינו ואמר: "לא לו ששואלים צריך לומר שבתורה אין מצוה כזאת... ואלו שאינם שואלים – לא יועיל לומר להם..." (הליכות שני)

ריקודין ומחולות בל"ג בעומר

בענין ל"ג בעומר, בשו"ע ובפוסקים נזכר רק הטעם שפסקו מלמות, אבל עניני השמחה והמדורות לכבוד הלולא דרשב"י לא נזכר בפוסקים, אלא מתלמידי האר"י ז"ל, וכן היה מנהג הספרדים בא"י, אבל בני אשכנז לא נהגו כן.

ולפי"ז לכאורה אין היתר לעשות ריקודים ומחולות בליל ל"ג בעומר, ולמנהג הספרדים היה ראוי לאסור גם ביום ל"ג, רק שנהגו להקל משום הלולא דרשב"י.

שמחת חתן בימי ספירת העומר

אם עשו חופה בל"ג בעומר לפני השקיעה, פשיטא שמוותר להמשיך ולשמוח אחרי השקיעה דאחרי שיש חתן הרי יש מצוה לכולם לשמחו. ומה"ט מי שנוהג אבילות אחרי ל"ג בעומר מותר לו לכתחילה להשתתף בנישואין של מי שנוהג להקל אחרי ל"ג בעומר, דכיון שיש חתן מצוה לכולם לשמחו. [וכן מותר לסדר לו חופה וקידושין, כיון דמותר לחתן וכלה, שכן מנהגם].

נישואין אחרי ל"ג בעומר

מה שהעולם לא עושים נישואין אחר ל"ג בעומר, אף הנוהגים אבילות מפסח עד ל"ג בעומר, דמעיקר הדין אחר ל"ג בעומר מותר, י"ל כיון שאין בני אדם רוצים לעשות נישואין בזמן שלא מסוגל, והוא דבר רגיש ובני אדם מתרחקים מכל חשש בזה, ועל כן נהיה המנהג כן, אבל לנוהגים היתר אחר ל"ג בעומר בשאר עניני אבילות, אבל חתונות לא עושים. (כ"ז נלקט מחוט שני)

גליון פ"א, פ' בהר
יג אייר ה'תשע"ו
רמת - השרון

נא להמשיך ולהעביר
לרפואת רבי יעקב בן
מרים בת גיטל לרפ"ש
בתושח"י

רבי יעקב אדלשטיין שליט"א

משיחותיו של מו"ר הגאון הגדול

אהבת אתכם

[עומר - ואהבת חנם]

חלק משיחה שנאמרה במדרשה.
אייר תש"ע

מנהג מפורסם הוא שנוהגים מנהגי אבילות בימי ספירת העומר בין פסח לשבועות. גם זול להשיג אולם לבר מצווה וכדו' כי אין חתונות. מה המקור לנהוג בימי ספירת העומר במנהגי אבילות בין פסח לשבועות.

הגמרא במס' יבמות מביאה את הפסוק ששלמה המלך אמר, "בַּבֶּקֶר יָרַע אֶת יָרְעָה וְלַעֲרָב אֶל פֶּתַח יָרְדָּה". בספר קהלת הוא אומר דברי חכמה שגם שייכים לענייני העוה"ז; בבוקר, כשאתה צעיר, וזורע שדה, גם בזקנותך לערב תמשיך לעסוק ולזרוע. מסופר שאדריאנוס קיסר עבר על יד כפר ושם ראה זקן אחד ששותל עצי פרי, שאל אותו, כמה זמן עד שהשתל יתן פירות, אמר לפחות ג' שנים. וכן כמה אתה? בן מאה. ואתה חושב שכדאי לך להשקיע עבודה. אמר למה לא, אם אחיה - אני עצמי אקטוף את הפירות ואם לא, אני זורע לבנים שלי כמו שאבותי זרעו בשבילי. מסופר שאדריאנוס הלך בינתיים לארצות רחוקות לנהל מלחמות, וכעבור ג' שנים הוא חזר דרך אותו הכפר. הזקן שמע שהמלך מגיע והביא לו מתנה, סל מלא מהתאנים האלה ואמר לו זה מה שראית אותי שותל אז.

הגמרא אומרת שהפסוקים של דברי החכמה הם בעיקר משלים, דברי חכמה גם במילי דעלמא אבל בעיקר כדי לקחת מהם מוסר השכל. כמו שהגמ' אומרת במס' מכות - "אֵהָב קִסְף לֹא יִשְׁפַּע קִסְף", מי שאוהב כסף לא שבע מכך, ורוצה עוד כסף אע"פ שיש לו הרבה. אומרת הגמרא שזה נאמר על משה רבנו. [וכן במד"ר דברים ב' כז:] אוהב מצוות לא ישבע מצוות, מי שאוהב דבר שיותר חשוב מכסף, שזה מצוות, אז כמה מצוות שכבר יש לו, בכל זאת הוא חוטף עוד מצווה. משה רבנו היה כבר בגיל מאה ועשרים, כ"כ הרבה מצוות היו לו, אבל צריך לעשות שש ערי מקלט, זו מצווה לקדש את הערים האלה, ג' בעבר הירדן וג' בארץ ישראל. את עבר הירדן כבש משה רבנו, אָז יִבְדִּיל מִשָּׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן...^א וכבר קבע שהם יהיו ערי מקלט, למרות

^א יבמות ס"ב, ע"ב

^ב קהלת יא, ו'

^ג מד"ר ויקרא כה, ה'

^ד מכות י', ע"א

^ה קהלת ה', טו'

^ו דברים ד', מא

שכל זמן שאין את כל השש זה לא שימושי, אבל כבר הקדים את המצות - אוהב מצוות לא ישבע מצוות.

"בַּבֶּקֶר יָרַע אֶת יָרְעָה..." דורשת הגמרא שאם היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו. אם כשהיה צעיר היו לו הרבה תלמידים כשהוא זקן שימשיך ללמד תלמידים. בדורנו ראינו את זה שהיה אדם שהעמיד הרבה תלמידים, בגיל שישים נודע לרב מפוניבו' שנהרגו כל תלמידיו בשואה בעיר פוניבו' למעט שניים. היו לו גם בית יתומים וגם תלמודי תורה. הוא הגיע לאר"י והתחיל מחדש. קנה מגרשים נסע לאפריקה לאסוף כסף, בנה בנינים והקים מחדש, הוא היה בן שישים, בן שישים לזקנה הדיינו ב'זקנותו' כמאמר הפסוק. אמרו לו מה אתה בונה כ"כ הרבה בנינים, אמר - מי שעבר עליו כל מה שעבר עלי, שהרגו את אשתו וכל ילדיו ונשאר לו רק בן אחד, כל התלמידים היקרים שנהרגו וכל המפעלים שלו. אז בדרך הטבע אדם שעובר את זה צריך להיות משוגע מהצרות של השואה האיומה הזאת. אז אני באמת משוגע, אבל מה עושה משוגע רגיל: שובר חלונות שובר צלחות, אני משוגע לבנות בנינים זה השגעון שלי.

הגמרא מספרת על רבי עקיבא - ר"ע אומר: למד תורה בילדותו, ילמוד תורה בזקנותו. היו לו תלמידים בילדותו, יהיו לו תלמידים בזקנותו שנאמר: בַּבֶּקֶר יָרַע אֶת יָרְעָה וגו'. אמרו, שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. והיה העולם שמם, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם

ושם מהאזור ההוא לבד היו לו עשרים וארבע אלף תלמידים שכולם מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. למדו תורה אבל לא כיבדו אחד את השני, והיה העולם שמם. מה זה שמם... האם עצי פרי לא נתנו פירות? הגמרא מספרת שאפי' אחרי חורבן בהמ"ק היו רואים בכרמים אשכולות ענבים שנראים מרחוק כמו עיזים, הייתה זבת חלב ודבש גם אחרי החורבן. אז מה הייתה השממה הזו. אלא, כשאין המשך לדור, להעביר את התורה לדור הבא, זה שמם.

ר"ע היה זקן והתלמידים היו צעירים. מי מהם ימשיך ללמד תורה לעמ"י? עד שבא רבי עקיבא לרבותינו שבדרום ושנה להם. שם הוא ראה תלמידים ולימד אותם את התורה שקיבל בעל פה דור אחר דור עד יהושוע בן נון. והם - רבי מאיר, ר' יהודה, ר' יוסי ר' שמעון ור' אלעזר בן שמעון. הם הם העמידו תורה, נתנו את הבסיס להעמיד את התורה שתמשיך לדורות הבאים.

אומרת הגמרא כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר ר' חמא בר אבא כולם מתו מיתה קשה, מאי היא, אמר רב נחמן - אסכרא. זה נקרא דיפתרין, זה חנק בגרון מיתה קשה מאוד, כשהייתה פעמים מגיפה של מחלה כזו, סיפר לי פעם בנימיני הזקן [מרמה"ש], שעשרות עשרות קברים של ילדים היו בבית הקברות מהמחלה הזאת שהיתה מחלה מדבקת ולא הצליחו לרפא אותה, הגרון מתנפח והנשימה נסתמת. כשתופסים את זה מוקדם סיפרו לי חברים שהיו אז ילדים, שהרופא היה עושה

מיד חור בקנה והיה נושם דרך הנקב עד שתעבור הנפיחות, כי השביל בין האף לקנה היה סתום, זו מיתת אסכרא, חנק. בימינו מחסנים את התינוקות נגד המחלה הזו.

נשאלת השאלה, האם זה פשע כ"כ חמור עד שנגזר עליהם עונש מיתה בידי שמים? נוהגים לומר שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. במדרש רבה ישנה תוספת, שרבי עקיבא הגיע אל רבותינו שבדרום אל התלמידים האלה ואמר שהוא מוכן ללמד אותם, ועוד לפני כן הם היו תלמידי חכמים גדולים, הם למדו אצל ר' ישמעאל. אמר להם ר' עקיבא - הוזהרו בכבוד חברים ואל תהיו צרי עין בתורה של חברים, שלא יקרה לכם מה שקרה לעשרים וארבעה אלף הקודמים. צרות עין, בשפה מדוברת - לא מפרגן. אדם אוהב שכל הכבוד יהיה לעצמו ואם יש מי שמכבדים אותו יותר ממנו, הוא מרגיש עם זה לא טוב.

הגמרא אומרת בפרשת נגע צרעת, על שבעה דברים נגעים באים. יש בתורה פרשה של נגעי אדם, בגוף. אומר הרמב"ן, מה שהכהן מסגיר שבעה ימים זה לא טיפול רפואי, מה הסיבה שנגע צרעת מופיע בגוף האדם. כשהעור במקום מסוים הוא לבן לגמרי, כמו מת. אין בו זרם דם, המקום הזה לבן לגמרי, בגודל של כגריס (זה בגודל של בערך אסימון שהיה פעם). אומר הרמב"ן אלה דרכים שהקב"ה מדבר אל האדם, זו תזכורת שהגוף שלו שצריך להיות עבד לנשמה, שעושה את רצון השם, הגוף שלו לא עושה את רצון השם כמו שצריך אין לו זכות חיות, אז נותנים לו רמז שחלק מהגוף מת.

והטיפול בנגע מתבצע מחוץ למחנה כי הוא התנהג בחברת בני אדם לא כמו שצריך, בעבירות שבין אדם לחברו. לכן עושים לו בידוד ואם חוזר בתשובה נרפא נגע הצרעת. אבל בעיה, בזמן שעם ישראל היה קרוב לקב"ה זה היה משפיע עליהם יותר, וכשלא לומדים מזה הקב"ה מחזק את המסלול הזה^א. ואז היו גם נגעי בתים, הבית חולה. בגדים חולים, בגד עם נגע צרעת. בלי שום סיבה בדרך הטבע היה הופך ירקרק או אדמדם בבגד או חוטי שתי וערב.

הגמרא מביאה פסוקים בכל דבר במס' ערכין, על שבעה דברים נגעים באים. גלוי עריות, גזל, גסות הרוח, שבועת שוא, שנאת חנם, לה' והאחרון צרות העין. על כל הרשימה יש פסוקים בתורה שהם נקראים עבירות, על צרות עין אין. לא מצאנו פסוק בתורה 'אל תהיה צר עין'. אבל זו מידה רעה שכתוצאה ממנה יכולות להיות עבירות ואפי' שנאת חנם. בית שני נחרב על שנאת חנם. ר' עקיבא אמר לתלמידים החדשים, שלא תהיה לכם צרות עין, ממילא תנהגו כבוד זה בזה, לא תזלזלו בכבוד חברים, אחד הדברים בצוואה של ר' אלעזר הגדול, 'הזהרו בכבוד חברים'.

בפסוק בפ' קדושים, וְאֶהְיֶה לְרֹעֶה כְּמוֹךָ אֲנִי הַשֵּׁם^א, אם 'אני השם', ויש קרבת אלקים שהרי כולנו בבחינת

^א ערכין טז, א'

^ב ראה רמב"ן, ויקרא יג, מז

^ג ברכות כח, ב'

^ד ויקרא יט, יח

^א יבמות ס"ב, ע"ב

לעילוי נשמות: פואד בן מזלי, נאווה בת חנה, נפתלי בן נחמה, נאגיי יצחק בן רבקה, פארי זאדה, נורי בן נדימה, לטיף בן נדימה | יעל בת משה אלפרד בייח ברטה בת בנימין, משה מוריס בן יצחק, דוד בן נסים, נעמי בת רומיה, חי בן יעקב בובה מימון, ניסים סופר, לאומה סופר, יעקב בן בובה, אסתר בת לאומה, שמאי בן צבי, איטה בת רחל, עובדיה בן חיים, דליה בת אסתר. ז"ל

וגם כשלא נוהג היוכל, כמו בימינו, צריך ללמוד מכאן את מה שהתורה מחייבת, ואפי' אם היוכל לא נוהג שמיטה כן נוהגת. זה בעצם הרעיון של מצוות שמיטה, שאם הקרקע שייכת לך, מובן שאתה עובד וזורע מתי שאתה רוצה. אבל אם בעה"ב של הקרקע לא נותן לך רשות - זה לא שלך ואסור לך לחרוש ולזורע. זה מלמד אותנו לאט לאט שאדמת ארץ ישראל לא שלנו אנחנו רק מקבלים רשות מהקב"ה לחרוש ולזורע.

כשמרחיבים את העניין הזה יותר, רואים אנחנו את העקרון הזה לא רק בקשר לאדמת ארץ ישראל אלא שכל הנכסים, כל מה שיש לאדם זה לא שלנו. התורה אומרת שחייבים ויש מצוה מן התורה לתת צדקה מן הכסף של היהודי. לכאורה צריך היה לומר - כסף שלי מי יכול לקחת ממני, אבל ההלכה אומרת שזה לא שלך. בסך הכל קיבלת רשות להשתמש בכסף הזה ויש מצווה לתת ממנו צדקה לעניים.

וכן אם אדם יש לו בגד, לכאורה היה צריך לומר - הבגד שלי, מה שאני רוצה אני עושה עם הבגד. אז אומרים לו - אם תכניס חוט פשתן לבגד צמר, אז הבגד הזה אסור כמו חזיר שהוא טריפה ואסור ללבוש את הבגד. זה ללמדנו שאנחנו לא אדונים לא על הבגדים שלנו ולא על הכסף שלנו ולא על השדה שלנו וכו'.

עיקר המציאות שיש לנו ועיקר הקניין ששייך לנו, אלו רק הקניינים הרוחניים והמעלות הרוחניות. אם אדם לומד ויודע גמרות ופוסקים וקנה מידות טובות, את הנכס הזה אף אחד לא יכול לקחת ממנו. אתמול הייתה הילולא דרבי שמעון בר יוחאי. חשבתי פעם למה זכה ר' שמעון יותר מכל התנאים שמאות אלפים, מכל ארצות העולם, באים לבקר בציון שלו במירון, בל"ג בעומר ובכל ימות השנה? והנראה שהסיבה היא שלר' שמעון היה דבר שלא היה לאף אחד מהם, רשב"י היה שתיים עשרה שנה במערה ולאחר מכן עוד שנה נוספת, **ושם במערה לא היה לו כלום מהעוה"ז בכלל**. שתיים מים ואכל חרובים, זה היה כל האוכל שלו. אז באיזה עולם הוא חי? בעולם שלא היו קיימים כל הדברים ששייכים לעוה"ז; כסף, אוכל, בשר, דגים וכו' ורק הוא עם הבן, ר' אלעזר לבד, ועסקו בתורה, ממילא עסקו רק במזון של הנשמה, אז ודאי שהתעלו לדרגה גבוהה מאוד שכל העולם לא היה קיים מבחינתם בכלל.

ור' שמעון היה אדם רחום וחנן ובעל חסד, והוא תרם את כל הזכויות האלה לכל עם ישראל. לכן מגיעה תודה רבה לרבי שמעון שנתן הרבה זכויות לעם ישראל. שאל אותי אחד אם כן, למה זכה דוקא ר' שמעון, הרי בנו ר' אלעזר גם היה במערה. עניתי לו שיש הבדל, ר' שמעון שהיה במערה היה בסכנה, הרומאים חיפשו אותו ונגזר עליו דין לההרג, ועם זה היה לו כ"כ הרבה כח נפשי לעסוק בתורה ולחדש חידושים עמוקים. ר' שמעון מוזכר בכל הש"ס. מכאן רואים את הכח הזה ללמוד תורה מתי שיש קשיים מתוך הדחק.

א"כ יוצא שהזכות הכי גדולה זה כשיש קושי. לכן אם אדם שיש לו קושי ללמוד תורה כי משהו מפריע לו באמצע הלימוד, בא להבין איתו דברים בטלים והוא מתגבר עליו ולא שומע לחבר הזה, מתגבר על הקושי הזה, זו זכות גדולה. יש דברים שמפריעים לעסוק בתורה, והוא מתגבר לשבת בסדר הלימוד ללמוד ולהבין את התורה. זה בדיוק עיקר ההצלחה שלו וזה הקניין הרוחני שהוא קונה לעצמו, בזה הוא יזכה לכל הזכויות שזוכה אדם ירא שמים מעם ישראל. יהי' שכולנו נזכה לכך, אמן ואמן.

ואהב את יעקב: וְאֶת עֶשָׂו שָׂנְאֵתִי...^ט הקב"ה אוהב את כל עמ"י אמר פעם אחד מתלמידי הבעש"ט הלואי שתהיה לי אהבה חזקה לאהוב כל ישראל ואת הצדיקים בישראל אהבה כזו, כמו שהקב"ה אוהב את הרשע בישראל. הקב"ה אוהב את הרשעים, כי כל ישראל הם בניו.

היה בימינו ת"ח גדול וצדיק ואעפ"י שלא היה מפורסם בעולם - היה צדיק נסתר, הוא התנהג כ"כ בפשטות שלא ידעו באמת מה הדרגה האמיתית שלו, היה אדם גדול בתורה וגדול במוסר. שמו הרב יעקב ניימן זצ"ל, הוא יסד את ישיבת אור ישראל בפ"ת. היה מתנהג כ"כ בפשטות שיום או יומיים לפני ר"ח כשהיה חסר כסף לשלם לטבח ולמנקה ולרמ"ם בישיבה, היה יושב בבית הכנסת הגדול בין מנחה לערבית ואומר שר"ח מתקרב והיה מבקש תרומות ונדבות. בין למי שנתן לו גרוש ולמי שנתן לו אלף לירות הוא נתן כבוד לכל אחד וברך כל אחד, אמר שמצווה שיהודי עושה ותומך בתורה זה דבר גדול. הוא אמר - היו לי ניסים כל חודש, וביום ראש חודש היה לו כל מה שצריך לשלם לכל הדרוש.

הוא מספר שהיה בעבר בעיר לידא בחו"ל, הייתה לו ישיבה ותלמיד אחד שלו חלה במחלה נפשית, נהיה חולה נפש, והחליט לבקר אותו בבית הוריו בוורשה. הוא ישב ליד השולחן עם התלמיד והאמא הכינה לתלמיד שתיה ופתאום הוא צעק על אמא, אני לא רוצה. אמא אומרת, בני היקר אם תשתה את זה זה יעזור לך לבריאות, היו שם טיפות שאמורות להרגיע אותו. והוא שוב צועק על אמא ומבוזה אותה. ראש הישיבה אומר אתה זוכר אותי? כן, אתה הרב שלי מהישיבה. אמר לו הרב, אתה יודע שאסור לצעוק כך על אמא, יש מצוות כיבוד אם. הוא ענה, זאת אמא? זאת לא אמא שלי בכלל. התלמיד היה משוגע! חשב בליבו הרב, האם ברגע שהבן אומר שזאת לא אמא, האמא לא אוהבת אותו? היא הרי ממשיכה לאהוב אותו ותחפש כל דרך לרפא אותו. אמר הרב ניימן שהסיפור הזה שהיה באמת, זה גם משל שהוא למד ממנו מוסר, אם אחד אומר - ריבוננו של עולם אני לא מכיר בך. אני לא מאמין בך, הקב"ה ממשיך לאהוב אותו. הקב"ה אוהב אותו ונותן לו תרופות, לפעמים התרופות הן ע"י ייסורים, הקב"ה אוהב גם את מי שאומר אתה לא אבא שלי. אנחנו אומרים 'אבינו מלכינו' אשרינו שאנחנו מכירים את אבא שבשמים.

אבל גם מי שלא מכיר בו, הקב"ה אוהב אותו כמו הבן שביזה את אותה האמא. זה אותו הדבר.

קניינים רוחניים

פ' בהר. תש"ע

פ' בהר יש פרשת השמיטה ופרשת היוכל, אם כי היוכל לא נוהג בימינו, אבל יש ללמוד את הפרשה וללמוד מהפרשה גם לימינו. בפ' היוכל אומרת התורה שסופרים שבע שנים שבע פעמים, אחר כך כל השדות חוזרות למוכרם בחזרה. התורה אומרת שכל העניין של יובל, הוא משום ש"כי לי הארץ", דהיינו - כי ארץ ישראל היא לא שלכם, אתם לא בעלי בתים על הארץ ולא אדונים, לכן כשהקב"ה אומר לכם להחזיר, מחזירים.

'בנים אתם להשם אלקיכם', אז 'כמוך'. מה ההבדל ביני לבינו, אין לי שום אינטרס עצמי כלל. הגמרא^ט אומרת שבית שני נחרב על שנאת חינוס, יכולים לחשוב שהכוונה כאן בשנאת חינוס בלי שום סיבה, אבל לא מסתבר שאחד תופס את השני ואומר אני שונא אותך, יש סיבה ראשונה. פגע בכבודי! ויש כ"כ הרבה סיבות להיות נפגע, לכן אני שונא אותך. בקשתי ממנו טובה, הגמרא^ט אומרת איזו היא נטירה? 'השאלני קרדומך', והוא אומר אין לי היום זמן, והוא המבקש, כבר לא יכול לדבר איתו, נוקם או נוטר. א"כ זה לא לחינוס, אבל זה נקרא כן שנאת חינוס, כי עבור דבר כזה אין התר להיות שונא, אין התר לשונא יהודי.

הגמרא^ט **אומרת** לגבי המצווה לעזור לחבירו לפרוק את המשא מהחמור, או להטעין את המשא על החמור, אומרת הגמרא שאם מזדמנת מצווה אחת לאהוב ואחת לשונא יעדיף את השונא 'כדי לכופף את יצרו', שואלת הגמרא וכן בכלל מותר לשונא, בתורה כתוב כי תראה חמור **שונאך**, משמע מכאן שאתה באמת שונא אותו, וכי מדובר ברשעים? לא מסתבר, עונה הגמרא שהוא ראה אותו שעשה עבירה, מקשה הגמרא, אם כן, אם עשה עבירה כולל חייבים לשונא אותו, ומתרתצת שאין שם עדים כולם אוהבים אותו ולא יודעים ורק הוא בסוד יודע ויש לו סיבה להיות שונא שלו. בכל זאת צריך לעשות לו חסדים, למרות שהוא אדם שהוא שונא אותו - כדי לכופף את יצרו.

אז זו השנאה היא לא של חינוס, העבירה שעשה לא עבור שפגע בי או אישית יש לי משהו נגדו, אבל אם יש משהו אישי עניין פרטי של בין אדם לחברו, כל שנאה היא חינוס. אחד הצדיקים בדורנו הביא דוגמא, יש שהמורה מלמד שיעור, כל התלמידים מקשיבים, אחד התלמידים מפריע בשיעור כי יש לו ידיים עצבניות, כל היום משחק במשהו. יש לו שעון יד מוריד אותו ומשחק בו, וכל פעם משהו נופל על הרצפה. מתכוופף, כולם מסתכלים עליו וזה מפריע לשיעור, המורה הזהיר אותו - תתאפק, רבע שעה לא יכול להתאפק ושוב עוד משהו נופל לו, פתאום עושה רעש וכולם מסתכלים, מפריע לשיעור. איזה אצבעות יש לך... מזהיר אותו. למחרת עוד פעם הילד לא מקבל הדרכה, המורה ראה שאין תיקון, יש רק עצה אחת - לחתוך לו את האצבעות. חתך לו את האצבעות וכעת הוא לא מפריע בשיעור הכל בסדר.

באו ההורים וצעקו רוצח ורשע מרושע, לחינוס תחתת לו את האצבעות. חינוס? אומר המורה, זה לא חינוס הוא הפריע בשיעור. אז מי צודק וכי המורה צודק? זה באמת לחינוס כי אם הפריע בשיעור אפשר לתת לו מכה עם סרגל על האצבעות, אז ירגיש שכואב לו, אבל לחתוך אצבעות זה ממש בחינוס כי עונש כזה חמור עבור דבר כזה זה ממש עונש חינוס. זה הפירוש שנאת חינוס. לא תשנא את אחיך, השנאה ששונא לו זה ממש חינוס, כי **דבר חמור כזה להיות שונא של בן לעם ישראל שהם בנים של הקב"ה אז זה נקרא שנאת חינוס** עם כל הסיבות הכי יפות שאתה מסביר ואפשר להבין אותך, אבל הוא צריך לדעת שאני לא מבין את עצמי. זה כן חינוס זה בדיוק כמו העונש לחתוך את האצבעות עבור המשחק בעיפרון.

הנביא האחרון, מלאכי, אומר: "אַהֲבֹתִי אֶתְכֶם אֲמַר ה' וְאֶמְרָתְם בְּקֹה אֶהְבֶּתִּי הָלוֹא אֶח עֶשְׂו לְיַעֲקֹב נָאם ה' "

^ט יומא ט', ע"ב

^ט יומא כ"ג, ע"א

^ט בבא מציעא לב, ע"ב

^ט מלאכי א', ב'

זקניך ויאמרו לך

גליון מס' 3

ישמח לב מבקשי ה', לכל החפץ להתחמם לאורם של רבותינו שליט"א, גליון נושא, נהגו כבוד זה בזה.

הפסקנו ללמוד, לא יצא לי פשוט לשאול אותו איך קוראים לו.

מורי ורבותי, הסיפור מקובל כאמיתי ואשרינו שיש לנו דמויות מופת שכאלו, אבל כפי שלימדונו רבותינו הנהגה זו היא יכולה להיות נכונה כל עוד אתה באמת מנצל כל רגע ממש ללא הפסקה אפילו קלה והאנשים שמסביבך כולם גדולים בדעת ובחכמה, אבל כאשר אתה לעצמך מרשה קצת יותר ובימינו המציאות מראה כי בישיבה מסתובבים הרבה בחורים שממש רעבים לאיזה התייחסות וקצת חום ולב רגיש, או אברכים שחסרה להם מילה טובה ואתה פעמים ממש מסתובב כמו בול עץ לא רואה ולא מרגיש, ואז יש טענה עליך למה אתה לא פותח את העיניים, תראה לימינך לשמאלך אנשים צריכים את ההתייחסות שלך, ולאו דוקא אם אתה ראש הישיבה או המגיד שיעור, אלא אפילו אם אתה בחור כמוהם יש ביכולתך לחמם להם את הלב עם איזה מילה טובה, אם תתרגל בהנהגה זו אתה ממש תגלה עולמות, עם חיוך אחד קטן אתה יכול לעשות עולם ומלואו.

הידעת כי יש קנין שנקרא נושא בעול עם חבירו וזה יכול להתפרש כפשוטו ממש לשאת עמו בעול ולא דוקא בצורה טכנית עם עזרה כספית וכדו', אלא עם מילה אחת טובה עם איזה מחמאה כנה אתה פשוט יכול לתת לאחים שלך את החיים שלהם, כי עם הרגשה טובה כל החיים נהיים טובים יותר.

אברך בא לכולל פעמים עם מטען שלם של סבל, עם קושי כזה או אחר, לא תמיד הוא רוצה לשתף אחרים בבעיות שלו אבל לפעמים כן, אבל לא נעים לו, אם אתה תגלה איזה נכונות הוא ישמח לשפוך את ליבו, ופעמים רבות גם את זה הוא לא רוצה אבל הוא רוצה איזה מילה טובה איזה חיוך שיעשה לו טוב על הלב, או בן תורה יקר בבקשה תפתח את העיניים ותתרגל להסתכל סביבך, אל תבהל לא מדברים על מפעל הסד שתקים אלא על קצת נתינת לב.

ראיתי את שיחתו של מורנו ורבנו הגדאי"ל שליט"א וכה אמר, כי זה דבר פלא כי פעמים בחורים יושבים אחד ליד השני וכמעט שלא מתעניינים אחד בשני, אפשר לדונם לכך זכות אולי הם טרודים בלימוד או שחושבים שאולי זה מפריע לשני, אבל באמת בדרך כלל רוב האנשים רוצים שיתעניינו בהם ופעמים רבות הם ממש זקוקים לכך, ואם יאמר האדם זה מפריע לי לשקיעות בלימוד, ידוע על הרבה מגדולי ישראל שלמרות שקיעותם בלימוד היה להם הרבה מקום לחשוב על אחרים, ולדוגמא ידועים הרבה מעשים

הקדמה, בימים האלו של ספירת העומר זה הזמן להתעורר על ענין של נהיגת כבוד אחד לשני, המובן הפשוט הוא לא רק לא לזלזל בשני אלא לנהוג בו כבוד, דהיינו חברך צריך להיות מוערך על ידך, חברך צריך שתנהג בו כבוד, ולא מן השפה ולחוץ כי זה לא נתפס, כבוד זה לא פעולה אלא רגש ולכן זה צריך להיות אמיתי, באמת תפנים את הידיעה כי חברך חשוב מאוד, הוא לומד תורה, הוא עובד את ה', הרי הוא מיוחד מאוד, ויתירה מכך כאשר הוא אומר סברא תתרגל להקשיב, כי הרבה פעמים אחרי שתתרגל להקשיב ולכבד תגלה כי יש לך הרבה מה לשמוע מהשני, זאת ועוד כי עי"ז תרויח בכפליים גם תבנה את חברך וגם תבנה את עצמך, ע"י שתתבונן במעלה הגדולה של הלומד תורה ממילא תרגיש יותר ברוממות לימוד התורה וישפיע עליך להתחזק יותר, וגם תבנה את חברך כי הכבוד שאתה תתן לו ירומם אותו, יחשיב אותו בעיני עצמו, כי כך טבע האדם הוא זקוק לקבל הסכמה, וממך, מהחברה שסביבו, זה צורך שלו לראות שהוא רצוי ומוערך, ולכן במילה אחת של זלזול או להיפך אתה בונה או מחריב עולמות, זה רובד אחד של הנושא, אבל האמת כי יש כאן סוגיא נוספת, כי ראשית נדרש ממך לגלות איכפתיות כלפי חברך, וכאשר תרכוש את המידה הזו יקל עליך מאוד גם הענין הזה, ועל נקודה זו נסוב המאמר שלפניכם.

ואלאז"ן לשמה ולזכרה תאוות נפש, רק שמעת את השם ואלאז"ן מתעורר בקרבך זכר בית היוצר הנשגב שהקים עולה של תורה בליטא וגלילותיה, ומשם התפשטה לכל עבר להאדיר ולרומם את כבוד התורה כבוד לומדיה ואוהביה ובכל הארץ יצא קוזה, כבר נודע בשערים גודל ההתמדה והעמל של תלמידי ואלאז"ן, בהיכלי התורה מספרים ברטט על אותו מתמיד שלמד חברותא שנתיים ימים מבוקר עד ליל עם אחד הבחורים בישיבה, ולאחר שנתיים כאשר שב הביתה לפני חג הפסח שאלו אביו איך הסדר בישיבה לומדים לבד או עם חברותא, כמוזן עם חברותא ענה הבן, כמאמרם או חברותא או מיתותא, שאלו אביו ולך גם יש חברותא אמר לו בנו כן, מבוקר עד ליל אנחנו ביחד, לומדים בשקידה, שאלו אביו ואיך שמו של החברותא ואז ענה לו הבחור האמת אבא אומר לך כי אין לי מושג מה שמו, והאבא תמה מה הפירוש אתם נפגשים כל יום ואתה לא יודע איך קוראים לו, ויען הבן אבא מה אומר לך לא היתה לי שום כונה לא לדעת את שמו אלא פשוט באתי לישיבה ולידי ישב בחור שאלתי אותו אם יש לו כבר חברותא והוא אמר שעדיין אין לו אז אמרתי בוא ננסה ללמוד יחד, ומאז עד היום לא

ממנא הגרי"ס זלל"ה, ועוד גדולים, וזה בכלל המעלה הגדולה של תורה עם גמילות חסדים, משל למה"ד למבשל בשר עם מים שודאי שהבשר הוא החשוב אבל מכל מקום ללא מים לא יוכל הבשר להתבשל, כך הוא הדבר ביחס לתורה כדי שהתורה תשביח צריך גם למידת החסד, עד כאן דבריו של מורנו ורבנו שליט"א, וכך זכינו לראות גם ממון הרב שך זלל"ה שלמרות שקיעותו העצומה בלימוד הוא זכר כל מסכן כל נחשל היה נותן ליבו אליו לרוממו ולחזקו, ולא רק, אלא כל בחור שרק התקרב קיבל ממנו מילים טובות וחממות, כלשונו של הגרי"צ מוואלאוין בהקדמת הסה"ק נפש החיים ז"ל, שכך היו דברי אבא מארי כל ימיו, שזה כל האדם לא לעצמו נברא רק להועיל לאחריו ככל אשר ימצא בכוחו לעשות.

למה בחור יכול להחסיר שבוע ואתה לא מודע לזה בכלל, איזה הרגשה הוא מקבל כאשר אין אף אחד שאיכפת לו, ואהבת לרעך כמוך, כמה אתה רוצה שיימרו בקיומך תן את ליבך לך, זאת ועוד כי פירגון אמיתי או מחמאה אמיתית יכולים לדחוף כל אחד קדימה, ומה זה דורש ממך קצת אהבת רעים קצת נשיאה בעול, לא צריך לשלם כסף או לסחוב משהו כבד וכו' רק שימת לב, בואו נגלה איכפתיות מי יודע כמה בחורים היה אפשר להעלות על דרך המלך עם שימת לב ללא שום צורך בטיפולים ושיחות אישיות, אלא עם גילוי איכפתיות אמיתית עם לב רגיש ומבין.

הימים האלו של ספירת העומר הם ימים של אבילות על תלמידי רבי עקיבא בואו נתחזק בלנהוג כבוד זה בזה, אבל כבוד אמיתי נתרגל לראות באמת מעלה נכונה בחבר שיושב לצידו נחמיה לו על זה במילה שנים ולמעשה ניתן לו את הדחף לצמוח ולגדול נוכל להיות המלאך שאומר לו גדל.

חז"ל למדנו טוב מלבין שינים לחבירו ממשקו חלב ההרגשה והכבוד שנותנים לאדם חשובים לו יותר מכל, ובאמת כל בחור שיושב בישיבה מגיע לו כל הכבוד שבעולם עליו אמרו חז"ל עתידים בחורי ישראל ליתן ריח טוב.

בספר וילמו שניהם יחדיו [קורות חייו של הרב דב כהן] מסופר איך נהג הסבא מסלבודקא כאשר היה בחור חולה כל הבחורים הכי חשובים בישיבה הלכו לבקר אותו, ר' דב כהן למד בישיבת סלבודקא בחברון והוא מתאר מקרה שבו החולה היה ממש מהצעירים בישיבה, וכאשר הוא נמס לבקרו כל האלטרס הכי חשובים היו אצלו ור"ד כהן מתאר כי שמע מהבחורים שאצל הסבא היה ענין גדול בזה ענין הנשיאה והדאגה לכל בחור.

כבר נתפרסמו ברבים אמרותיו של מרן שליט"א בישיבת אורחות תורה שהוא מעורר את הבחורים הותיקים בתחילת השנה לקבל את החדשים בסבר פנים יפות ולדאוג לכל צרכיהם, להקל עליהם את קשיי ההסתגלות, ועי"ז ליצור בישיבה אוירה של איכפתיות, כי זה האמת כי כל בחור זקוק למילה טובה, לחוש ששמחים לראות אותו, שמרגשים שהוא לא היה וכעת הוא נמצא, למה לתת לאנשים יחס שהם אויר.

הדברים היו למראה עיניו של אחד מגדולי ראשי הכוללים שביקש גם לחזק את הדברים, וז"ל הדברים כאובים מאוד כי יש מצב בכולל שאברך לא נמצא שבוע שבוועיים ובבית שואלים אותו תגיד אתה באמת לומד בכולל או שאתה סגור באיזה חדר, כי למה אין אפילו אחד שאיכפת לו ממך, או לחילופין שני אברכים יושבים על ספסל אחד וברחוב הם לא אומרים שלום זה לזה, זה ממש מדהים, זה חבר שלך, זה לא אדם זר שאתה צריך להתגבר על עצמך להחמיא לו, זה באמת אדם קרוב אליך הוא יושב איתך על ספסל אחד, הוא קרוב אליך כמו אח, בכולל חזו"א היה צדיק אחד שהיה מניח פתק כל פעם כאשר היה אברך חולה זמן מה, כדי שידעו שהוא בביתו והיה כותב את כתובתו ואת מס' הטלפון וכו', כך נושאים בעול כך מקיימים מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך.

וידוע המעשה בישיבה א' שהיה בחור שקט שלא קיבל תשומת לב בישיבה ולאט לאט הבשילה בליבו ההרגשה כי בישיבה לאף אחד לא איכפת ממנו והוא החליט כי הוא עוזב את הישיבה, כמובן כי לא היה אפילו בחור אחד שידע מכך אבל הוא כבר גמר בדעתו, ויהי היום והוא ארז את מזודתו כדי ללכת הביתה ולעזוב את הישיבה לצמיתות והנה בדרך רואה אותו בחור ובלא לדעת שאלו מדוע אתה הולך כעת הביתה באמצע השבוע אתה לא מרגיש טוב וכהנה עוד מילות של התענינות. ואז הבחור אמר לעצמו הנה אתה רואה כן איכפת לבחורים ממני, והסוף היה כי הוא חזר לישיבה והמשיך ללמוד עד שעלה ונתעלה מאוד והנו שיתול בחצרות בית ה' וכמובן שכל צאצאיו הולכים בדרך התורה, ליום חתונתו הוא שלח הזמנה לבחור שהתענין בו ובשער ההזמנה כתב דע לך כי את חיי הרוחניים אני חייב לך אמנם אתה לא מודע לך אבל זאת האמת, נחשוב לעצמנו הבחור שגילה רגישות לא ידע בכלל אבל כמה זכותו רבה ועצומה, והדברים האלה הם מעשים שיכלל יום כמה בחורים מסתובבים כך בישיבה בהרגשה קשה.

כאשר נרכוש את האיכפתיות כבר יקל עלינו לנהוג כבוד זה בזה כי כאשר איכפת לך ממישהו אתה רוצה שהוא יהיה מוכבד אתה רוצה שהוא יצליח.

לסיום נצטט דברי קדשו של אדוננו הרבינו יונה בספר שערי תשובה [שער ג' אות י"ג] שהם בוערים כלפידים לעורר את כולם בענין הנשגב הלזה, וז"ל, **כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חברו אם דל ואם עשיר וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם שנאמר הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד עכ"ל** הנצרך לעניינו, למדנו מדבריו א, שזה חובה ולא זכות ב, כי זה מן החמורות לא נכתב כאן מליצות הכל דברים מאומתים ומדויקים במשקלם האמיתי של רבותינו הראשונים כמלאכים ג, שזה מן העיקרים הנדרשים מן האדם.

לתרומות, תגובות והערות ניתן לשלוח במייל:

zkenecha@gmail.com

משיעורי וחידושי הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

הבן הקטן התפלל על דירה חדשה,

והנה כמה ימים לאחר מכן דופקים אצלו בדלת שני יהודים סיפר לנו רבי מאיר קליין שליט"א, אני מלמד בחיידר ובתלמוד תורה שבו אני מלמד, יש עובד שבתפקידו הוא עוזר למזכיר הוא ממונה על הצילומים של דפי עזר למלמדים, אני יודע שמשכרותו היא נמוכה, אך הייתי בטוח שהוא עושה את עבודתו רק כריפוי בעיסוק, כי הוא גר באחד הבנינים היקרים ביותר בירושלים.

באחד הימים הוא נגש אלי ושאל אותי אם יש לי כספי מעשר, כי נשתרגה עליו איזה הוצאה כספית חריגה, ואין לו כסף, אמרתי לו בפליאה, "לך חסר כסף, הרי אתה גר בבנין כמעט היקר ביותר בירושלים, ומנין היה לך כסף לקנות דירה יקרה כזאת?" אמר לי, זה נכון שיש לי דירה יקרה מאד, אבל הכל עד הדלת, בתוך ביתי שוררת עניות מרודה, ואם אתה שואל כיצד הגעתי לדירה הזאת, אספר לך מעשה שהיה:

גרתי בגאולה בדירה בת שני חדרים וגם זה לא היה שלי, אלא דמי מפתח, בני הקטן, מאד רצה לעבור דירה לדירה גדולה, אמרתי לו, זה חלום, בקושי אנחנו גומרים את החודש, ומנין יהיה לנו כסף לקנות דירה חדשה, אמר לי בני, אני אתפלל להשם.

בליל הסדר, כששרנו לשנה הבאה בירושלים, סיים בני ובדירה חדשה, אמרתי לו כבר אמרתי לך זה חלום, אבל בני לא הרפה, שרנו מספר פעמים לשנה הבאה בירושלים, ובני מוסיף ובדירה חדשה.

כמה ימים לאחר חג הפסח, דופקים אצלי שני יהודים נכבדים, ומבקשים להכנס לביתי לדבר עמי, אמרתי להם, אם אתם רוצים כסף, אני כבר אומר לכם מראש אין לי כסף. אמרו לי לא, איננו זקוקים לכסף, ברצוננו לדבר עמך.

הם נכנסו לביתי, ואמרו לי, אנחנו תלמידים של אחד הרבנים בארה"ב, והוא חפץ לבנות בית מדרש כאן בירושלים, והוא הצביע על הדירה שלכם, שכאן ברצוננו לבנות את בית מדרשו, ולכן אנחנו חפצים לקנות ממך את הדירה.

אמרתי להם, אני גר כאן בדמי מפתח, ואין לי כסף לקנות דירה חילופית, שאלו אותי, מה אתה רוצה בתמורה, זחה עלי דעתי, ואמרתי להם אני רוצה דירה בבנין ההוא שזה אתה נבנה, אמרו לי אין בעיה, אנחנו קונים עבורך דירת ארבעה חדרים בבנין ההוא. לשנה הבאה כבר ערכנו את הסדר בדירה החדש, כפי שבני ביקש והתפלל.

ממשיך רבי מאיר, לא כל כך האמנתי לסיפור, בשכנותי, גר חתנו של אותו רב, נגשתי וסיפרתי לו את הסיפור ששמעתי זה עתה, ושאלתי אותו אם הסיפור נכון. בתחילה ניסה להתחמק, אך כשלחצתי עליו, אישר את הסיפור, ואמר אכן הסיפור היה בדיוק כך.

"וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו"

סוחר היהלומים רצה לעזור לשמעון בדרך כבוד, ומכר

וקנה יהלום במחיר לא אמיתי, האם יש בזה אונאה

אצלנו בבית הכנסת מתפלל יהודי תלמיד חכם גדול השוקד יומם ולילה על פרנסתו, אך הוא דחוק מאד לפרנסתו, ונודע לנו, שבקושי יש לו לחם וחלב לפרנסת ילדיו, ובשבת, במקום דגים, הם פותחים קופסת סרדינים, וקופסא אחת הם אוכלים לשלושת הסעודות.

אספנו כסף בין מתפללי בית הכנסת, אך התלמיד חכם התחלחל כששמע שאנו רוצים לתת לו צדקה, וטען שיש לו די והותר עבור פרנסתו, וברוך השם הם אינם רעבים.

אני הקצבתי סכום חודשי של שמונה מאות דולר לאותו תלמיד חכם, אבל חשבתי כיצד אוכל להעביר לו את הסכום בצורה מכובדת, עד שעלה בליבי רעיון. לפרנסתי

אני עוסק ביהלומים, יש לי עסק בבורסה, שבו אני קונה ומוכר יהלומים, יש לי כמה אנשים מטעמי שמסתובבים בבורסה ומוכרים את סחורתי. אמרתי לתלמיד חכם, אמנם אתה לא רוצה לקבל צדקה, אבל יש לי רעיון, תבא לשעה אחת לבורסה, ותתחיל קצת לעסוק ביהלומים, ובעזרת השם תרויח יפה, ותוכל לכלכל את ביתך בהרחבה, אמר לי, אני כלל לא מכיר את העסק, אמרתי לו, אני כבר אעזור לך. אמר לי, אין לי כסף להתחיל לעסוק, אמרתי לו אני אלווה לך חמש מאות דולר, וכך תוכל להתחיל לעסוק, ואני אעמוד לצדך שלא תפסיד. ביום הראשון שהוא הגיע לבורסה, הודעתי לאחד מנציגי, שימכור לו יהלום בשווי אלף דולר, בחצי מחיר, ואכן הת"ח הגיע, ו'בדיוק', בא אליו מוכר והציע לו לקנות יהלום בשווי חמש מאות דולר, כפי הסכום שהיה לו בכיס, הת"ח קנה את היהלום ממנו, והגיע אלי, ושאל אותי על מחירו, אמרתי לו, הזדמנה לך מציאה גדולה להערכתך היהלום שוה אלף דולר, ואל תמכור זאת בפחות מכך, הוא שמח מאד, ואכן לאחר כמה דקות שהסתובב כדי למכור את היהלום, הגיע אליו אדם, וביקש לראות את היהלום שברשותו, לאחר משא ומתן מכר לו את היהלום באלף דולר, ובא אלי שמח וטוב לב, שבשעה קלה הרויח חמש מאות דולר, הוא החזיר לי את ההלוואה, ואמרתי לו שיבא גם מחר.

למחרת הגיע שוב, ועוד פעם 'בדיוק' פגש בו סוחר, והציע לו לקנות יהלום בשווי חמש מאות דולר, הוא קנה זאת ממנו, כאשר בא אלי שוב, אמרתי לו היום אל תטרח להסתובב למכור, אני אקנה זאת ממך בשמונה מאות דולר, [למרות שבאמת היהלום היה שוה אלף דולר, חשבתי לעצמי, שאין כאן אונאה כי כל מטרתי היתה לתרום לו כסף להוצאות ביתו, וברווח גדול שכזה שהרויח ביומים שמונה מאות דולר, זה די והותר עבור תרומה בעבורו].

כשהגעתי לשיעור בערב, בדיוק למדנו על הלכות אונאה, וספרתי את הסיפור למגיד שיעור, מה שקרה לי היום בעסק, איך ששתלתי סוכן שימכור לו יהלום ששוה אלף דולר בחמש מאות דולר, וביום הראשון קנה הסוכן שלי, את היהלום באלף דולר, ולמחרת קניתי זאת ממנו, בשמונה מאות דולר, ונמצא שהרויח ביומים, מה שאברך רגיל מרויח בחודשיים, והכל בדרך כבוד.

הבית מדרש הפך לסערה, כי היו שצדדו, שהמעשה היה אצילי מאד, וזה הצדקה המעולה ביותר, אך מאידך היו שטענו, שברגע שמכרתי לו את היהלום בחמש מאות דולר, זה נהיה שלו, ולאחר מכן כשקניתי ממנו את היהלום בשמונה מאות דולר, הרי הוניתי אותו, שהרי קניתי את היהלום 'שלו', בעשרים אחוז פחות משוויו.

היו גם שטענו שהכשלתי אותו בלי משים באונאה, כי קנה יהלום ששוה אלף דולר בחמש מאות דולר, ואף שאני מכרתי לו זאת בלב שלם, כיון שהוא לא ידע על התרגיל, נמצא שהוא אונה אותי.

שאלתי היא, האם נהגתי כשורה, או לא?

תשובה

המעשה הוא אצילי לכל הדעות, אך באמת יש לדון אם יש אונאה, האם זה נחשב למסחר, ואם כן יש אונאה, או שמא כל ה'מסחר', הוא רק נתינת צדקה בדרך כבוד, ואם כן אין כאן אונאה.

והנה הבן איש חי בספרו עוד יוסף חי (פרשת בהר), מספר סיפור דומה, ודן אם בסיפור כזה יש אונאה, ופשט זאת מפסוק מפורש בפרשתנו, שיש במקרה כזה אונאה.

וכך מספר: מעשה בראובן שהיה עשיר ונדיב לב מאד, והיה לו אהוב אחד שמו שמעון שאוהב אותו הרבה. אך שמעון היה עני, ורצה ראובן לתת לו מתנות בחינם, ושמעון אינו רוצה לקבל, ואמר לו ראובן קח ממני מאה דינרים בתורת הלואה ולך לשוק של מוכרי אבנים טובות, ותעסוק בהם ותרויח ותתפרנס, ואח"כ תחזיר לי הקרן מן הרויח, ויאמר לו שמעון טוב הדבר, אך אני אין לי ידיעה במסחר זה של אבנים טובות. ואיך אעסוק בו? ויאמר לו ראובן אני אצוה לסרסור אחד המצוי שם בעסק זה, והוא ישים עיניו עליך ויביא לך סחורה בערך טוב קרוב לשכר ורחוק מן הפסד, ויאמר טוב הדבר, וכן אעשה.

שמעון קבל מראובן מאה דינרים, והלך לשוק של מסחר אבנים טובות. מה עשה ראובן שלח אחר סרסור אחד המצוי שם, ויתן לו אבן אחת טובה ששווה אלף דינרים, ויצוהו שימסור לאיש אחד, ויביא את האיש אצל שמעון, וימכור האבן הזאת לשמעון במאה דינרים, וכן עשה, ומסר שמעון מאה הדינרים שבדיו, וקבל את האבן. ולעת ערב חזר מן השוק ויבא אצל ראובן, ויגד לו שקנה אבן אחת במאה דינרים, ויראהו את האבן, ויאמר ראובן, לא אאמין שימכור אדם את האבן הזאת במאה דינרים, והיא שווה לפחות אלף דינרים, וישבע לו שמעון שקנאה במאה דינרים, ושאל שמעון בכמה אתרצה למכור אותה למחר, ויאמר לא תמכור בפחות מאלף דינרים.

וביום שני הלך שמעון לשוק ההוא, ויאמר לסרסור אני רוצה למכור האבן, תביא לי קונה, והסרסור מצא לו אחד שיקנה בשש מאות דינרים, וזה לא קבל למכור וטרח ומצא אחד שיקנה בשמונה מאות דינרים, וג"כ לא הסכים למכור, ויאמר הסרסור אתה קנית אתמול זאת האבן במאה, ואיך לא תרצה למכור בשמונה מאות שאתה מרויח שבע מאות דינרים.

ויאמר שמעון אני שאלתי את ראובן אהובי כמה ערכה של האבן ויאמר אלף, על כן אין אני מוכר פחות מאלף, והוכרח הסרסור לטרוח הרבה עד שמצא אחד שיקנה באלף, ומסר לשמעון אלף דינרים, ומכר את אבן. ולעת ערב בא אצל ראובן ושמח שמחה גדולה, ונתן וא תודה על אשר הרויח כ"כ על ידי מעותיו, ושלם לו המאה זהובים, ונשאר בידו תשע מאות זהובים ריח.

וביום השלישי מסר ראובן לסרסור אבן אחרת ששוה יותר משני אלפים דינרים, ויאמר לו שימסרנה למראה עינים ביד איש אחד, וימכרנה לשמעון בחמש מאות דינרים, וכן עשה ביום השלישי שקנה שמעון את האבן בחמש מאות דינרים.

ולעת ערב בא אצל ראובן לידע אם יעלה לו ריוח מזה האבן שקנאה בחמש מאות דינרים, ויאמר לא אאמין שימכרו לך זה האבן בת"ק, והיא שווה, יותר משני אלפים, תקנה אותה ממני עתה בשני אלפים, ולא אצטרך למכרה בשוק אע"פ שאפשר למצוא קונה ביותר, וכן עשה ראובן נתן לו שני אלפים ולקח האבן מידו.

ונמצא ששמעון הרויח בשני ימים אלפיים וארבע מאות דינרים, ביום הראשון תשע מאות דינרים, וביום השני אלף וחמש דינרים.

הנהגות ליום י"ד אייר פסח שני

וכתב הבן איש חי, שיש לפשוט ספק זה מפסוק מפורש בתורה, שהנה בפרשת אונאה כתבה התורה (ויקרא כה יד) 'וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את אחיו'. וקשה שלכאורה תיבות 'או קנה מיד עמיתך', מיותרות, שבוודאי שאם יש מוכר, יש גם קונה, והיה די לכתוב 'וכי תמכרו ממכר לעמיתך אל תונו איש את אחיו', והיינו יודעים שזה כולל גם את המוכר וגם את הקונה.

ויש לומר שהתורה עוסקת בדיוק בסיפור דומה לשלנו, שהתורה באה להזהיר באונאת ממון גם על סיפור דומה לשלנו, והוא דעל מכר של אבן הראשונה שנמכרה לשמעון יום ראשון במאה, וביום השני מכר אותה באלף, יש צד סברה לומר כיון דשמעון קנאה במאה מחמת ערמה של ראובן שרוצה להנותו בערמה זו, שיהא שווה אלף, אם לא היה טורח הסרסור ביום שני למצוא לו לוקח באלף, אלא בפחות אין זו אונאה, ולכך בא הכתוב ללמד על מציאות כזו המכירה, כיון שראובן קנה אותה במאה נעשית שלו וזכה בה, על כן אם יאנו אותו למכרה בפחות מאלף שהוא כדי שווייה, באמת יש בזה איסור אונאה, ועל זה אמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך, שעשית ערמה בשני ממכרים לטובת עמיתך אל תונו בכה"ג איש את אחיו.

וכן או קנה מיד עמיתך כה"ג דהוה באבן השנית, אשר ראובן עצמו שהוא בעל האבן היה הוא הקונה, ג"כ אסור לקנותה בפחות משוויה כי אע"פ שהאבן הזאת שלו הייתה, והוא מכרה לשמעון בפחות הרבה שהוא רביע מכדי שווייה, עם כל זה כיון שקנאה שמעון בחמש מאות, נעשית ממון גמור שלו, ואסור לאנות אותו במקחה, שגם בכה"ג אני מצוה אתכם אל תונו איש את אחיו.

הרי שבדברי הבן איש חי יש תשובה על שתי שאלותינו, א. ראובן שקנה את האבן בשמונה מאות דולר במקום באלף עבר על איסור אונאה, כי האבן היתה כולה של שמעון, למרות של המכירה היתה רק להרווחתו וכל המכירה היתה ערמה, מכל מקום בדין תורה קנאה שהיא שלו, ולכן אסור להנותו, ב. שמעון כשקנה אבן ששוה אלף דולר בחמש מאות, לא עבר על איסור אונאה, כי ראובן המוכר מכרה לו את זה ברצון גמור, וכיון שהמוכר ידע את מחירו האמיתי ולמרות זאת מכרה לו זאת, אין כאן אונאה, [ויעוין ברמ"א (סימן רכז ס"ז) ובנושאי כלים שם, שאם המתאנה ידע מהאונאה ומחל, אין בזה אונאה].

אמנם נראה שכל דבריו אמורים, כאשר יש אפשרות ששמעון יהפך לסוחר עצמי, ויקח את האבן לעצמו, אבל באופן שברור ששמעון יחזור לראובן, וימכור את היהלום לראובן, אין כאן אונאה, כי יסוד דין אונאה הוא רמאות, שאסור לרמות את חברו, אבל בענייננו אין כאן רמאות, יש כאן מצות צדקה, וכל המכירה היא פיקטיבית, כדי לעזור בדרך כבוד לשמעון, כי הרי ברור ששמעון 'הסוחר' החדש, אינו מבין באבנים, וימכרנו לראובן, אין כאן קניה ומכירה, אלא צדקה, ובוודאי שלא שייך לומר שיש בזה רמאות.

כתב החיד"א בספרו מורה באצבע (סימן ח אות רכב) שבפסח שני ירבה קצת בשמחה. כי קדוש היום. והגאון רבי חיים פלאגי בספרו מועד לכל חי (סימן ז אות ו) הוסיף על דבריו, ומי שחננו ה' בעושר, יהיו על שלחנו תלמידי חכמים וצנועים ומקיים כל דכפין כפסח ראשון.

בש"ה הק' (יומא פרק דרך חיים תוכחת מוסר אות רג) הובא בכף החיים (סימן תפט סק"ו) כמו שמזכירים בכל יום 'פרשת התמיד', לקיים 'ונשלמה פרים שפתינו'..., וכן בכל זמן וזמן המסכתות השייכות... וב"ד באייר, פרשת פסח שני. ובפרט מנהג כשר הוא לעשות כן, הדר בירושלים עיר הקודש תוב"ב, שאין אומרים שם תחנון. ואשרי המשכיל.

ובסידור אוצר התפילות (עמו' תנט) הביא בשם ערוגות הבושם שילמוד ביום זה פסקי הלכות פסח שני בקצרה שכתב הרא"ש. ויעוין בשו"ת בנין ציון (סימן ל) שכתב, בליל זמן אכילת פסח שני, למען קיים כל העוסק בתורה עולה כאילו הקריב עולה, ראיתי לחקור איזה חקירות בענין מצוה זו...

בספר אשלאברהם (בוטשאטש, סימן קלא) כתב, שמותר להתענות בפסח שני, גם למי שנוהג שלא לומר תחנון בפסח שני, ואמר פרשת והלכות פסח שני והלל [בלא ברכה], עם כל זה מותר לו להתענות, כי במדינות אלו אין עושין זכרון בפסח שני, מצד שלרוב ציבור לא היה זמן הקרבה, על ידי גם כן הורשה תענית גם להנוהג להזכר, ולאחר התענית יעשה את הזכר בלילה, שהרי אכילת פסח שני היה רק בלילה, ואז יאמר הלל [בלא ברכה] והלכות כמנהגו.

ספרים ש"ל

התפילה
במחיצת החפץ חיים

השבת
במחיצת החפץ חיים

הימים הנוראים
במחיצת החפץ חיים

הגדה של פסח
במחיצת החפץ חיים

פרקי אבות
במחיצת החפץ חיים

החינוך
במחיצת החפץ חיים

ביד הלשון

פעילויות תורניות

מבצעי שמירת הלשון

שיעורים תורניים

מילגות לנוקשים

הפרשה "במחיצת החפץ חיים". בהר גליון מס' 63

בס"ד

אונאה והונאה

וְלֹא תִזְנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ וְיִרְאֶתֶּ מֵאֱלֹקֶיךָ (כה, יז) כֵּן הַזְהִיר עַל אֻנְאָת דְּבָרִים, שֶׁלֹּא יִקְנִיט אִישׁ אֶת חֲבֵרוֹ (רש"י)

כתב רבנו (שמירת הלשון ח"ב פ"ז), שאף שעוון אונאת דברים הוא עוון חמור מאוד, כדלהלן, אינו נחשב בעיני בני אדם כעבירה חמורה, וגורלו כגורל שאר העבירות הנעשות ע"י הדיבור. והראיה לכך, שהרי אם אדם ירא אלוקים יאכל בשוגג בשר טריפה או נבלה, הלא יתמרמר לבו בקרבו, וכל ימיו יזכור את כישלונו. אבל, באם ישל בעבירה מעבירות הדיבור כאונאת דברים, הלבנת פנים או לשון הרע וכדו', שיש עליהם לאוין מפורשים בתורה, לא תסתער נפשו בקרבו, ולאחר ימים מועטים ישתכח ממנו הדבר לחלוטין, ויחשוב כאילו לא טעם את טעמם של החטאים האלו מעולם. אין זאת אלא, שהיצר הרע משכיחנו עוונות אלו, ומקטין חומרתן בעינינו.

חומרתו הרבה של עוון זה מבוארת בדברי חז"ל (ב"מ נח, ב), וז"ל: 'אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו "ויראת מאלקיך" וזה לא נאמר בו ויראת מאלקיך ורבי אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו'. כלומר, עוון אונאת ממון כתובה (פסו' יד) בלשון זה: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו", ולא נוסף בו האזהרה "ויראת מאלקיך", ובעוון אונאת דברים נוספה אזהרה זו. בעקבות דברי חז"ל אלו, תמה רבנו (אגרות ומאמרים יד) לאחר ימי הבחירות לסיסי' [פרלמנט] הפולני, בהם אינשי דלא מעלי ערכו מלחמה מלווה בדברי בוז וקלון, כנגד רשימת היראים והחרדים, רבנים גדולי תורה ויראה. רבים מהמאמינים בה' ובתורתו נסחפו אחריהם והרבו בדברי השמצות כנגד הרשימה החרדית. ותמה רבנו, כיצד אדם המאמין בה' אינו ירא לצער אדם אחר מישראל, הלא נאמר על לאו זה "ויראת מאלוקיך", וידוע ש'אלוקים' זו מידת הדין, וכיצד לא נזהר מעוון גדול זה.

זהו פשוטו של מקרא, שהמילה 'תונו' מתפרשת מלשון צער, ואיסורו לצער את חברו. אולם רבנו (הח"ח ח"י ופעלו ע' שו) פירש בדרך צחות, שמילת 'תונו' מתפרשת גם מלשון הונאה שפירושו רמאות. וכך היה רגיל לומר: 'כשם שאסור להשפיל אדם מכפי שהוא, כך אסור להגביה אדם מכפי שהוא', אסור לרמות את הבריות שמעלתם גדולה ממה שהיא באמת. לכן, אף שרבנו היה מכבד כל אדם, היה מקפיד מאוד לא להגזים בשבחו של שום אדם, ואף על צדיקים וגדולים היה מתבטא בשבחים מועטים, כגון: 'הוא יהודי הגון', 'הוא יהודי נלהב', וכדו'.

יתר על כך היה מוסיף, הלא בפסוק כתוב "וְלֹא תִזְנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ", וידוע (פסחים כב, ב) שמילת 'את' באה תמיד לרבות, ומה מרבה מילה זו. אלא, שהתורה מלמדת אותנו שאסור לאדם לרמות גם את עצמו, ואין לו להגזים במעלותיו.

אורחות חיים במחיצת רבינו "ליצנותא דעבודה זרה" כל ימיו השתדל לקיים מאמר חז"ל 'אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה', עד כדי כך שאפילו פתגמי חכמה מבריקים ומחודדים לא היתה דעתו נוחה מהם, ופעם אף העיד כי מעולם לא השמיע דבר הברקה. אולם בדבר אחד הרבה 'החפץ חיים' למלא שחוק פיו - ליצנותא דעבודה זרה, וכמו שאמרו חז"ל: 'כל ליצנותא אסירא, בר מליצנותא דעבודה זרה דשריא'. ולא רק שהרשה לעצמו לשחוק וללעוג, אלא שהיה מרבה בזה עד מאד. מי שזכה להיות עד לכך, היה דווקא הבלן של ראדוין, איש כשר וישר - "יאשע דער בעדער" שמו. מדי פעם בפעם היה 'החפץ חיים' מגיע אליו ומספר וגם מאזין לסיפורי ליצנותא דעבודה זרה. כיצד למשל, נסע פעם בימי החורף בחברת כומר, וכיון שלא היו לו עצים לחמם את גופו, ושרף את העבו"ז שלו, ועוד כהנה רבות, וכל אותה עת לא פסק פיו מלשחוק ומללעוג, עד שהבלן התגאה ואמר יש לי את הכח לגרום ל'חפץ חיים' למלא פיו שחוק. ופעם אמר 'החפץ חיים', כי הדרך לבטל כל העבודה זרה שבעולם היא הליצנות דעבודה זרה, והמליץ על כך את הכתוב "אשר התעללתי במצרים".

פניני הפרשה "במחיצת החפץ חיים"

בס"ד

ולא תונו איש את עמיתו

גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, וגם נכללת בלשה"ר "ולא תונו איש את עמיתו", כאן הזהירה התורה על אונאת דברים, דהיינו שלא יקניט את חברו בדברים. ואמרינן בגמרא: גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שזה בגופו וזה בממונו, וזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון. ואמרינן שם: כל השערים ננעלו חוץ מן שערי אונאה, להיפרע מן המאנה, ואונאת דברים היא ג"כ נכנסת בכלל לשה"ר, כדאיתא במס' יומא (מד).

(שמירת הלשון ח"ב פ"ז)

פלא שאינם נוהרים באונאת דברים, ובתורה כתוב על זה 'ויראת'. והנה ידוע מה שאמרו חז"ל (ב"מ נח): גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נאמר בו (ויקרא כח) "ויראת מאלקיד", וזה לא נאמר בו "ויראת מאלקיד". ורבי אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו. ולפלא לי על אנשים רבים המאמינים בה' ובתורה"ק, איך אינם יראים ואינם נוהרים בלאו זה שכתוב בצידו "ויראת מאלוקיד" שהוא במדת הדין.

(מכתבי חפץ חיים)

אונאת דברים, אזהרה אפילו על אשתו, כמה דכתיב "ולא תונו איש את עמיתו", והיינו שלא יקניט את חברו, ויזהר בזה אפילו לאשתו, כמו שאמרו חז"ל, וכל שכן למשרתת, ובפרט אם היא אלמנה או יתומה שהוא עון פלילי מאוד.

(חובת השמירה, מעלות השמירה)

לא תונו איש את עמיתו.

עם שאיתך בתורה ובמצוות, אל תונהו. ומוכח דמי ששר מדרך התורה אין עליו איסור אונאת דברים, שזה אינו קרוי 'עמיתך' לענין זה. ונראה דהיינו דוקא בדבר שמפורסם בישראל לאיסור ואצלו הופקר הדבר, אבל סתם אנשים, כל שהוא בכלל ישראל יש עליו איסור דאונאת דברים, שהוא שייך בכל אדם אפילו אינם שווין במדריגתן כלל, וכמאמר התנא באבות: "אל תהי בז לכל אדם", וכללו בזה אפילו אחד חכם, אחד עם הארץ, כל שלא הופקר אצלו איסורי תורה.

אמרו עוד, דאותן שקורין לעם הארץ 'חמרי' אינו מצוי לצאת מהם בני תלמידי חכמים. ואיתא ב'אבות דרבי נתן': אל תאמר, לזה ישראל אני אוהב ולזה אני שונא, לאהוב את החכמים ולשנוא את עם הארץ, אלא אוהב את כולם ושנא את המינים. וכן דוד הוא אומר: "הלוא משנאך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט" וגו'.

ועל כן יש לזהר מאוד במי שיש לו משרתים או משרתת, שלא לבזותם ח"ו, ובפרט אם הם אלמנות או יתומים. ואם עבר או הקניט איזה אדם צריך לפייסו, כדאיתא ביומא (פז).

(חובת השמירה, מעלות השמירה)

את כספך לא תתן לו בנשך.

המלוה בריבית אינו קם לתחיית המתים. ענין זה נוגע גם לתחיית המתים, כמו שאמרו חז"ל על יחזקאל הנביא בשעה שהחיה המתים, ראה שכולם עמדו על רגליהם ואחד נשאר מושכב בעפר, ותמה על זה, והשיב לו השי"ת: האיש ההוא בנשך נתן ותרבית לקח, חיה לא יחיה. והוא מדה במדה, דהלוא כתיב בתורה "כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו, גר ותושב וחי עמך, אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלוקיד, וחי אחיך עמך", והוא לא רצה להחיות אותו ונגזר עליו מדה במדה, שנים הוא לא יחיה.

וכמה יגיע לאדם קלון וכלימה לנצח וגודל הצער כשכולם יעמדו וינערו מעפרם ויזכו לחיי-עד ברוב עונג ושמחה, והוא ישאר לעין כל מושכב ומוטמן בעפר לנצח, תחת מעט הנאת איסור ריבית שקיבלה נפשו הבהמית בעולם הזה. ועל זה אמר התנא באבות: "הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה".

(נדחי ישראל - חתימה)

ודע עוד, דאף על הלוה, אף שעונש תחיית המתים שלא יחיה לא נזכר על הלוה, אבל מכל מקום יש גם עליו איסור לאו גמור שלא יתן נשך להמלוה, וגם הוא בשם 'רשעי' יקרא ופסול לעדות עבור זה, כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין כח): "לוה בריבית פסול לעדות".

והנה באמת אף אם לא היה לנו שום עצה ליקח ריווח עבור הלוואת המעות ג"כ היה צריך הארם לשמור את דברי התורה האמור בענין זה, כדי לקיים רצון השי"ת, היוצר ובורא הכל, ולהימלט נפשו מאבדון עולם וכנ"ל, ובפרט בזמננו שתיקנו לנו הגדולים את ה'היתר-עיסקא' כדין, ולא להתעצל בדבר, ובהו ימלט נפשו מני שחת. ואחד המלוה ואחד הלוה יזהרו בזה.

(אהבת חסד - השמטה)

ספרים ש"ל

התפילה
במחיצת החפץ חיים

השבת
במחיצת החפץ חיים

הימים הנוראים
במחיצת החפץ חיים

הגדה של פסח
במחיצת החפץ חיים

פרקי אבות
במחיצת החפץ חיים

החינוך
במחיצת החפץ חיים

ביד הלשון

פעילויות תורניות

מבצעי שמירת הלשון

שיעורים תורניים

מילגות לנוקשים

פניני דעת

משיחות שהשמיע רבינו הגדול מרן רבי מיכל יהודה ליפקוביץ' זללה"ה

דעת תורה

והאר עינינו בתורתך

למאד. מבקשים אנו להגיע לכדי דרגה אשר כזו בה נזכה ללמוד את התורה מפיו של בורא עולם. רוצים אנו ללמוד את אותה תורה אשר בורא עולם ויוסד הארץ משתעשע עימה תמיד. זהו החלק ממנו יונקים את מתיקות התורה, זהו החלק בו מוצאים אנו את החיים שבתורה, זהו החלק אשר נמסך בדמו של הלומד והופך אותו לבן תורה.

את זאת אנו מבקשים במילות התפילה "והאר עינינו בתורתך". מתחננים אנו לבורא עולם שיפתח את עינינו בתורתו הקדושה, שיטעימנו את טעמה ומתיקותה של התורה הקדושה ונזכה אכן ל"מפיו דעת ותבונה" ועל ידי זה "והאר עינינו בתורתך".

מצויים אנו כחודש ימים לפני מעמד קבלת התורה דשנה זו - חג השבועות הבעל"ט. בגליון זה ובגליונות הקרובים נעסוק בס"ד במעלת התורה, מעלת לימוד התורה, מעלת לומדי התורה והחיים האמיתיים, חיים של תורה.

במשך עשרות שנים הטעים רבינו לתלמידיו ולשומעי לקחו את מתיקות התורה והשריש בליבם את מעלתה הגדולה של התורה הנותנת חיים ללומדיה ולמקיימיה.

נשתדל להביא בכתובים מעט מזעיר מהרגשי הלב בעניינים אלו כפי שנשמעו ונכתבו מפיו רבינו זללה"ה.

"והאר עינינו בתורתך" -

"מפיו דעת ותבונה"

מידי בוקר מתפללים אנו תפילה מיוחדת להצלחה בלימוד התורה. לפני שנקבל על עצמינו עול מלכות שמיים בקריאת שמע של בוקר, מתפללים אנו תפילת אהבה רבה (לנוסחים אחרים - אהבת עולם) ובה מבקשים ומתחננים אנו להצלחה בלימוד התורה - "ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה".

לכאורה בעיני המתבונן, הרי שבבקשות אלו שבקשנו כבר כללנו את כל אשר לו אנו מתפללים ולו אנו מייחלים בכל הנוגע ללימוד התורה. ומעתה נבקש להבין מה טעם מוסיפים אנו לאחר מכן בקשה נוספת - "והאר עינינו בתורתך". נבקש להבין ולדעת איזו תוספת טמונה בבקשה זו יותר מאשר ביקשנו עד עתה.

בענין זה כמדומני שנתקשה מו"ר הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל ובס"ד נראה לבאר חילוק עניינים וחילוק בקשות זה שאנו רואים בברכת אהבה רבה.

כל יהודי ויהודי מצווה ללמוד ולעסוק בתורה הקדושה. נבקש לבאר בזה שבמצווה זו כלולים שני חלקים. החלק האחד הינו החלק הידוע והמוכר לכל באשר מחוייבים אנו לעסוק בתורה הקדושה, ללמוד דיניה הלכותיה והנהגותיה בכדי שנוכל לקיים את המצוות ואת ההלכות כפי שנדרש מכל יהודי ויהודי באשר הוא.

אולם בלימוד התורה ישנו חלק נוסף נשגב ונפלא עד

מתחננים

אנו לבורא עולם

שיפתח את עינינו בתורתו

הקדושה, שיטעימנו את טעמה

ומתיקותה של התורה

הקדושה

"ארוכה מארץ מדה ורחבה מיני ים"

זכינו ונמנים אנו על יושבי בית המדרש. יש מאיתנו העושים מלאכתם עראי ותורתם קבע ויש מאיתנו הקובעים עיתים לתורה בנחישות ובמסירות. המכנה המשותף לכולם הוא שזוכים אנו לטעום מבאר החיים האמיתיים, חיים של תורה.

באם רוצים אנו לקבל מושג כלשהוא אודות מעלת התורה, אודות הנאמר "ארוכה מארץ מדה ורחבה מיני ים", הרי שנלמד אבות דרבי נתן (פרק כ"ה ה"ג) המלמדת אותנו על ר' עקיבא שנכנס אצל ר' אליעזר טרם פטירתו (של ר' אליעזר) וז"ל - "נכנס ר"ע וישב לפניו ואמר לו: רבי מעתה שנה לי. פתח ושנה לו ש' הלכות בבהרת. באותה שעה הגביה רבי אליעזר שתי זרועותיו והניחן על חזה שלו ואמר: אוי לי על העולם, שאם יהיו כל הימים דיו וכל קנים קולמוסים וכל בני אדם לבלרין, אינן יכולים לכתוב כל מה שקריתי ושניתי ומה ששמשתי לחכמים בישיבה, ולא חסרתי אלא כאדם שטובל אצבעו בים...".

הרי הדברים מבהילים! תחילה מתאר ר' אליעזר את כל אשר זכה להשיג בתורה הקדושה, תיאור מבהיל על כל רעיון, ובסיומם של דברים אומר ר' אליעזר שכל זה לא היה אלא בבחינת טיפה מן הים. האם יכולים אנו בכלל לתאר לעצמינו עד כמה גדולה התורה!?

עוד מוצאים אנו את דברי הרמב"ם (פ"ט מהלכות תשובה ה"ב) - "ומפני זה נתאו כל ישראל,

למצא מרגוע ולהרבות חכמה והכל בכדי "כדי שיזכה לחיי העולם הבא". מהם אותם חיי העולם הבא עליהם מדבר הרמב"ם - חיים בהם יתגלו חכמות וסודות התורה עד אין קץ.

נבין נא - אפילו ר' שמעון בר יוחאי, אפילו הוא מייחל לישב בשלווה ולעסוק בתורה בכדי להגיע לעוד השגות בתורה הקדושה, בכדי שהשגות אלו יזכו אותו בחיי עולם הבא, ושהם יזכה לעוד ועוד השגות בתורה.

האם יכולים אנו בכלל להתחיל לושער בעצמינו את גודל הקיפה וגודל מעלתה של התורה הקדושה?! אשרינו שזכינו להיות מלומדיה וממקימיה.

נביאיהם וחכמיהם, לימות המשיח, כדי שינוחו ממלכיות שאין מניחות להן לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן, וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה - כדי שיזכו לחיי העולם הבא."

נלמד את דברי הרמב"ם כפי שאכן צריך ללמוד רמב"ם ונדייק כל מילה ומילה. כותב הרמב"ם ש"נתאו כל ישראל". באם כותב הרמב"ם כל ישראל, הרי שכולם בכלל, ואף ניקח כדוגמה, אף ר' שמעון בר יוחאי. ואף אודות ר' שמעון בר יוחאי, אותו ר' שמעון בר יוחאי שנתגלו לו סודות ורזי התורה, אף עליו ממשיך הרמב"ם וכותב שהוא התאוה לימות המשיח שכן לא היניחתו המלכות לעסוק בתורה כהוגן ורק בימות המשיח יוכל הוא

למען דעת

מעניינו של גליון ומעניינה של תקופה לקראת חג מתן תורה מביאים אנו בזה עובדות שנשמעו מפי רבינו ואודות רבינו בענין מעלת לימוד התורה ומתיקות התורה.

ליוקר כל רגע בחיים

סיפר רבינו - ידוע שכאשר הגאון רבי נפתלי טרופ זצ"ל היה חולה מסוכן, התעוררו תלמידיו לעשות לרפואתו, ונתכנסו יחדיו והסכימו שכל אחד מהם מקדיש איזה זמן מימי חייו עבור רבו, ומעניקים לו במתנה זמן זה, שיאריך ימיו על ידי כך. אחר שכל אחד נתן חלקו נכנסו אל הס"ק מרן הח"ח זצ"ל ושאלוהו כמה זמן מחייו הוא מסכים למסור עבור הגרנ"ט. הח"ח חשב הרבה ולבסוף אמר שמסכים למסור עבורו רגע אחד! התלמידים בשומעם דבר זה יוצא מפי הקודש של הס"ק זי"ע, נודעזעו והתעוררו מאוד מאוד ללמוד מהו ערך כל רגע ורגע מחיי האדם. עד כדי כך הגיעו הדברים שאמרו שלא היה זמן שלמדו בהתמדה ושקידה בהיכלה של ישיבת ראדין, כמו בזמן זה שאירע עובדא זו. ההתעוררות הלזו נשאה פריה שירגישו כמה כל רגע יקר הוא.

צריכים לעבוד!

מרשימות א' התלמידים: פעם בתור בחור צעיר הלכתי עם רבינו זללה"ה סמוך לביתו ברחוב וילקומירר כשדפיקות הפועלים מהבנין הסמוך - שהיה באמצע בנייה - הדהדו בחלל הרחוב. פנה אלי רבינו ואמר לי: אתה רואה, כולם עובדים, אף אחד לא נח. גם אנחנו צריכים לעבוד. ללמוד וללמוד וללמוד!

אור טוב

פעם הלך הגאון ר' ברוך בער זצ"ל עם מרן הג"ר חיים עוזר זצ"ל להבראה - מקום עצים שיש שם אור טוב המועיל לבריאות הגוף. הם הלכו ודיברו בלימוד, ואמר הגר"ב: איזה אור טוב יש כאן. אמר לו הגר"ח"ע: כיצד יודעים אתם שיש אור טוב? ואמר לו: אז מען שפירצאך שטארק אין לערנען! [שמרגיש יותר חוזק בעומק המחשבה בתורה]. כל ההרגשה שלו היתה שאם חושבים יותר טוב בלימוד סימן שיש אור יותר טוב!

עכשיו יש לי גן עדן

סיפר רבינו ששמע מהגה"צ רבי אייזיק שר זצ"ל שתיאר: כאשר יצא הכרך הראשון של ש"ס וילנא הגדול, והיה ש"ס מאיר עיניים, ועד אז גם הנפט היה בצימצום גדול ובאותו הזמן ייצרו את הנרות בשעוה שלא יטפטפו, ואז עמד אחד מהגדולים והתבטא לאמור: "עכשיו יש לי גן עדן"! האם צריך עוד עוה"ב יותר מכך, הרי יש לו עוה"ב בעולם הזה! כזאת גמרא עם כזה נר שאינו מטפטף זהו עוה"ב מממש!

פני זורחות מלישב רשב"א

סיפר רבינו - כשלמדתי בוילנא אצל מורי ורבי הגאון רבי שלמה היימן זצ"ל, שמענו, שהרבי ר' שלמה זצ"ל ביקר אצל רופא גדול מן המומחים שהיו אז בעיר. הנ"ל שידע על מחלותיו ומכאוביו של רבי שלמה זצ"ל שהיה אדם חלש וחולה, לא יכול היה להתאפק ושאל: ראב"ן, תאמר לי ממה פניך זורחים כל כך, הרי לא נהנית ממנעמי העוה"ז בכלל. הרבי חייך וענה לי: יש לי תשובה, אך אתה לא תבין אותה. פני זורחות מלישב רשב"א!

סימדים חוזרים, ימים אינם חוזרים

נשמע מפי רבינו - יש ספר מוסר קדמון בשם "דברי אמת", וכתוב שם (סוף פרק י"ט) מאמר הפייטן: ימים חוזרים, ימים אינם חוזרים! בבחורתי למדתי עם חברותא שכשאירע איזו הפרעה בזמן הלימוד - היה מזכיר זאת, ומיד היינו ממשיכים ללמוד.

תורה נמשלה לאור

מרגלה בפומיה דרבינו - תורה נמשלה לאור, לנשימה, והתפילה נמשלה למזון - אדם ללא אור אינו יכול לחיות, וזה התורה, אבל מזון ניתן קצת להחזיק ולהתקיים בלא אוכל, וזו תפילה.

דובב שפתיים

מתורתו של רבינו מרן רבי מיכל יהודה ב"ר משה דוד זללה"ה

אייר (1) תשע"ו

גליון מס' 130

דברי מוסר והתעוררות

'לפום צערא אגרא' הן בקיום התורה והן בקיום

המצוות

התנא בסוף אבות אומר [פ"ה משנה כ"ג] "בן הא הא אומר לפום צערא אגרא" פירושו לפי מה שאדם מצטער על קיום התורה ולימודה כן יגדל שכרו לעתיד לבוא.

צערא, יש בכמה אופנים, יש המצטערים מחמת מצבם, דחקותם, עניים, שגורמים להם מניעות ועיכובים וקשה להם להקדיש כל עתותם ללימוד התורה, וכאשר מתגברים על מניעות אלו הרי נחשב הלימוד הזה שנלמד מתוך צערא ושכרו יגדל מאד. ויש מצטער באיכות הלימוד, שבעצם לימודו הרי הוא מצטער דהיינו שמתייגע ועמל הרבה להבין ולהשכיל בדברי תורתנו הק' גם זה חשיב צערא אשר לפום עמלו ויגיעתו יטול שכרו, וככל שתרבה יגיעתו ועמלו בלימוד התורה בנתינת כל כוחותיו ללימוד כך יגדל שכרו למאד.

וכל זה אינו דוקא בלימוד התורה אלא גם בקיום המצוות יש שאדם נמצא במצבים ונסיונות קשים ומתגבר ומקיים מצוות התורה כהלכתם, כל זה בכלל צערא שאמר התנא שברבות הצער ירבה האגרא. ופעמים לעצם קיום המצוה צריך הרבה יגיעה ועמל, כדי שקיום המצוה תהא בכל פרטיה ודקדוקיה ושתיעשה בשלימות גמורה ובכל התנאים הנדרשים: בכוונת הלב, בדביקות, ומתוך שמחה של מצוה, וכשמתנשא האדם וטורח ומתייגע בכל זה הכל בכדי שתצא המצוה בשלימות כנדרש הרי כל הטרירות והיגיעות נחשבים אף הם בכלל החשבון של צערא שמגדיל את השכר שעתיד לקבל בעבור קיום המצוה.

זהו פשוטו של דבר בכוונת דברי התנא.

הצער לא רק שמרבה שכרו, אלא הוא מדרכי קניני

התורה ושלימות קיום המצוות

אמנם הנה הרמב"ם בפירושו למשנה מוסיף בזה עוד ענין עמוק מאוד, וז"ל: "לפי מה שתצטער בתורה יהא שכרך, ואמרו שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שתלמד בטורח עמל ויראה מן המלמד, אבל קריאת התענוג והמנוחה אין קיום לה ולא תועלת בה". דברי הרמב"ם הם כלל גדול בלימוד התורה ובקיום המצוות, שהטורח והעמל ללימוד התורה וקיום המצוות אינו רק

מצוה משום גודל חשיבות הלימוד והכרח קיום המצוות שלכם יש לטרוח ולהתייגע בה הרבה, אלא הם מדרכי קניני התורה ואופן שלימות קיום המצוות הוא שיתייגע ויעמול הרבה בהם ולא ילמד במנוחה ובתענוג, ורק כשלומד באופן של יגיעה עמל וטורח מתקיים תלמודו בידו. והוסיף עוד – דבר שלולא אמרו הרמב"ם חס לנו מלאומרו אך אחר שכתבו הרמב"ם הרי זהו האמת לאמיתו והוא פסק הלכה – "אבל קריאת התענוג והמנוחה אין קיום לה ולא תועלת בה". שלא תאמר אמת הוא שיעקר הקיום מתקיים בלומד מתוך יגיעה אמנם גם הלומד בתענוג ומנוחה נוסף לו משהו, על זה כתב "ולא תועלת בה", היינו כשאדם לומד באופן של תענוג ומנוחה שאינו מתאמץ להתמיד בלימוד אלא כשלב חפץ הוא לומד וכשאינו חפץ אינו לומד, וכן באיכות הלימוד הוא לומד ללא התעמקות במחשבה, וללא עמל ויגיעה להבין לימודו, באופן כזה לא יהיה קיום ללימודו ולא יראה מכך תועלת כלל. רק כאדם מצטער ומתייגע בלימודו שלומד וחוזר ושונה ואף שעדיין אין הדברים ברורים כל צרכם ואינו קולט את היקף הסוגיא הנלמדת, מ"מ לא רפו ידיו ואינו מפסיק ללמוד אלא ממשיך לעמול לחזור ולשנות לברר כל דבר בהבנה ברורה אז זוכה ומסייעים אותו שנפתחים לו שערי חכמה ושערי בינה וברוב עמלו וזיעת אפו שיגע ועמל על דברי התורה קני לה לתורה שלמד, כל חסרון הבנה מורה על כך שעדיין יש מקום ליגיעה לעמול לברר שורש הדבר על בוריו, שהיגיעה היא המועלת להבנה, ורק על ידי ה"צערא" היגיעה והעמל לחשוב ולהתבונן לחזור ולשנן זוכים ל"אגרא" שהתורה מתקיימת אצלו.

השפעת התורה על מהות האדם היא רק כשהתורה

בעמל הגוף והנפש

ויש להוסיף בזה עוד עומק, הנה לימוד התורה צריכה להשפיע על האדם שפע של קדושה ושפע של טהרת הנפש ותורה צריכה להשפיע על האדם להפוך אותו מעיר פרא אדם יוולד עד למדריגות עליונות שיהיה גאון וגדול צדיק וחסיד עד למדריגה שיהיה יסוד העולם, שכל הבריאה כולה בשבילו, זהו התועלת שמקבלים ממנה – מן התורה, אמנם כל התועלת הזו לא תתקבל אלא מתוך יגיעה הגוף והנפש בעמלה של תורה, אך מקריאת התענוג והמנוחה לא שייך שיקבל את התועלת להגיע מכח התורה למדריגה הנדרשת של היותו אדם השלם – אדם

המושלם במידות טובות, ולא יצליח לעקור מלבו את כל המידות הרעות.

וכן הוא הדבר בקיום המצוות, שתכליתן אינו המעשה שיעשה אותם מהשפה ולחוץ, אלא תכליתן לקדש את עמו ישראל שהקב"ה ברב טובו וחסדו רצה לזכות את ישראל לרוממם ולקדשם לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, ולכן צריך לעשותם עם כל התנאים הנדרשים: בטהרת הלב, בכוונה, ובשמחה על קיום המצוה, ואז זוכים לקבל מהם את ההשפעה של "אשר קדשנו במצותיו".

אף החכם הגדול לא ישיג תורה לעומקה האמיתי ללא עמל ויגיעה

והמשיך הרמב"ם שם והביא "ואמרו בפירוש מאמרו אף חכמתי עמדה לי [קהלת ב' ט'] חכמה שלמדתי באף עמדה לי", שלמה המלך אם כל גודל חכמתו שניתנה לו במתנה ממנו ית', שהיה מציאות החכמה העיד על עצמו ואמר "אף חכמתי עמדה לי. וביארו חז"ל שאמר ע"ע כי חכמה [ו"ג תורה ואחד הוא] שלמד באף היא שעמדה לי, ובילקוט גרסי' היא שנתקיימה בידו.

הנה נפלאים הדברים שעל אף חכמתו הגדולה היה שייך אצלו יגיעה ועמל להשיג חכמת התורה, והוא משום שלעומק ורוחב התורה אין גבול ואין תכלית כמאמרם ז"ל "ארוכה מארץ מידה ורחבה מיני ים", ואף בעל החכמה הגדולה ביותר לא ישיג חכמת התורה לעומקה האמיתי ללא עמל ויגיעה, והעיד שלמה ע"ה על עצמו כי תורה שלמד באף דהיינו מתוך יגיעה גדולה היא שעמדה ונתקיימה בידו, והוא כי קיומה של תורה הוא שנוחלין אותה ומקבלים ממנה את התועלת שאפשר לקבל מתורה וזה מקבלים רק מתוך היגיעה והעמל של לימוד התורה.

בקיום המצוות צריך לקרב את הלב להשיג

וכן הוא הדבר בכל קיום המצוות שנראה הדבר בעינינו שחיובם הוא עבודה של מעשה ואם עבד להו ועשה את המעשה כפי ציווי התורה הרי קיים המצוה כהלכתה ומה שייך בה להוסיף ציווי על יגיעה ועמל, אמנם האמת היא שאף אם לקיים את עצם המעשה אפשר – לפעמים – אפילו ללא יגיעה אך בשביל לקיים שלימות המצוה צריך יגיעה רבה. וכבר תבע הנביא [ישעיה' כ"ט י"ג] את כלל ישראל "יען כי ניגש העם הזה" ובפירש"י: "יונתן תרגם חלף דאיתרבב עמא הדין כלומר ניגשו להגביה עצמם עד לשמים הם מראין עצמם כמכבדין אותי בפה ושפה". וכך היה האמת שהיו מקיימים התורה והמצוה ככל אשר ציוו. ומ"מ תובע הנביא "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבם רחוק ממני" שכל המעשים לא נעשו אלא מהשפה ולחוץ ללא עבודת הלב ובזה לא די, אלא העבודה המוטלת עלינו בקיום המצוות הוא להתעמק ולהתבונן במחשבה מה עושים לקרב את הלב לעבודת קיום רצונו יתברך.

והמשיך הנביא בתביעתו "ותהי יראתם אותי מצוות אנשים מלומדה", כפי הנראה זו דרגה פחותה יותר, וכך הוא דרך הירידה בתחילה ולבו רחוק ממני, שלא משתפים את הלב והכוונה עם חלק המעשה, ואמנם מכוונים לכבד את השם בפה ושפה אך לא מתייגעים די בעבודת הלב, ומכך יורדים עוד עד שאף המעשה נעשה ללא שימת לב כלל מתוך הרגל וטבע.

מערכות ביראת ד' כדי לצאת סהרגל וסלומדה

וכתב הרבנו יונה בשע"ת [שער ג' פי' ט"ו] "ונאמר על האנשים שאינם עורכים מחשבות להתבונן תמיד ביראת ה' ותהי יראתם אותי וגו' ", אם רוצים אנו לדעת מיהו בכלל הגדר של עושים מצוות אנשים מלומדה מלמד אותנו רבנו יונה שאנו יכולים למדוד האם "עורכים מחשבות" – היינו מערכות שלימות כפי אשר אנו יודעים מערכותיו של הגרעק"א בסוגיות הש"ס, בניינים גדולים של עמקות שאי אפשר להשיגם אלא ביגיעה גדולה – להתבונן ביראת השם, כך חובתנו בקיום המצוות.

ולא די בפעם אחת של התבוננות עמוקה כזו אלא "תמיד", זו עבודה תמידית ויש לעסוק בזה בכל יום ובכל עת ולחדש ולהתחדש בה ביתר שאת ועוז. ופסק לנו רבנו יונה ז"ל שכל מי שאינו עורך מחשבות כאלו לא שייך שיהיה אצלו קיום המצוות עם עבודת הלב וממילא מגיע לכך שמצוותיו נעשים מצוות אנשים מלומדה [כמצוות לא כתיב אלא מצוות שכן נהפך אצלו קיום מעשה המצוות עשייה מתוך הרגל ושיגרה בלא שום כוונה], וצריך לדעת כי האדם המורגל לעשות מצוות התורה בלא התבוננות ושימת לב שייך בו שיעמוד אפילו ביום הכיפורים לעת נעילת שער ולא ירגיש התעוררות וכל עבודות היום נעשים אצלו ללא כוונה.

מידה כנגד מידה בזה שלא עמל ויגע לקנות החכמה נאבד חכמת חכמיו

ועל זה הזהיר הנביא ואמר "לכן הנני מוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר" עונש מידה כנגד מידה מתוך שהוא אינו מתייגע בלימוד התורה ובקיום המצוות ומחסר בקיומם כפי החיוב שחייבים בם הרי הקב"ה מחסר ממנו "ואבדה חכמת חכמיו וגו' ".

הרבה יגיעה צריך האדם להשקיע בלימוד התורה ובקיום המעשים הטובים, כפי גודל יגיעתו כך זוכה לקבל תועלת לנפשו מקיום התורה והמצוות ובאותו מידה זוכה לשכר בעוה"ז.

עיקר התכלית בעבודת השי"ת שיהיה ביגיעה ובכוונה ורק על ידי זה יכול האדם להגיע לדרגה של "בכל דרכיך דעה" ויכול לבקש ולקוות מהקב"ה שיקיים בו סיפיה דקרא "והוא יישר אורחותיך".

[שיחת רבינו בהיכל הישיבה [יום ד' פרשת כי תבוא - אלול תשמ"ג]

מעשה רב

קצת הנהגות ועובדות ממה שעולה כעת בזיכרון

רשימות מא' התלמידים משנת תשנ"ד
וציין שאין לסמוך על זה באופן מדויק אע"פ שהשתדל לדייק. וברוב המקומות אינן לשון רבינו ממש

גייעת התורה עולם הבא בעצמו

בשיחה י"א טבת תשנ"ו אמר רבינו בהתרגשות גדולה מאוד: כשיגיעים בתורה צריכים להרגיש את העולם הבא ממש! וזכרנו בשיעור בשבת אמר רבינו איזה סברא והוסיף שיש בזה עונג שבת ועונג תורה, עונג שבת הוא מעין עולם הבא ועונג תורה הוא עולם הבא בעצמו.

תורה בלי תפילה הוא דבר שאינו מסוים

כשלמדו בישיבה פרק מרובה (תשנ"ד) דיבר עמי רבינו שאגיע לתפילה בישיבה, ובסיום שיחתו אמר בדרך בדיחותא 'תורה בלי תפילה הוא דבר שאינו מסוים'. (עי' בריש מרובה ובתוס' שם).

בתורה כלול הכל

בשיעור יומי שלמדו פרק הגזול עצים הזכירו שם תוס' בצלים. ושאל רבינו איך מגדלים בצלים, וא' התלמידים ענה לו. ושאלו רבינו מניין אתה יודע? ואח"כ אמר רבינו שיש שני דרכים איך לגדל הבצלים. ופירט להסביר את שני האופנים. בסיום אמר: למה שאלתי את הנ"ל מהיכן הוא יודע, כי אני יודע זאת ממשנה בעוקצין. ולמה אני אומר לכם זאת, האם בשביל להתפאר שיש לי ידיעה במשנה בעוקצין? (הדברים נאמרו מפי רבינו בהתרגשות גדולה), אני בא להראות לכם איך שבתורה כלול כל מהלך הבריאה וכל הידיעות בזה.

הזהירות בכבוד התורה

כשהגיע זמני לעלות לשיעור ג' דיברו עם רבינו שאלמד אצלו, וכשהגיע למעשה שאלתיו על כך, ואמר לי בזה"ל: היות שאתה רוצה לעבור שיעור כי אתה מעדיף שיעור של שיעורים משיעור של שעה וחצי לכן אתה תלמד אצלינו. אני לא הזכרתי כלל טעם זה. אבל רבינו כיוון בדבריו שלא ישתמע כאילו שיש איזה עדיפות לשיעור אצלו מהשיעור אצל מרן האילת השחר, ולכן מעצמו תלה את הדבר באורך זמן השיעור שרבינו היה מוסר שיעורים ומרן הגרא"ל רק שעה וחצי. ונורא למתבונן!

וידידי ר"א וינברג שיחי' סיפר לי שכשהיה עם אביו אצל רבינו בחוה"מ [בשנה שלמדנו אצלו] אמר רבינו לאביו הג"ר אריאל שליט"א שלמרן הגרא"ל יש סיעתא דשמיא מיוחדת שאומר שיעור קצר ומספיק הרבה.

זכות השגחה פרטית תלה בזכות התלמידים ולא בזכות עצמו

באחד הימים היה גשם שוטף, וסיפר רבינו בתחילת השיעור שכשיצא מביתו לישיבה ממש לא היה שייך ללכת בגשם חזק זה, ולפתע הגיע מכונית שהנג בה אחד ממכריו ולקחו לישיבה. וסיפר לו הנהג שהסתפק האם לנסוע דרך רחוב וילקומירר (שם גר רבינו) שזה מורד של הר' שיש בו שיטפון מים, ולבסוף החליט שגם את השיטפון נעבור ונסע דרך שם, ולכן יכל להביאו לישיבה. ורבינו התרגש מסיפור ההשגחה פרטית שבזה, ושיתף אותנו ואמר שתולה זאת בזכותינו התלמידים.

להרבות אחווה עם התלמיד

אחרי המבחנים לישיבות גדולות ניגש רבינו לאחד הבחורים ואמר לו: אמרו חז"ל הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, הנני מודיע לך שהמלצתי עליך מאוד לישיבה הגדולה.

דאגתו וכאבו על דרך הלימוד של ימינו

הרבה פעמים היה מתריע על מה שלא מספיקים גפ"ת בישיבות, והיה אומר שיושבים ומרמים את עצמו שעדיין לא הבין, וחושבים להגיע לשלימות ההבנה. ובאחד הפעמים שדיבר על זה סיפר שזמן רב אחר תחילת הזמן בא אליי בחור ובתוך הדברים אמר לי שהוא אוהב בדף ג', וכשהתחלתי לשואלו ראיני שגם עד דף ג' אינו יודע. והרהר רבינו והוסיף: למה אני מספר לכם זאת אינני יודע, אבל דאגה בלב איש ישיחנה לאחרים.

מצות השבת אבידת הנפש

פעם אירע שדיבר על הזהירות מלעשות דברים מסוכנים שקורה לפעמים אצל צעירים, וסיפר על מצוין אחד שחבריו שיחקו עמו והבהילו אותו בהלה גדולה וכתוצאה מכך היה מאושפז תקופה, וגם אח"כ היה קשה לו ללמוד מחמת חולשת העצבים. ולבסוף אמר אני מספר לכם זאת כדי לקיים מצות השבת אבידה לגוף ולנפש. שמחסרון ידיעה ושימת לב יכולים לאבד אותם רח"ל.

מארח את התלמיד הצעיר

סיפר לי ידידי הראא"נ שכשלמד אצל רבינו בשיעור נכנס לבית רבינו ביום שישי אחה"צ להתייעץ באיזה ענין, והיה מונח כסאות על השולחן, שהעלום בשטיפת הרצפה. ורבינו שהיה קרוב לגבורות הוריד בעצמו הכסאות בלי לבקש מהתלמיד הצעיר שיוריד לעצמו.

שלא יהיה נשמע מדבריו ח"ו שלא כפי האמת

פעם העיר רבינו הערה בשיעור, ואמרו לו שהמהרש"א עמד בזה ותיירץ. רבינו הקשה על תירוצו של המהרש"א והוסיף, 'לכן לא אמרתי ישוב זה', ומיד תיקן את דבריו ואמר, לא אמרתי את זה כי לא זכרתי את המהרש"א ורק כשראיתי את דבריו הוקשה לי כך, ולא כמו שהיה נשמע מדברי שזכרתי זאת ורק מחמת הקושיא לא אמרתי, אלא שכוונתי שלא עלה בדעתי לתרץ כדבריו מחמת הקושיא שיש לי עליו בהבנת דבריו. כך נוהר לדקדק במידת האמת.

כבוד תלמידך חביב

פעם הוכיח רבינו בשיעור, את אחד התלמידים על כך שצריך להתחזק בלימוד התורה, ואח"כ אמר, התכוונתי בדברי אלו לכולם, רק שלחתי את הדברים לכתובת שלו.

קיום מצוה דרבנן גם במיטות גשם וברד

פעם בשבת אחר מנחה סמוך להשקיעה ירד גשם חזק מאוד, ושאלו נכדי רבינו האם ילכו לביתם לסעודה ג', ענה להם רבינו שישארו בישיבה ולא ילכו בגשם עז זה. [כי היה גדר של אונס רחמנא פטריה] ואילו רבינו עצמו רץ לביתו בגשם וברד לקיים מצות סעודה ג', וכמעט שנפל במרוצתו, אילולי שתמכו בו אלו שהיו לצידו. ואף שלונדיו היקל במצוה דרבנן זו, לעצמו לא היקל.

לא נשען על הכסא

כל רואיו יעידון שכשיושב על כסא אינו נשען בגבו על המשענת, [ואולי למעט פעמים בודדות], גם בגיל זה שלמדנו אצלו שהיה קרוב לגבורות (80). (א.ה. בשנותיו האחרונות החל להישען עקב חולשתו).

בגיל 11 הקשיב לדברי תורה בכובד ראש

פעם אמר רבינו איזה סברא, והוסיף שעד"ז שמע כשהיה בן 11 שנה בישיבת וולוז'ין מהג"ר יעקב שפירא זצ"ל אב"ד ור"מ דוולוז'ין. והסביר שהוסיף הוספה זו כדי ללמד אותנו איזה רצינות צריך כשישומעים דבר תורה, וזה סיבה שישאר בזיכרון.

רמיא עליה הערות התלמידים ומייקר אותם, לכן הם חקוקים בזכרונו

כשלמדתי אצל רבינו, שאל אחד התלמידים שאלה ביום האחרון של זמן אלולבתוס' ד"ה עירוב פרשיות ב"ק דף ק"ז, ובתחילת זמן החורף החל רבינו שוב את התוס', וכשהגיע למקום בתוס' בו שאל הבחור ההוא את השאלה, אמר לו רבינו: אברהם! מה שאלת כאן? ולא זכר התלמיד מה שאל, והזכירו רבינו. ואח"כ אמר רבינו: איך אני זוכר?! כי מילתא דרמיא עליה דאיניש אדעתיה. [א.ה. וזכורני כזאת בשנת תשס"ט איך שפנה רבינו לאחד התלמידים לאחר שבועיים ימים, האם הנך זוכר מה שאלת בסוגיא פלונית, ולא זכר והזכירו רבינו, ואז אמר כנ"ל, והוסיף רבינו גם עוד, תראו איזה חשיבות אני מייקר את דבריכם! והיה פעמים שהזכיר לאחר שנים מרובות הערות של תלמידים וכבר הבאנו בזה].

ממראה פניו נראה שאדם גדול הוא

פעם הגיע לישיבה לתפילת מנחה ביום שב"ק אדם מבוגר ורבינו כיבדו מאוד. ואחר התפילה שאל רבינו מיהו אותו אחד, וענו לו שלא יודעים, ואמר רבינו שאינו מכירו אבל חזותו מעידה עליו שהוא אדם גדול. וביום ראשון סיפרו לרבינו שזה היה הגה"צ ר' שכנא זאהן, ואמר רבינו ששמע עליו ויש לו את ספרו בביתו. [א.ה. זאת כנראה לא ידע רבינו שהגה"צ הנ"ל הוא חתנו של רבו שלמד אצלו בישיבה לצעירים בית יוסף בעיירה ראקוב שרבינו סיפר כך: המגיד שיעור היה רבי אלחנן צבי גולבסקי, (רבינו התבטא עליו: "היה עניו ושפל, צדיק וגאון" (מרשימות ר"מ שפירא משנת תשס"א). חתנו רבי שכנא זאהן כותב עליו (בראש ספרו הזוהר עם פירוש חמדת הזוהר): "העידו עליו יודעי חן שגמר הש"ס כולו איזה פעמים עוד קודם החתונה שלו, ומן המצוינים הגדולים בישיבת מיר בפולין... ולמד בחברותא עם הגאון המפורסם הרב דפוניבו' זצ"ל. גם היה ידוע כצדיק, והיו קוראים אותו דער קליינער חפץ חיים [חפץ חיים קטן]]. הוא נספה בשואה]. והיינו שומעים ממנו כל מילה ושומרים בחיבות כל מה שהסביר. הוא כבר היה מבוגר, וכשהיה מגיע בסוף הסדר, היינו ניגשים אליו לברר את הדברים שלא היו ברורים לנו מן השיעור. וכשהיינו שבים ממנו למקומנו בבית המדרש - לאחר שענה לנו וביאר לנו את הדברים, לבנו היה מלא שמחה. היינו ממש שבים למקומנו מתוך רקידה... היינו לומדים מתוך שמחה וחיים מתוך שמחה. זכורני, כי היה פעם איזה תוספות שהתקשנו בו, והיה אז משא ומתן שהתלהט בין התלמידים בביתאור דבריו, זו היתה ממש 'מלחמה', לא מלחמה מתוך תשוקה לנצחון אלא מתוך מטרה לברר ולהעמיד את הדברים על מכונם ודיוקם. כל זה מילא את לבנו באושר ובשמחה].

הוראות והדרכות

גם עבור רבים ודבר מצוה לא נתן לעשות מלאכה לאחר שאמרו הציבור 'לכה דודי'

פעם בערב שבת הבחור שהיה אחראי להעביר את החשמל לגנטור התאחר, הבחורים כיבו את החשמל, והנה הוא הגיע 6 דק' קודם השקיעה, והורה רבינו שמכיון שהציבור כבר אמר 'לכה דודי' שלא יעביר את החשמל לגנטור וישאר כבוי. ועי"ז נתבטל שיעור ההלכה של רבינו שהיה מוסר לכל בני הישיבה בין קבלת שבת לערבית, וגם התפללו ערבית בחושך. ורבינו ישב בין קבלת שבת למעריב בהיכל הישיבה ותלמידים דיברו עמו בלימוד.

לרקוד משמחת בהירות דברי התורה

פעם שאל אחד התלמידים שאלה בלימוד, רבינו ענה לו והתלמיד המשיך לשאול, פנה אליו רבינו ושאלו האם כבר רקדת? (מרום שמחה, על התשובה שקיבלת). והרבה פעמים היה רבינו מתנסח כך ובדומה לזה, להכניס בלב התלמידים ההתפעלות והשמחה מדברי תורה.

מידות זה דבר של מה בכך?

סיפר רבינו בשיעור, שאחד ממקורבי מרן החזון איש התבטא בפניו על איזה ענין, שזה רק ענין של מידות. והגיב החזו"א ואמר בתקיפות: און מידות איז אקלינקייט?! והוסיף רבינו שרק מכיון שהיה מקורב העיר לו החזו"א. ואמר רבינו שזוכר בדיוק היכן עמד החזו"א בחדר ואת הבעת פניו וצורת התגובה.

חשש מנדר מצוה

פעם בשיעור אמר רבינו לתלמיד שקרא את הגמרא שימשיך לומר עד מקום פלוני בגמרא. ולמעשה התעכב בבירור הענין, והגיע זמן סיום השיעור ובא רבינו לסגור הגמרא, אבל מיד אמר הרי אמרתי שנלמד עד מקום פלוני ועוד לא הגענו לשם, וזה חשש נדר. והמשיך לקרוא את הגמרא עד אותו מקום שיצא מפיו.

הילד אינו צריך לשמוע

פעם הייתי בבית רבינו וישב אצל רבינו ת"ח עם נער צעיר שרצה שיקבלו אותו לישיבה, ואמר אותו ת"ח לרבינו שהילד הזה הוא לומד בהתמדה גדולה, שהוא מסתפק אם יש בכל ארץ ישראל עוד ילד מתמיד כמוהו. ואמר לו רבינו באידיש 'אבער הער דארף דאס נישט אעהרן' (אבל הילד אינו צריך לשמוע זאת), והגיב הנ"ל אבל ככה זה, ושוב העיר לו רבינו. (א.ה. כפי הנראה דעת רבינו שהילד לא היה צריך לשמוע שבחים בנוסח שאותו א' דיבר).

יהיה ניתן בס"ד להשיג הגליון בבית מרן זללה"ה.

להערות והארות אפשר להתקשר לסל: 036180849 או בפלאפון 0504114770 [להשאיר הודעה בתא קולי] או דרך פקס 036186624.

נפשו גחלים תלהט

ניצוצות ממשנת הגאון הצדיק ר' ישראל אליהו וינטרויב זצוק"ל
גליון 93 בהר תשע"ו

העלון יוצא ללא מטרת רווח וניתנת
רשות לעלמו למטרת זכויה הרבים בלבד.
לתרומות והנצחות, חוספת מעוים, חצרות וחצרות
יש לפנות בטלפון: 0527-69-79-44
או בדוא"ל shneiderav1@gmail.com

דבר המערכת

בגליון זה מאמר יסודי בענין העמדת צורת הישיבות בכלל ישראל ותפקידן.
וכן מגישים את החלק השני של המאמר אודות הגישה לנשמתא דאורייתא.

מחמת סגנונו היחודי שאינו שווה לכל נפש דברי תורתו של רבינו זצ"ל עוברים עריכה ועיבוד לשוני כפי שנעשה בספר "נפשו גחלים תלהט" על עקבתא דמשיחא ש"ל בעדודו. על כן כל שגיאה וטעות נא לתלות אך ורק בעורך. נשמח על כל הערה והארה.

המערכת

אמת, יש חלק בצורת גלות זו של גלות אדום, שהוא בשמדות וצרות הגוף והנפש של כלל ישראל בתקופות אלו, וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל (בפ' בחוקותי) שצורת גלות אדום היא הקללות דפר' כי תבוא, אך המתבונן על דבר אמת ישכיל ויבין שאין זה העומק ועיקר המהותי של גלות זו, אלא הוא תוצאה ממנה. בכתבי הגר"א ז"ל מובא ששורש גלות אדום היא כנגד קדושת יעקב. כידוע יעקב אבינו ע"ה הוא הסמל והצורה של עמוד התורה בטהרתה, וא"כ גלות זו עיקרה היא זיוף וסילוף התורה, אלא מכיון שאדום וישמעאל ענינם לזייף ולסלק את התורה גזרו גזירות ושמדות על ישראל בצורות ואופנים שונים.

יצר הרע פנימי וחיצוני של כנס"י

עתה ניכנס לבאר השתלשלות עסק הגלות הזו עד הפיסגה שלה בתקופה שלנו. עסק זה של זיוף תורתנו שהתחיל מזיוף מרחוק ע"י אומות העולם אדום וישמעאל, הלך והעמיק והחריף עד כדי כניסת הזיוף לתוכנו ממש, מיניה וביה של הכלל ישראל, והוא מה שנאמר בריש פרשת נצבים (דברים כ"ט ט"ו-י"ח) "כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים, ואת אשר עברנו בקרב הגויים אשר עברתם, ותראו את שיקוציהם ואת גילוליהם עץ ואבן כסף זהב אשר עמהם, פן יש בכם איש או אשה וגו', פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה, והיה בשומעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות ליבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה", והיינו שתחושתו של האיש הפורה ראש ולענה שיקבל תגובה של שלום ע"י שרירות ליבו.

והגר"א ז"ל באדר"א פי' הכתוב "האלה הזאת" מה הודגש בקללות דפר' נצבים יותר מהקללות דפר' בחוקותי, ע"פ אמרם ז"ל (בסוף מגילה) שהקללות של פ' כי תבוא נאמרו לכל הציבור כולם כאחד, ואילו הקללות של פ' בחוקותי נאמרו לכל יחיד ויחד, ולכן יתכן שיהא אדם שיחשוב בליבו לאמור שהקללות אינם נוגעים אליו, כי נאמרו לציבור ואני לא חלק מהציבור ואליי זה לא יגיע, לכן הזהיר הכתוב פן יש בכם איש או אשה וגו' והיה בשומעו את דברי האלה

אין לנו שיוך רק התורה [עיני ישראל עמ' של"ב]

תקופתינו היא תקופה סוערת, החושך כיסה את הארץ ובא השטן ובלבל את העולם בפיתוייו ושקריו, הפך את קערת האמת על פיה, ועי"ז העליונים ירדו מטה ותחתונים עלו מעלה מעלה, ונשתגענו ממראה עינינו, ונולדו ספיקות רבות שעל ידם נשתבשו המוחות, ועדיין הולך וסוער ים השיבושים עלינו, וירגשו מימיו רפש וטיט, מבורות נשברים אשר לא יכלו מימיהם.

ישיבת ולאזין - אם הישיבות

הצלת כלל ישראל בתקופה זו היא על ידי מסגרת הישיבות, שכידוע הגר"ח מולאזין יסד את הישיבה בולאזין, בכדי ליצור סוג מסגרת שעל ידה תוכל להתממש ההבטחה שלא תשכח תורה מישראל, והגר"ח ז"ל בהתיעצות עם רבו הגר"א ז"ל ובהסכמתו יזם את רעיון מסגרת זו של "ישיבה" בתוך ד' אמות "נקיות" ששם תהא תורה בטהרתה. היא הוקמה בתור חוליה ראשונה בשרשרת הישיבות העתידים לצאת ממנה.

והנה הגם שהיו ישיבות בישראל מימי אבות ואילך, וכאמרם ז"ל ביומא (כ"ח ע"א) אברהם זקן ויושב בישיבה יצחק זקן ויושב בישיבה וכו', יש ענין מיוחד במה שפתח בסוגיא זו הגר"ח ז"ל בישיבת ולאזין הנקראת "אבי הישיבות" וזה כולל כל ישיבות ליטא ופולניא. ויש ליתן שימת לב להתבונן בזה בכדי לדעת חובותינו לעמוד על נפשינו ולהשמר ולהזהר בדברים הנוגעים בציפור הנפש ממש, ולדעת הדרך להנצל מסכנות גדולות ונוראות העומדות עלינו מבית ומחוץ ממש.

גלות אדום זיוף התורה

כידוע גלות זו שאנו נמצאים בתוכה, היא גלות האחרונה הנקראת גלות אדום, ונעמוד בקצרה על יסוד ענינה של גלות זו, והדרך להנצל מסכנתה. עומק ענינה של גלות אדום, מבואר מדברי הרמב"ם (באגרת תימן) שהיא ירידת כנסת ישראל לתוך גלות של זיוף וסילוף התורה הק' גלות בתוך זיוף. תחילת ירידתה של כנסת ישראל לגלות זו היה אחרי חורבן הבית, בו העמידו את אמונת הנצרות שלהם ועשו "תורה חדשה" שכולה סילוף וזיוף התורה הק' במשפטים חדשים, ואח"כ נכנס גם ישמעאל בן האמה לתמונה ולקח חצי ממשלת אדום, ועשו עוד תחליף אחר רח"ל לתורתנו, הוא "הקוראן" שלהם, שכולו זיוף וסילוף תורתנו הק'.

הזאת (דפר' כי תבוא בדוקא) אזי "והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי וגו'".

המתבונן היטב יראה כי כאן מדובר בהעמקה ונפילה נוספת בתוך אותה גלות של זיוף שאנו חיים בתוכה. כי כאן מדובר בשיטה של שרירות לב ושורש פורה ראש ולענה ע"י פרישות מהציבור המהווה סיבה לתחושה "שלום יהיה לי".

התופעה של השורש פורה ראש ולענה להעמיד שיטה וגישה ומהלך של שרירות הלב. הפי' בזה הוא עפ"מ ש"כ הגר"א ז"ל בכ"מ שיש לאדם ב' סוגי יצה"ר, האחד פנימי והשני חיצוני. הפנימי הוא בעת אשר הפנים של האדם אינו מתוקן, ועי"ז יוצא ביטוי כלפי חוץ, ויצר זה ניתן להתנער ממנו ולרסנו יותר בקלות מהיצר החיצוני. המלחמה עם היצר החיצוני קשה לאין ערוך, ומאיימת הרבה יותר מהמאבק עם היצר פנימי. עיקר התופעה של השורש פורה ראש ולענה באה מהיצר החיצוני כמו שנתבאר בפסוק כי אתם ידעתם וגו' ואת אשר עברנו בקרב הגויים וגו' ותרואו את שיקוציהם ואת גילוליהם וגו'. הראיה בשיקוצי וגילולי הגויים היא סיבת הסכנה ו"שורש פורה ראש ולענה", הגם שבשעה שהיו רואים את שיקוציהם וגילוליהם היו זה מאוס ומשוקץ כשקצים וגלל ממש, מ"מ הרבתה התורה להזהיר ע"ז כי סכנתם גדולה ואיומה.

עד תקופת הגר"ח ז"ל מואלאזין, היה הכלל ישראל בכללותו מסוגר בגטאות ומובדל מהעמים, העכו"ם הם ומנהגייהם היו שיקוף וגיאול אצלנו, ולא היה כ"כ מציאות וסכנה של "שיטת" השורש פורה ראש ולענה הנ"ל. אך בתקופה ההיא החלה ההשכלה ונפתחו דלתות הגיטו ונהיתה אפשרות לצאת החוצה, הנקרא בלשון החוץ "להיות פתוח", להכיר את העולם, אתה תרבות שלו וניהוגיו, ללכת לברלין להיות פרופסור, רופא וכיו"ב. אז התגבר והתחזק היצר החיצוני במלחמתו עם הכלל ישראל, והסכנה נוראה ואיומה ממש!

וכמו שאמר הכתוב על תופעה זו "לא יאבה ה' סלוח לו [שאינן מספיקין בידו לעשות תשובה, כדברי הגר"א ז"ל באד"א שם], כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבעה עליו כל האלה הכתובה בספר הזה, ומחה את שמו מתחת השמים, והבדילו לרעה מכל שבטי ישראל", והיינו לא רק שלא יצליח להתחמק מה"גלות" ע"י שרירות ליבו, אלא הכל נשפך עליו, עד הקצה האחרון, "כמהפכת סדום ועמורה וגו'", זוהי תוצאת ומסקנת אותו "שיטה".

הישיבות הק' כולם מפי ה' אלקי ישראל

הרמב"ם ז"ל בספר המצוות מונה את כל סדר השתלשלות מסירת התורה מדור דור, ממשה מפי הגבורה עד רבינא ורב אשי. בפשטות נדמה כאילו אינו בא אלא לומר ולספר אופן מסירת התורה מהמקור הראשון לשני עד הסוף, אך אי"ז נכון כלל, ויש כאן עומק מיוחד שהוא מה שסיים הרמב"ם שם "ונמצאו כולם מפי ה' אלוקי ישראל", אותה צורה שנמסר למשה רבינו מפי ה' אלוקי ישראל, כלומר

אותה צורה שהיתה מדור לדור עד רבינא ורב אשי, שהיא הצורה האחרונה שיכולה להתגלות בעולמינו, כפי שהיה בתחילת ירידתינו לגלות אדום, היא ממש כצורתה ותבניתה נמסרה לדורות הבאים להבינה ולהעבירה כל אחד לדור שאחריו, וממילא העסוק של התורה בכל הדורות הוא "כולם מפי ה' אלוקי ישראל", אין כאן סברות בעלמא, אלא הכל הכל מפי אלוקי ישראל, וזה היה ענין הישיבות בכל הדורות מתקופת רבינא ורב אשי רבנן סבוראי גאונים ראשונים ואחרונים, איש מפי איש.

בכל הדורות היתה המסורת עוברת בבתי מדרשות שהיו אז בעיירות הגדולות מרב לתלמיד, שהיו מלאים לומדי תורה, וכן המשיך כל זמן שלא היתה עדיין רוח הסכנה של היצה"ר החיצוני להכנס ולזייף את התורה בתוך כנסת ישראל עצמה.

בתקופתו של הגר"ח ז"ל מואלאזין שכאמור התחיל להתנוצץ היצר החיצוני, ראה הגר"ח בגודל פיקחותו – את תחילת התנוצצותה והתפתחותה של ההשכלה [שנהפכה אח"כ לתנועה ושיטה], הוא צפה מראש את גודל הסכנה הרוחנית המאיימת על המשך קיומה של מסורת התורה בכלל ישראל, ולשם כך יזם וקבע את ישיבת ולאזין שתמסור ותנחיל את עמוד התורה בטהרתה לדורות הבאים. וברור שהגר"ח ז"ל דיבר עם רבו הגר"א ז"ל על כל קווי הישיבה איך ובאיזה צורה צריך שיהיה צביון הישיבה, כדי שתוכל להיות מעין "תיבת נח" שתוכל לשוט על פני המבול של דעות כוזבות. ותהיה מקום של ד' אמות נקיים ששם יגדלו בני תורה שראוי לומר עליהם שהם בניה של תורה, מקום לד' אמות של הלכה, מבלי שום ערבוב מבחוץ כלל, וממילא יהיה המשך למסורת התורה להעביר את התורה לדור שאחריו, ולא תשכח התורה מפי זרעו.

בתקופת מלחמת העולם השנייה, החל שלב נוסף בגלות אדום, במלחמה של היצר החיצוני, בתקופה זו איבדנו את כל "הגדולים" שהיו לנו כמעט לגמרי, ונשארו רק יחידים שרידים לדור דעה, כדי לקיים הבטחתו שלא תשכח התורה מישראל ממש כפשוטו, וכאן נכנסו וירדנו שלב נוסף בגלות של הזיוף, נעשה חשש חדש של זיוף שלא היה עדיין כמוהו עד עתה והוא החריף והחמור מכולם! והוא החשש של זיוף צורת הבית קיבול של תורה, ואם חלילה צורתה תהא מסולפת, אז אין כאן זיוף וסילוף של משפטי התורה בלבד, אלא סיוף וזיוף של כל עמוד התורה כולה!

צורת הבן תורה צריכה להיות, שכל השאיפה מכוונת למטרה אחת ויחידה, גדלות בתורה – ידיעת התורה לעומקה ולרוחבה, מתוך השתעבדות מוחלטת לתורה ולדעת תורה בלבד, ללא שום השקפות וידיעות זרות הבאות מבחוץ! צורת הבן תורה צריכה להיות שכל הוראהו יאמר, אשר כי הוא זה. בן תורה מדבר אחרת, חושב אחרת, מתנהג אחרת, שואף לדברים אחרים לגמרי, ובאם זה לא כך הרי זה זיוף כל צורת הבן תורה, ובתקופה זו אנו נמצאים בחושך לגמרי, אבדנו כל מה שהיה עם חזון זה אבד, ונשארו בחושך

הסכנה לצביון הבני תורה [עיני ישראל שם]

לאחרונה ממש נכנס עוד שינוי נורא – עוד נפילה והעמקה בגלות של הזיוף, שנכנסו לתוך הציבור והשיבות מכשירים שלא היו קודם. נכנסו מושגים של שמיעת "חדשות של עולם הישיבות" [א.ה. בזמן אמירת הדברים דרכי העברת חדשות עולם הישיבות היו חזירים לעומת מרחבי המידע הקיימים היום] ואי אפשר לדעת לאן זה מוביל. אלא הם הדברים המהווים סכנה לציבור, לא תופסים מה שקורה כאן. לא מדובר כאן על תוספת נוחות או לוקסוס, מדובר כאן על השחתת צורת הבן תורה! שהיא עקירת כל התורה כולה! כפשוטו ממש. אומרים בשם הגר"ר יהושע לייב זצ"ל שאמר מי שהוא ערלאכער איד (יהודי אמת) הוא ינצל (מחבלי משיח), ושאלוהו מיהו ערלאך, וענה מי שהוא מובדל מהגויים. והם הם הדברים שהמהפכת סדום כו' הולך על מי שנמשך אחר היצה"ר החיצוני והולך אחריו ונשמע אליו (אך אם יאה מובדל ינצל).

השתלשלות גילוי תורת הרז [חלק ב']

בגין האי ספרד יפקון מן גלותא ברחמי [עיני ישראל מעמ' ר"פ ומעמ' רצ"ב]

הנכרתת ח"ו ע"י חטאו כמש"כ תכרת הנפש ההיא. וביותר אמרו חז"ל (שבת ק"ד) איזהו אל זר שהוא בגופו של האדם הוי אומר זה יצה"ר, היינו שהרוחניות שיש לה זיקה עם הגוף עלולה להגיע לשיבוש של אלילות, כי משתייכת לעלמא דספיקא, עולם הפוך, אבל חלק הנשמה יש לה ברירות האמת כי היא שייכת לה"עולם ברור", ואינה מסוגלת לחטוא ח"ו.

השגת חיי תורה- מגע עם הברירות של העוה"ב

החילוק שנתבאר באדם בין הנפש - המקושרת עם הגוף, לבין הנשמה - שהיא ברמה של עולם ברור, קיים גם בתורה. כידוע שישנם "גופי תורה" העוסקים בקיום המצוות בעולם הזה, בכל הנסיונות של עבודת האדם שצריך להלחם עם היצר ולהתגבר עליו. וישנו גם חלק בתורה הנקרא "רוי תורה", שהם הנשמות דאורייתא העוסקת בציור הפנימי של הנהגת השי"ת בעולם, שהוא האופי של "עולם ברור", שרואים בברירות את כל דרכי ההשגחה המסובבים את הכל. וחלילה לחשוב שהן ב' תורות [א.ה. ומרגליה בפומיה בשם הגר"א ז"ל שאם יש סתירה בין הגופי תורה לנסתרות התורה אות שלא הבין או את הגופי תורה או את הנסתרות כי לא תתכן סתירה ביניהם. ולגבי החילוקים שישנם בהלכה כפי שהאריך בזה המ"ב בסי' כ"ה הוא ענין אחר ואכמ"ל], אלא שחלק זה הוא נסתר מעולמנו כיום, כמו שהעולם הבא, העולם הברור, נסתר ונעלם בעוה"ז.

וכתב הגר"א ז"ל במשלי בכ"מ, שהגם שהאדם בעוה"ז עלול כל הזמן להכשל, והוא כסדר במצב של מלחמת היצר, אבל כשזוכה להשיג רוי תורה **בצורתם הפנימית הנכונה**, אינו יכול להכשל עוד כלל, כי דבקות האדם בחלק זה של התורה מוציאתו ממלחמת היצר, ויכול להגיע לעבודת ה' בלי מלחמה. זהו ממש האופי של עוה"ב, שרוח הטומאה תעבור מן הארץ, ויעבדו את השי"ת בשלמות בלי מלחמה כלל. ויעו' עוד בנפח"ח ש"א פט"ו, שכאשר זוכה האדם להתנוצצות חלק הנשמה במוחו, זוכה לעמוד על פנימיות רוי התורה. וביאר שם בסוף שער א' שהתכלית בהשגת הרוי התורה "בכדי שיתבונן עד היכן מגיעים כל פרטי מעשיו ומחשבותיו וכל עניניו, בהעולמות והכחות העליונים והחתוניים, ויתפעל

[א.ה. במאמר הקודם הבאנו דברי הגר"א ז"ל בליקוטיו שתיאר כיצד מחורבן הבית היתה מיתת כנס"י במקביל להתמעטות התורה בישראל. וע"י הסתלקות הנשמות דאורייתא פרחה נשמת האומה ובחזרתה תלויה הגאולה. יעדנו את המאמר השני לבאר יחוד חלק זה של התורה לתחית המתים של כנס"י.]

האדם מורכב מב' עולמות עולם הזה ועולם הבא

איתא בזה"ק ד"בגין האי ספרא יפקון מגלותא ברחמי", והיינו שכח הבנין שבתורה מונח ביותר בחלק זה של התורה, וזה צריך ביאור רחב. לביאור הענין המיוחד שיש בפנימיות התורה להפקיע את הגלות, יש להקדים הידוע שהאדם הוא עולם מלא, ומקיף בקומתו את כל מה שיש בעולם. ומוכרח שקומתו חובקת גם את העולם הבא [א.ה. ויתבאר להלן הכונה בזה], שהרי האדם הוא בצלם אלקים- בעל הכחות כולם, לא רק הכחות של הנהגת העוה"ז אלא גם הכחות של הנהגת העוה"ב. שכן דרכי ההנהגה של עוה"ב קיימים כבר עתה בהוה, רק שנעלמים ונסתרים מאיתנו, וממילא האדם שהוא בצלם אלקים, חובק ג"כ כבר עתה, את ב' העולמות, אלא שהכחות של עוה"ב נסתרים אצלו. ומהו החילוק שיש בין ב' העולמות?

החילוק בין עוה"ז לעוה"ב בקומת האדם

חז"ל הק' בסוף פ"ג דפסחים תמצתו זה במשפט אחד. העוה"ז הוא עולם הפוך, ועוה"ב הוא עולם ברור. היינו שבעוה"ב יש ברירות האמת, ובעוה"ז יש מראות מטושטשות, ולכן הוא עלמא דספיקא, והאדם חי בעוה"ז בתכונות העולם הפוך, ולכן יש לו כל הזמן נסיונות, להמרות חלילה רצון קונו. אבל בפנימיות האדם מונח כח "הברירות", המכיר את האמת הברורה ביחוד השי"ת, אלא שזה נסתר ממנו בינתיים, כמו שהעוה"ב הוא נסתר כיום.

הגדרת ב' כחות אלו שבאדם, הם "נפש ונשמה", שהרי הנפש על אף היותה רוחנית אבל היא משותפת עם הגוף, והיא החיוניות של הגוף, כמש"כ נפש כל בשר בדמו הוא. והנשמה היא רוחניותו בעצם, שהיא חקוקה מתחת כסא הכבוד, ואין לה כל זיקה עם הגוף, ולכן בתורה הכשלוניות של האדם מתייחסים דוקא לחלק הנפש כמש"כ נפש כי תחטא, והנפש היא

ויתעורר מזה לעשות ולקיים כל מצוה וכל עניני עבודתו לבוראו ית"ש, בתכלית הדקדוק, ובאימה ויראה, ואהבה עצומה וטהרת הלב וכו' עכ"ל.

כך היה מקובל בבית מדרשו של הגר"א ז"ל [נשורש הקבלה הוא מ"המגלה עמוקות" ז"ל - ואולי גם קודמים לו], שעיקר גילוי רזי התורה, אינו לכוונת המצוות והתפילה [א.ה. ואף שמצינו מהלך אחר בזה בקרב חכמי הרז הספרדים, יעויין באריכות במאמר בפתחי שערים שהאריך לבאר הגישות השונות וכאן מבאר הדברים כפי גישת הגר"א ז"ל ובית מדרשו], אלא לעורר את הלב ברשפי קודש, באהבה ויראה עצומה לבוראנו ית'.

כעת יובן היטב שהיציאה מן הגלות תהא בעיקר מכח פנימיות רזי התורה, כי הנשמתא דאורייתא מקושרת עם הגילוי הברור של עוה"ב, והיא כמו גשר המקשר בין השגת העוה"ז להשגת העוה"ב. וע"כ הבנין המיוחד של עם ישראל יהיה "בנין האי ספרא".

פטירתו של רשב"י - שכיב על ימיניה ואנפיה חייבין

והנה ביום פטירתו של צדיק מגיע לשיא ההשגה שיכול להשיג בהאי עלמא [כמו שמסר הגרמ"מ משקלוב ז"ל בשם הגר"א ז"ל שביום הפטירה מתקבצת כל העבודה שלו במשך החיים, וקומתו מגיעה למדרגה הגבוהה ביותר שלה]. עפ"י זה נמצא שרשב"י שעסק כל ימיו בהשגת פנימיות התורה לגלות את "העולם הברור" בתוך עולמינו, שהוא שלמות האדם בגוף ונשמה כראוי כמשנ"ת, הגיע לשיא ההשגה בזה בזמן פטירתו.

הנה פטירתו של רשב"י היתה באופן מיוחד, שלא איבד צורת אדם לגמרי [על דרך מה שמצינו אצל משה שלא "נס ליחו" ולא כהתה אור פניו, דיעוי' ספ"ק דסוטה מה כאן עומד ומשמש אף שם עומד ומשמש], שהיה שכיב על ימיניה ואנפוי חייבין. עניינו יתבאר עפמ"ש הגר"א ז"ל במשלי שהבדלתו של האדם מבע"ח, אינו רק בענין הדיבור, אלא גם בענין השחוק, שכן לא מצינו שחוק אצל בע"ח יעו"ש. וע"כ בפטירתו של רשב"י, הגם ש"אשתקיל מילוליה", אבל "אנפוי חייבין". זוהי אות שעסק כל ימיו בבנין קומת האדם, בהרכבת הגוף והנשמה, ולכן נשאר בו מראה אדם גם לאחר פטירתו, ואכן "נעשה אדם נאמר בעבורך".

רבי עקיבא יצאה נשמתו באחד - דבקות בעולם הברור

נוסיף בזה נקודה אחת בנוגע לדרגתו של ר' עקיבא, רבו של רשב"י. כל ימיו היה מצטער מתי תבוא מסירות נפש לידו ויקיימנה, וזכה ובסוף ימיו קיימה בשלמות, שיצאה נשמתו באחד, ובזוה"ק אמרו שיצאה נשמתו ע"י אחד, ושלא ע"י אחר, ואע"פ ששלטו גויים בגופו, אבל נשמתו היתה דבוקה לגמרי בהש"ת, ובאופן זה יצאה נשמתו.

נמצא שפטירתו של ר' עקיבא היתה ג"כ דביקות בהכרה של העולם הברור שהו"ה אחד ואין זולתו, וזכה לעם ישראל שיהא להם מגע עם העולם הברור, ופתח את הפתח שיגיעו לכך בשלמות, ורשב"י בתורת תלמיד המשיך בדרכו, ועסק כל ימיו בחלק התורה, העוסק בברור אמיתת יחודו ית', שהוא המגע עם העולם הברור, ובזה יפקן מגלותא ברחמי.

ביאור החילוק בין גופי תורה שמתכנסות הגלויות לרזי תורה שיפקן "ברחמי"

והנה ב' מהלכים אלו של ר"ע ורשב"י, היינו העמדת הגופי תורה דהאורייתא וישראל חד, והעמדת הנשמתא דאורייתא - רזי תורה, דהאו' וישראל חד, יש בהם כח להפיל את מחיצת הגלות כל אחד בדרכו. נכנס לבאר את זה במקצת:

איתא בב"ב ח. בזכות המשניות מתכנסות הגלויות שנאמר גם כי יתנו בגויים עתה אקבצם, ע"כ. הנה אין המדובר בזה על גאולה (גמר הגלות והפקעתה) אלא רק על **כינוס וקיבוץ**, דהיינו כי הגלות חוץ מעצם הצער וההשפלה בגוף ובנפש, יש בה גם ענין של פיזור הכלל ישראל כפשוטו, שהגופים מפוזרים, וממילא הקיבוץ והכינוס בחזרה שיחזרו הגופים להיות לגוף אחד הוא הפקעה עכ"פ מחלק זה, ועדיין אי"ז גאולה. והנה מהלך זה של קיבוץ וחזרת הגוף אינו בהכרח שיהיה דווקא בדרך של הנהגת רחמים (שכן לא מצינו בחז"ל שיהיה דווקא בדרך זו) אך כלפי המהלך הב' שהוא החזרת הנשמה לגוף, שהוא הפקעת הגלות לגמרי, בזה אמרו חז"ל "יפקן מן גלותא ברחמי".

הענין יבואר בהקדם מ"ש הר"י בשע"ת בעיקרי התשובה שם על היגון כי היא התשובה אשר תבוא מדרך טוהר הנפש וזכות שכלה, ובהיות דכתיב כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי על כן יקל העוון כפי אשר תכבד היגון וההנחה עליו, כי היגון יבא מאת טוהר הנשמה העליונה ונרצה בזה יותר מאשר תרצה ברוב יסורי הגוף ומכאוביו, והמשל בזה כי המלך יחמול על חניכיו, ילידי ביתו הקרובים אליו, **ויתן להם חנינה יותר מחמלתו על הרחוקים. ואמר ונשמות אני עשיתי לקרבתם אל העליונים, וכו' עכ"ל הק'.** ויעוי"ש עוד שביאר את יחס הקירבה של הנשמה לקב"ה ביותר כי היא חלקו בשותפות ההולדה, וממילא הנשמה נקראת קרובה ביחס לגוף הנקרא רחוק. וכלפי הקרוב הרחמים פתוחים "דאיך לא ארחם על חניכי ילידי ביתי".

ועפ"י נבין שכאשר באים לבנות את כנס"י מחדש, ההתחלה היא בנין הגוף לגבשו מן הפיזור, ולאחר מכן מגיע בנין הנשמה. הנשמה שהיא בבחי' קרוב אז המהלך הוא ברחמי בדווקא. (הדגיש רבינו "זה הפירוש הברור באמרא זו, פי' אחר יש להניח הצידה!"). א.ה. רצונו לומר שכאשר חכמה זו תשמש לבנות את הנשמה כפי שביאר לעיל בשם הגר"א ז"ל ממילא יתעוררו הרחמים).

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצלה"ה - פרשת בהר תשע"ז -

עבד בברכת שלא עשני אשה

וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וגו' והיו לכם לאחזה (כ"ה מ"ה)

אמרין בקרא פרשת עבד כנעני. והנה עבד כנעני חייב במצוות כאשה. ויש לעיין לענין ברכת השחר אם עבד מברך שלא עשני אשה.

א. עבד קודם לשפחה להצלה

הנה בספר חדר הורתי (מרבנו זצ"ל, סי' ל"ח) דן בהא דאמרין במשנה בהוריות (י"ג א') דאיש קודם לאשה להצלת נפשות, מהו בעבד כנעני ושפחה כנענית, האם אמרין דאין קדימה להעבד כנעני, כיון דתרווייהו שוין במצוות.

וקאמר הגאון בעל דרך אמונה שליט"א, דבאמת יש קדימה לעבד כנעני לפני שפחה, דהרי מצאנו דלעבד יש יותר מצוות משפחה, כגון איסור גילוח, לפי מה שכתב הרמב"ם (פ"י הל' עבודה זרה ה"ב) דעבד חייב, ובשפחה אינו שייך, דהרי אינו נוהג בנשים. וכן פריעה ופרימה במצורע, דנוהג גם בעבד, אבל לא בשפחה, דהרי מבואר בגמרא כריתות (ח' א') דאינו נוהג באשה.

ב. האם עבד מברך שלא עשני אשה

מעתה יש לעיין אם משום הכי עבד כנעני יכול לברך שלא עשני אשה. ובאמת במשנה ברורה (סי' מ"ו ס"ק י"ז) מביא בשם פרי מגדים (שם משב"ז ס"ק ד') דמסתפק אם עבד מברך שלא עשני אשה, מפאת טעם הנ"ל, דמחוייב באיסור גילוח.

תו כתב בפרי מגדים (שם) עוד טעם דיכול לברך שלא עשני אשה, מפאת שאשה מסתכנת בלידתה משא"כ עבד. [וכן מפאת מילה, דעבד חייב במילה משא"כ שפחה].

אך כתב בפרי מגדים, דלאידך גיסא דילמא אשה עדיפא, דעבד זיל טפי כדמסיק בגמרא מנחות (מ"ג ב').

[נמצא דעכ"פ עבד ודאי עדיף משפחה, דהרי שניהם עבדים, ואם כן ודאי דאיכא הני מעלות בעבד יותר מבשפחה, ואם כן כמו שאיש קודם לאשה להצלה, הכי נמי עבד קודם לשפחה וכהנ"ל].

ג. אשה עדיפא או עבד עדיפא

הנה הבאנו לעיל צד דעבד מברך שלא עשני אשה, אמנם לאידך גיסא הא חזינן דאשה מברכת שלא עשני עבד, דהרי אשה שהיא בת חורין ודאי עדיפא מעבד.

ותיקשי, היאך יתכן שכל אחד מברך שאינו כהשני, הא ממה נפשך, האם אשה עדיפא או עבד עדיפא.

ויש לבאר דאין הכי נמי לכל צד יש מעלה, דעבד עדיפא מכיון דאסור בתגלחת, ואשה עדיפא מעבד, מכיון שהיא בת חורין וקדושיה קידושיה, והלכך כל חד יכול לברך. וצריך תלמוד.

טבי עבדו של רבן גמליאל

לעלם בהם תעבדו וגו' (כ"ה מ"ו)

הנה אמרין בגמרא גיטין (ל"ח ב') אמר רב יהודה אמר שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר לעולם בהם תעבדו.

ואשכחן בגמרא בבא קמא (ע"ד ב') מעשה ברבן גמליאל שסימא את עין טבי עבדו, והיה שמח שמחה גדולה, ופירש רש"י, לפי שטבי היה עבד כשר, והיה מתאוה לשחררו, אלא לא היה יכול מכיון שהמשחרר עבדו עובר בעשה,

ומצא רבן גמליאל לרבי יהושע, אמר לו רבן גמליאל לרבי יהושע,

אי אתה יודע שטבי עבדי יצא לחירות, אמר לו למה, אמר לו רבן גמליאל שסמיתי את עינו, אמר לו אין בדבריך כלום שעדיין לא היו עדים, ומודה בקנס פטור.

ובאמת מצאנו דמת טבי בתור עבד, כמבואר במשנה בברכות (ט"ז ב') דכשמת טבי עבדו קבל עליו רבן גמליאל תנחומין, ואמרו לו תלמידיו, למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים, ענה להם רבן גמליאל, אין טבי עבדי כשאר כל העבדים אלא כשר היה.

מעתה יש לשאול, דמכיון דרבן גמליאל היה מתאוה לשחררו, הרי לכאורה איכא עצה היאך אפשר לשחרר עבדו, ולא יעבור על העשה דלעולם בהם תעבדו,

דהרי יכול להקנות העבד לגר שהוא שכיב מרע, או לעבד כנעני שהוא שכיב מרע, דאין להם יורשים, ואם כן אחרי שהשכיב מרע ימות, ישתחרר העבד.

אך יש לדון דבאמת אסור למיעבד הכי, דהרי מקנהו באופן שיודע שאחר כך ישתחרר. וכעין זה יש לדון דהמפקיר חפץ על מנת שנכרי יזכה בו, יעבור על לא תחנם.

אך בחידושי הרי"ם (גיטין ל"ח א') פשיטא ליה דבהפקר אין לא תחנם. וכן בספר אורחות מותנה (סי' ט' פ"א ענף ד' אות ט') אייתי דאין איסור להפקיר על מנת שנכרי יזכה, ואם כן הוא הדין להפקיר עבד כנעני לשכיב מרע. אך בקובץ נזר התורה (קובץ י"ח) אייתי דלהפקיר על מנת שנכרי יזכה יש לא תחנם. ואם כן קושיין תליא בהנ"ל.

ויש ליישב דרבן גמליאל לא הוה בעי למיעבד הכי, דיש לחוש שהשכיב מרע ימכרו לאחר, והאחר לא יהא נוה לעבד כמו רבן גמליאל.

אך אכתי תיקשי, דיש למכור באופן שאין לחוש שימכרו לאחר, דהרי דנו הפוסקים אם יכול למכור לאחר על מנת שלא ימכור, (עיין בספר זכר טוב סי' ח' הערות בדיני ממונות אות א'), ואם כן אכתי נימא שיקנהו לגר שהוא שכיב מרע על מנת שלא ימכור לאחר.

ויש לומר דרבן גמליאל לא עשה כן, דחשש שייצא מזה חורבא, דיבוא אחר שלא יעשה כך אלא יפקירונו בעצמו.

תערובות עבד וכן חורין

לעלם בהם תעבדו וגו' (כ"ה מ"ו)

הנה אמרין בגמרא גיטין (ל"ח ב') אמר רב יהודה אמר שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר לעולם בהם תעבדו.

הנה יש לדון באיסורא דלעולם בהם תעבדו, מהו בגוויי שבין כך ממשיך להשתעבד בהעבד, וכן בגוויי שבין כך אינו יכול להשתעבד בו, האם גם בכהאי גוונא איכא העשה דלעולם בהם תעבדו.

א. אם משחרר שפחה נמי עובר מספק

הנה איתא במשנה (יבמות צ"ט ב'), ובגמרא גיטין מ"ב ב') כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה, והגדילו התערובות, משחררין זה את זה. ואמרין בגמרא יבמות (ק' א') שכופין אותם לשחרר זה את זה, דהרי לישא שפחה אינו יכול, ולישא בת חורין אינו יכול, ולא יוכלו לקיים מצות פריה ורביה.

ויש להקשות, דאמאי אמרין דמשחררין זה את זה, ויעבור כל אחד בספק לעולם בהם תעבדו לגבי חבירה, הרי יכול אחד מהתערובות לשחרר שפחה על תנאי שהוא בן חורין, וישאנה, דאם הוא בן חורין אם כן חייל שחרורו, והרי מותר בבת חורין, ואם הוא

עבד אם כן לא חייל השחרור והיא עדיין שפחה, והרי עבד מותר לינשא לשפחה. וכן השני יעשה כך בשפחה אחרת. ומכל מקום האדון לא יפסיד שפחתו, אע"פ דהוה ספק אם שחרר השפחה, שהרי יוכל להמשיך להשתעבד בה מטעם ספק, דאוקי העבד בחזקת מרא קמא, [לחצד דחזקת מרא קמא מהני לענין ממון]. אך זה לא קשה, דכד משחרר השפחה נמי עובר ב'לעולם בהם תעבודו' מספק, אע"פ דמשתעבד בה אחר כך, ואם כן מאי אולמיה זה מלשחרר זה את זה.

ב. כיון שממשיך להשתעבד בה ליכא איסור

אלא מה שיש לעיין בזה, כחקירה הנ"ל, דאולי כשמשחרר שפחה מספק, כיון דממשיך להשתעבד בה, אולי לא עבר כלל בלעולם בהם תעבודו, דהרי למעשה ממשיך להשתעבד בה, משא"כ כד דיינין שמשחרר אחד מהתערובות לחבריה, הא בזה לא יוכל לשעבדו אחר כך, דנעשה משוחרר ודאי בממה נפשך, ואם כן ממה נפשך עברו על לעולם בהם תעבודו, והדרא קושיין לדוכתא. אבל יש לדון לא כך, דגם כשמשחרר בספק, כיון שיתכן שאינו יכול לשעבד בו, יש כאן ספק איסור, דאם לא תימא הכי, אלא נימא דאזלינן בתר המציאות שבין כך ממשיך לשעבדה, והשחרור אינו גורם ביטול השעבוד, אם כן נימא גם לאידך גיסא בהא דתערובת, דהא קודם השחרור גם לא יכל לשעבד, וניזיל בתר המציאות דהשחרור אינו גורם ביטול שעבוד, ואם כן ליכא איסור שחרור, ושפיר משחררים זה את זה ולא כל אחד שפחה, ואם כן ממה נפשך מיושב קושיין.

[אלא אם כן נימא דהיכא דממשיך לשעבד קיל טפי, מאשר היכא דנעשה משוחרר ודאי].

ג. דבר אברהם דליכא לעולם בהם תעבודו

הנה איתא במשנה בגיטין (מ"א א') דחצי עבד חצי בן חורין, כופין את רבו לשחררו, דהרי לישא שפחה אי אפשר שחציו בן חורין, ולישא בת חורין אי אפשר שחציו עבד, והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה, אלא מפני תיקון העולם כופין את רבו לשחררו, וכותב שטר על חצי דמיו.

והקשו תוספות (שם מ"א א' ד"ה לישא) אמאי צריך לשחררו, הרי יכול למכור עצמו לעבד עברי. ותירצו דאמרין בגמרא בבא מציעא (ע"א א') דגר ומשוחרר אינו נמכר בעבד עברי, דבעינן ושב אל משפחתו.

ובדבר אברהם (ח"ג סי' כ"ד) אייתי קושיית הטורי אבן בחגיגה (ב' ב') ואבני מילואים (ס"א א' סק"ג), דכעין זה יש להקשות נמי בהא דתערובות, דהרי יכולים למכור עצמם בעבד עברי, ואז מותרים לינשא לשפחה, ואם כן אמאי משחררים זה את זה, ועוברים על הלאו דלעולם בהם תעבודו.

ומיישב בדבר אברהם, דאין בתערובות משום איסור דלעולם בהם תעבודו, דבלאו הכי אין משעבדין זה את זה, נמצא דבלאו הכי לא מתקיים יתעבודו.

נמצא דקושיין הנ"ל תליא בפלוגתא הדבר אברהם עם הטורי אבן ואבני מילואים, דבשלמא לדעת הטורי אבן ואבני מילואים קשיא, דהרי בתערובות יש איסור לשחרר, ואם כן תיקשי שישחרר שפחה כנענית מספק, אבל לדעת הדבר אברהם לא קשה, דהרי בתערובות ליכא כלל איסור לשחרר זה את זה. [אלא שפיר יש ליישב גם לטורי אבן ואבני מילואים, דמכל מקום גם במשחרר שפחה יש כאן ספק איסור, אע"פ שממשיך לשעבדם, וכמו שכתבנו באות הקודם].

ד. דברי האחיעזר

הנה קושיא הנ"ל, דישחרר שפחה על תנאי, יסודו מדברי האחיעזר, דהנה אמרינן בגיטין (י"א ב') דדעת חכמים דזכות היא לעבד שיצא מתחת יד רבו לשחרור, וזכין לאדם שלא בפניו. ורי' מאיר מקשה דהוה חוב, דהרי אם הוא עבד כהן, מפסידו מן התרומה. ואמרין בגמרא (שם י"ב ב') בטעם חכמים, דכיון דיכול לזרוק לו גט בעל כרחו ולפוסלו מן התרומה, הלכך הוה שפיר זכות.

והקשו בתוספות (שם ד"ה וכן) דמכל מקום הוה חוב, ומה לן בזה דיכול לחוב לו בעל כרחו. ותירצו בתירוץ השני, דניחא ליה לקבל

הגט שחרור, דאם לא כן הא יכול רבו לזרוק לו גט ספק קרוב לעבד ספק קרוב להאדון, ואז ייאסר בתרומה וגם לא יוכל לקחת לא בת ישראל ולא שפחה, ואם כן עדיף לו להיות משוחרר ויוכל לינשא.

וקשה על תירוצם, דהרי יש כפיה לשחרר היכא דהעבד אינו יכול לקחת לא בת ישראל ולא שפחה, כדקיימא לן בחצי עבד חצי בן חורין, ואם כן אם יזרוק ספק קרוב לו ספק קרוב לה, הרי יתחייב לשחררו, ושוב יהא מותר בבת ישראל.

וכך הקשה באחיעזר (ח"ג סי' ע"ח), וכתב ליישב, דאם נימא דבספק קרוב לו ספק קרוב לה, אע"פ שהוא ספק משוחרר יכול לשעבדו מפאת חזקת מרא קמא, ולא נימא דהעבד מוחזק בעצמו,

אם כן יוכל האדון לזרוק לו גט שחרור ספק קרוב לו ספק קרוב לה, וגם ישחרר שפחתו על תנאי, דאם השטר היה קרוב להאדון והוא נשאר עבד, אז הרי את שפחה, ואם השטר היה קרוב לעבד והשתחרר, אז הרי את בת חורין, ויהא מותר בה בממה נפשך וכנה"ל, ובתרומה יהא אסור דילמא משוחרר,

נמצא דאכתי זכות היא לו, דאם מקבל השטר, מפסיד בתרומה אבל מכל מקום נעשה בן חורין, אבל אם זורק לו כנה"ל, היה מפסידו בתרומה, וגם לא יהא בן חורין אלא אכתי יהא משועבד מספק.

[הנה תירוצא דאחיעזר רק אם נימא דבספק שחרור יכול להשתעבד, וכדעת הקצות החושן (סי' פ"ח סק"ט), אבל לדעת נתיבות המשפט (שם סק"ד) דבספק מוחזק בעצמו, אם כן הדר תיקשי תירוץ התוספות דזרוק ספק קרוב לו ספק קרוב לה, דאם יזרוק כך הא יתחייב לשחררו, וכי תימא דישחרר שפחה על תנאי, אם כן יפסיד גם השפחה.

והנה באחיעזר הביא ראיה ממשמעות הרמב"ם (פ"ח מהל' עבדים ה"ה), וכן מרשב"א (גיטין מ' ב') דבהודאה כנגד הודאה מוקמינן העבד בחזקת רבו, וכך הביא בקצות החושן, אך בנתיבות המשפט (שם) דחי לה, דהתם לא שייך תפיסה דהרי אומר שאינו שלו. [ומכל מקום צריך עיון דמאי אולמא ניזיל בתר חזקת מרא קמא ולא בתר מוחזק דהעבד].

ה. שני עבדים מספק או אחד ודאי

הנה העירו בדברי האחיעזר, דאמאי ישחרר שפחה על תנאי, הרי אם כן נמצא דשחרר שני עבדים מספק, גם העבד וגם השפחה, [אם נימא דבשחררו בספק יש כאן ספק עבירה], והרי עדיפא לחזור ולשחרר את העבד שיהא ודאי משוחרר, דאז יש כאן רק עבירה אחת.

אבל לענ"ד באמת יש לומר דעדיף לאכול ב' כזיתים ספק חלב ספק שומן, מאשר כזית אחת ודאי חלב, אף להר"ן (יומא ד' ב' מדפי הר"ף ד"ה וגרסי') דכמה כזיתים נבילה עדיפי מחד מלאכה בשבת, מכל מקום שאני הכא דזה ודאי וזה ספק. [וכמו שיש לצדד דחד כזית נבילה חמירא מחד כזית ספק חלב ספק שומן].

[וקצת יש לומר דנהי דספק קיל מודאי, אבל יש בו איסורא, ואם כן לדעת הר"ן הרבה כזיתים ספק, חמירי מחד זית ודאי. אך מה אעשה דאין נראה בעיני חילוק הזה].

ו. עוד ישוב להנ"ל

עוד נראה ליישב, דאין כאן ב' עבירות, דהרי כיון דבספק שחרור רבו מוחזק, דאוקמה אחזקת מרא קמא, אם כן אין כאן ספק עבירה דשחרור עבד, דמפאת עצם פעולת השחרור אוקמה אחזקה.

ובשלמא אילו היה מוחזק בעצמו, היה כאן עבירה, דהרי המפקיר עצמו נמי עבר בעשה אף שלא שיחררו, והכא דמוחזק בעצמו יש כאן ספק עבירה. [וצריך עיון בזה דמכל מקום לענין עבירת השחרור אוקמה אחזקה]. וצריך עיון.

ז. ספק שחרור

הנה הרווחנו בדברי האחיעזר, הא דיש לעיין בספק שחרור, דסבירא ליה לקצות החושן (שם) דרבו מוחזק, והרי אסור בשפחה מספק, ואם כן חייב לשחררו שיוכל לקיים פריה ורביה, ולהאמור מפאת הא יש תקנתא לשחרר שפחה על תנאי.

ועוד יש לומר, דלגבי איסור שפחה אוקמה אחזקה ושרי בה. [אמנם בספק קרוב לו ספק קרוב לה לא שייך זה, דמדרבנן מחמירין, ואולי רק באיסור אשת איש, וצריך עיון בזה בפוסקים].

אונאה בקרקעות

או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו. במספר שנים אחר היובל וגו' (כ"ה י"ד-ט"ו)

הנה משמעות הקרא דהמוכר קרקעות בזמן שהיובל נוהג, לא תונו איש את עמיתו, אלא ימכור לפי מספר השנים.

והקשה רמב"ן (עה"ת) דהרי איתא בגמרא בבא מציעא (נ"ו א') שאין אונאה בקרקעות, דכתיב או קנה מיד עמיתך, דבר הנקנה מיד ליד. ותירץ הרמב"ן ב' תירוצים:

א. עכ"פ איכא איסור

כתב הרמב"ן בתירוץ הראשון, דמכל מקום לאו איכא לרמותו, אע"פ דאינו חייב להחזיר הכסף.

והנה לפי זה ילקה, דלא ניתן לתשלומין. [וכן באונאה פחות משתות שדן הרא"ש (בבא מציעא פ"ד ס"י כ') דאיסורא איכא. אך התם יש לומר דאיכא מחילה, והוה ליה כתשלומין].

ב. בשליח

הנה לפי זה מתבאר דאע"ג דאין אונאה לקרקעות, מכל מקום איסורא איכא, והנה אם מוכר על ידי שליח, יש לומר דאין שליח לדבר עבירה, ואע"ג דדעת מחנה אפרים (ה"ל שלוחין ס"י ט"ו) ונתיבות המשפט (ס"י קפ"ב ס"ק ב') דכשהקנין על ידי כסף או מצד הקונה, לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה, מכל מקום הא כתב במשנה ברורה (ביאור הלכה ס"י תמ"ח סעי' ג' ד"ה ובלבד) דאין הדבר מוסכם.

ג. ספק אם כדברי הרמב"ן

הנה במנחת חינוך (מצוה של"ז) האריך אם באמת יש לאו באונאה לקרקעות, והביא לדברי הרמב"ן, אך דן דאינו מוסכם.

והשתא אם נימא דספיקא, יש לעיין בשולח שליח למכור קרקע ביותר מהמחיר, מי אמרינן דמכיון דקא עבר על ספיקא דאורייתא, אם כן בטלה השליחות בתורת ודאי, או דילמא הוה רק ספק.

ונפקא מינה גם בכהן השולח שליח לקדש ספק גרושה, האם ודאי בטל השליחות או רק מספק. ולענ"ד יש כאן ספק קידושין, והכי נמי הכא יש כאן ספק מכר.

ד. תירוץ שני ברמב"ן, טעות במדה

עוד תירץ רמב"ן, דהנה קיימא לן דאם היה טעות במדת הקרקע, בזה יש אונאה, דרך במחיר אמרינן דאין אונאה, אבל לא בגוף הדבר הנמכר. וכגון בקנה דירה ויש שם פגמים חוזר המקח.

והשתא קאמר הרמב"ן, דהא איירי קרא באופן שסבר שהמכירה לחלוטין, ולא ידע שחוזר ביובל, נמצא דיש לו טעות במספר הזמן שיוכל להשתמש בו, וזה דמי לטעות בגודל הקרקע, דאין לחלק בין כמות שטח וכמות זמן, דהרי משלם על כל הזמן.

ה. הכי נמי בשכירות קרקע

לפי"ז בשכירות קרקע, דיש לומר דהכי נמי בזה אין אונאה לקרקעות, מעתה אם השוכר חשב שיש לו הקרקע לזמן מרובה, ובאמת יש לו רק לזמן מועט, כגון דהמשכיר אינו הבעלים אלא השוכר, [באופן שהשוכר רשאי להשכיר], ואמר השוכר הראשון שיש לו שכירות לשנה, וכל זה משכיר לחבירו, ובאמת יש לו לשוכר הראשון רק לחצי שנה, ונמצא דיכול להשכיר רק לחצי שנה, ואם יש טעות במחיר, האם נימא אין אונאה לקרקעות.

ולמאי שנתבאר מדברי הרמב"ן בזה יחזור המקח, דבשלמא אם אמר לו המשכיר שהמחיר גדול, אין אונאה, משא"כ כאן הטעות בזמן, והוה כמו טעות במדה, דיש אונאה גם בקרקעות.

ו. פחות משתות

הנה באונאת קרקע בדבר שבמדה דאמרינן דחוזר, היינו אף בפחות משתות, ומעתה למה שכתב הרמב"ן כשאונה במשך הזמן, חשיב כדבר שבמדה ובמנין, אם כן יש לומר כך גם בפחות משתות.

זכה קטן בפירות שביעית

וְלִבְהִמְתָּךְ וְלַחֲיָה אִשְׁרֵי בְּאַרְצְךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאָכַל (כ"ה ז')

הנה ילפינן בגמרא פסחים (נ"ב ב') מהאי קרא דין ביעור פירות

שביעית, דדרשינן כל זמן שחיה אוכלת מן השדה, [דהיינו כשיש במחזור לקרקע], האכל לבהמה שבבית, כלה לחיה אשר בשדה, כלה לבהמתך מן הבית.

והנה עובדא הוה שאחד הפקיר יין לפני זמן הביעור מחמת הביעור, וקדם קטן אחר וזכה, אך אחר כך אמרו להקטן שאינו ראוי לזכות בהפקר זה, אלא ראוי להשאירו שהמפקיר יוכל לחזור ולזכות בה, ומשום הכי הקטן חזר והפקירו.

א. זכה בה אביו

ולכאורה לא הועיל מה שהקטן הפקירו, דהרי אחרי שזכה בההפקר, לא שייך להקטן אלא זכה בה אביו, ונמצא דבשעת הביעור לא היה הפקר, ושוב נאסר מפאת הביעור.

ב. קטן מצא כסף ולקח ממנו בעל חוב של אביו

אך הנה דן בתשובות ארבעה טורי אבן (ס"י ט') במלמד אחד שלמד אצלו נער קטן כבן שבע, ואביו לא היה משלם לו שכר לימוד באומרו שאין ידו משגת, ופעם אחת מצא הנער איזה מציאה והביאו לבית רבו, ותפסו ממנו רבו באומרו שהדין דמצאית בנו הקטן שייך לאביו, ואביו חייב לו שכר לימוד. ובאו לדון אבי הנער עם מלמד.

וענה בארבעה טורי אבן, דלכאורה נראה שאין המלמד יכול לתפוס מציאת קטן בשביל אביו שחייב לו, דהא אסיקנא בגמרא בבא מציעא (י"ב א') דהטעם דמצאית קטן שייך לאביו, הוא תקנת חכמים משום איבה, והרי הלכתא כהא דאמר רבא (כתובות פ"ג א', ועוד) דהאומר אי אפשי בתקנת חכמים שתקנו לטובתי ואין זו נוח לי, שומעין לו, אם כן הכי נמי בנידון דידן, יכול האב לומר אי אפשי בתקנת חכמים שתקנו לזכות במציאת בנו הקטן, ואם כן המציאה נשאר אצל הקטן ולא זכה בה אביו, והמלמד צריך להחזיר להקטן המציאה שלו. [ואנן טענינן עבור הקטן, שהרי הקטן אינו בעצמו חייב כלום למלמד, עיין שם].

וצריך עיון בדבריו, דהרי כבר זכה האב בהמציאה, וכי תימא דאיכא אגן סהדי דאינו רצה לזכות בה, מכל מקום הדבר צריך תלמוד, דהרי לכאורה איירי גם באופן דלפני שהאב נתחייב בהחוב, כבר זכה האב בהמציאה. [והנה בכל זכין לאדם יכול למחות משנודע לו אף בסיבה המתחדשת, אבל הכא לאו מפאת זכין אתינן].

ויש לומר דגם ברגע הראשון ניחא ליה טפי שלא יזכה מהקטן, דיש לו הרבה בעלי חוב.

[ובשער משפט (ס"י פ"ו סק"ה) אסקה בצריך עיון דאחר כך יכול לומר דלא ניחא ליה. ויש לומר כהנ"ל דהתם אגן סהדי דאם היה יודע היה אומר דניחא ליה שישאר ביד הקטן ולא יגבוהו בעלי חובותיו. וצריך עיון. ובאמרי בינה (חוי"מ) דיני טוען ונטען סו"ס כ"ה) נמי דן בפסקא דהארבעה טורי אבן].

ג. הוא הדין בעובדא דהפקרת פירות שביעית

והעירו לדון, דלפום האי תשובה דארבעה טורי אבן, הכי נמי נימא בעובדא דפירות שביעית, דאגן סהדי דהאב אינו רוצה לזכות מבנו בהיין של שביעית, דהרי אינו ראוי לזכות בהיין הזה שהשני הפקירו מחמת זמן הביעור, אלא היה ראוי להשאירו שהמפקיר יחזור ויזכה בו.

אך עדיין יש לחלק, דאע"פ שלא משנת חסידים לקחתו לעצמו לאחר הביעור, מכל מקום ליכא אגן סהדי כולי האי.

ספק אם נאסר בביעור

הנה יש לדון בגוונא דנמצא בקבוק יין של אוצר בית דין, והרי יין הנעשה מפירות שביעית חייבים להפקירו בזמן הביעור, דהוא בפסח שלאחר השמיטה, ואם לא הפקירוהו מיתסר מדרבנן, ואם כן יש להסתפק בהאי יין דילמא לא הפקירוהו.

ויש לדון בכמה אנפי האם חיישינן לחומרא או לקולא:

א. חזקת איסור

לכאורה שרי מדין ספיקא דרבנן לקולא. אך יש לדון דאסור, דהרי יש לו חזקת איסור, שייאסר אם לא יפקירוהו, וכדחזינן דמעוה הנמצאות לפני סוחרי בהמה, תלינן דהוה מעשר, וכתבו תוספות בבבא מציעא (כ"ו א' ד"ה לעולם) בחד תירוצא, דאין לתלות דנפל

המעוות מן המוכרים, ואם כן הם כבר מעוות חולין שנתחללו על הבהמה, דהרי מוקמינן להו אחזקה דהוי מעשר. ואע"ג דאם הפקירוהו חייל ההיתר קודם האיסור, מכל מקום יש לומר דדמי לדינא דגמרא יבמות (ל' ב') דהיכא דמספקינן אם הערה נתגרשה, מוקמינן בחזקת היתר ליבם, אע"פ דאם נתגרשה חייל האיסור לפני ההיתר ליבם.

ב. חזקת איסור בספיקא דרבנן

ובאנו להנידון האם אזלינן בתר חזקת איסור בספיקא דרבנן, שנחלקו הש"ך (ו"ד סי' ק"י) בדניי ספק ספיקא אות (כ') והפרי חדש (שם סי' ט"ו), דהש"ך סובר דאזלינן בתר חזקת איסור, והפרי חדש סובר דלא אזלינן.

ועיין במה שכתב במשנה ברורה (סי' ע"ו סי' כ"ה) דאם הוא יודע שהיה כאן מי רגלים, ונסתפק אם הטיל לתוכו רביעית מים וכיוצא בו, כתב החי אדם דכיון דאיתחזק איסורא אזלינן לחומרא אפילו במילתא דרבנן. ומכל מקום כתב במשנה ברורה דבשעת הדחק, כגון שיתבטל על ידי זה מקריאת שמע ותפילה, יוכל לסמוך על הפוסקים דאפילו בכהאי גוונא אזלינן לקולא במילתא דרבנן.

ג. להתיר משום רוב

וכי תימא דאכתי לישרי משום רוב שהם לא נאסרו, אך כיון דנאבד הבקבוק, ומספקינן דילמא הטמינו הבקבוק מכיון שנאסר מחמת הביעור, אם כן לא שייך להקל מדין רוב, וכדאמרין כשיש ספק על הבהמה אם נטרפה, לא שייך להקל משום רוב לא טריפות.

ד. צדדים להקל

ועדיין יש לדון להקל מפאת דכיון דמספקינן שמא אינו מוטמן מחמת שנאסר, אם כן הא יתכן שהאי בקבוק היה עדיין באוצר בית דין קודם שהגיע זמן הביעור של פסח, ואם כן אין כאן חזקת איסור. תו יש לדון להקל, דילמא היתה בתוך מזון ג' סעודות, דגם בזה אין בו חובת ביעור.

תו יש לדון להקל, דילמא אין כלל דררא של ספק שלא נתבער, ומה שנמצא הוא מכיון שנאבד מסיבות אחרות.

ה. נידון אם נתחלל או ממי נפלה

עוד יש לדון להקל, דהנה הבאנו לעיל באות א' הא דבסוחרי בהמות אמרינן דהוא מעשר, והקשו תוספות דילמא נפל מהסוחר, ותיצרו בפסחים (ז' א' ד"ה לפנ) דיש יותר קונים מהמוכר, ובבבא מציעא (שם) תירצו עוד תירוץ, דיש למטבע חזקת מעשר, וחזינן דבפסחים לא תירצו כן,

ונימא דהנידון אם חשבינן לה כנידון אם התחלל, ואז אזלינן בתר חזקת מעשר, או דילמא חשבינן לה כנידון ממי נפלה, ואז לא אזלינן

עניי שבת

אלף שקל

שמעתי בשם אחד מגדולי הדור שליט"א לדון במי שרופא אמר לו בשבת שירפאנו רק אם ישלם לו חמש מאות שקל, וצריך לכתוב לו ש"ק, ומותר לכתוב הש"ק משום פיקוח נפש.

והנה במקום חמש מאות שקל יכול לכתוב אלף שקל, ואז יכתוב פחות מילים, האם נימא דחייב לכתוב אלף, אע"פ שיצטרך לשלם עוד חמש שקל. והכי פשטא דמילתא.

א. אלף אינה זקוקה לפיקוח נפש

אלא דכתיבת האי אלף אינה זקוקה לפיקוח נפש, דהיא יתירה, ואם כן דמי לנידון הפרשת דרכים (סי' י"ט) ופרי מגדים (סי' שכ"ח א"א סק"ט) האם מותר לעבור על איסור כשאינו עושהו לצורך פיקוח נפש אלא כדי למעט באיסורים. [ועיין בחיי אברהם, קונטרס בעניי פיקוח נפש, להג"ר אברהם זנגר שליט"א, סי' א' באורן].

מזל טוב

גליון פרשת בהר נדבת על ידי תלמיד רבינו

הר"ר מנשה וייס שליט"א

לרגל הולדת בתו בשעתו"מ

יה"ר שיזכו לגדלה לתורה לחופה ולמעשים טובים, מתוך נחת בריאות והרחבה, ואך טוב וחסד ירדפום כל ימיהם.

בתר חזקת מעשר, דאין זה שורש הספק. ומעלתה בהאי בקבוק יש לעיין אם דמי להאי גוונא, ואז יהא תלוי בפלוגתא התוספות, או דילמא כאן מקרי טפי ספק אם נתבער, וגם לתוספות בפסחים ניזיל בתר חזקת איסור.

עומר בשנת היובל

וכי תאמרו מה נאכל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרַע וגו' (כ"ה כ')

במושב זקנים מביא שהקשה רבי יהודה החסיד, ממה הביאו העומר בשנת היובל, בשלמא בשביעית מיייתי עומר מהתבואה שנזרעה בששית, [והיו שומרים הספיחים שלא יקחו, כמבואר במשנה בשקלים (פ"ד מ"א) שומרי ספיחים נוטלין את שכרן מתרומת הלשכה], אך ביובל הרי כלה הכל.

א. תירוץ רבי יהודה החסיד

ותירץ רבי יהודה החסיד (מובא במושב זקנים שם) שהיה חלקת שדה מיוחדת לכך, שלא היו נוגעין בה בני אדם, ואי אפשר שלא היו נושרין לבד גרעינים בשמיטה, וחזרו וצמחו ביובל.

ב. לקחת מנכרי

ולכאורה הא אפשר לקחת תבואה מנכרי, ויביא שליש ביד ישראל, דהרי איתא במסכת ראש השנה (י"ג א') דאע"פ דאמרין דקצירכם אמר רחמנא ולא קציר נכרי, מכל מקום אם הביא שליש ביד ישראל חשיב קצירכם.

ויש לומר דמנין לנכרי קרקע בארץ ישראל, וכי תימא דישאל ימכור לו, הרי אסור למכור לנכרי קרקע בארץ ישראל.

ג. אמירה לנכרי

הנה לומר לנכרי שיזרע תבואה בשביל העומר, אסירא מדרבנן משום אמירה לנכרי שבות, דרק בשבות דשבות שרינן. אלא יש לעיין לדעת בעל העיטור (מובא ברמ"א סי' רע"ו סעי' ב') דשרינן במקום מצוה גם אמירה לנכרי באיסור דאורייתא, אם כן לישתרי.

[וכל זה כד נימא דליכא דין שביתת קרקע בשביעית רק איסור מלאכה. ויש לעיין למאן דאמר דאיכא שביתת קרקעות, האם שייך נמי לומר תירוצא דרבי יהודה החסיד. א"ה, הסוברים דאיכא שביתת קרקעות, עיין תורני"ד עבודה זרה (ט"ו א'), ומהרש"ל (חכמת שלמה בב"מ צ' ב') ומנחת חינוך (מצוה קי"ב)].

ד. עציץ נקוב

יש לעיין בעציץ נקוב ששיך לנכרי, אם כן יכול לזרוע בו. אך הרי יונק מהקרקע של ישראל, ואם כן שוב מיתסרא משום זריעה.

ב. אלף מביא לו החמש מאות

אמנם נראה דבנידון דידן ודאי יכתוב אלף, ואינו דומה להא דהפרשת דרכים, דהרי הכא במילת אלף מביא לו החמש מאות באופן קל יותר,

והרי אמרינן בגמרא מנחות (ס"ד א') דחולה שאמדהו שמוכרח לאכול שתי גרוגרות, ויש שלש גרוגרות בענף אחד, ושתי גרוגרות כל אחד בענף אחר, ונמצא דיש לפניו ב' אפשרויות היאך לקבל ב' גרוגרות, או לקחת רק שתיים בשתי פעולות, או לעשות פעולה אחת ולקחת שלוש, ופשטינן דיכרות ג' גרוגרות בבית אחת, ולא אמרינן דבגרוגרת השלישית אין פיקוח נפש, והכי נמי דכוותה, ופשוט.

ג. להוציא ממון לפיקוח נפש

אלא שתליא אם צריך להוציא ממונו בשביל חילול שבת, דדעת הג"ר פנחס עפשטיין זצ"ל דחייב להוציא ממונו, ודעת המנחת שלמה זצ"ל דאינו חייב. [עיין בדבריהם במנחת שלמה ח"א סי' ז', ועי' ח"ב סי' ל"ח].

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשון של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו ז"ל היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו זצ"ל בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

נא לתרום
להדפסת הגליון
רח' סוקולוב 17
א' דירה 7 ב"ב
0737263949 סקפ
טל"035703949
בין 7.30 עד
8.30 בערב

"שלמים מציון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלום בן ציון פלמן זצוק"ל

פרשת בהר

"כרמך לא תזמור - בגדר ובדין אבות ותולדות בשביעית"

"ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור. את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבעור שנת שבתון יהיה לארץ". (פרק כ"ה פסוק ד' - ה').

אם הפסוק של זמירה ובצירה מיותר
ובתוס' (ד"ה אין דנין, בסופו) מבאר דהמ"ד הראשון שדורש כלל ופרט וכלל, אינו דורש מהפסוק "שדך לא תזרע וגו'" את המיעוט שבשביעית נאסר רק זמירה ובצירה ולא שאר התולדות. והוא מפרש שמה שהתורה כפלה וכתבה זמירה ובצירה, אע"פ שהם תולדות של חרישה וקצירה ואפשר ללמוד אותם מדין חרישה וקצירה, היה כדי להרבות בלאוין בזמירה ובצירה, ולא כדי לדרוש שבשביעית חייבים רק על אלו התולדות ולא על שאר התולדות.
עוד כתב התוס' שאפשר לומר שהמ"ד הזה סובר שכרם משדה לא ילפינו, וממילא ממה שכתוב איסור על זריעה וקצירה אי אפשר ללמוד לאסור גם זמירה ובצירה שהם מיני זריעה וקצירה בכרם, כיון שלא ילפינו כרם משדה. ולכן הוצרכה התורה לכתוב במפורש איסור על זמירה ובצירה, וממילא אין כאן יתור ומיעוט למעט את שאר האיסורים.

מבואר בדברי התוס' ששורש המחלוקת אם חרישה אסורה בשביעית, הוא בפסוק "שדך לא תזרע וכרמך לא תבעור וגו'", האם נאמר כאן יתור ומיעוט להפקיע את כל המלאכות מאיסור שביעית, ומלבד המלאכות שנתפרשו בפסוק לא נאסרו עוד מלאכות. או שאין כאן בפסוק מיעוט כלל, ואריכות הפסוק באה כדי להוסיף לאווים יתרים או משום איזה צורך אחר.

משקין בית השלחין בשביעית

הנה במשנה בתחילת מועד קטן מובא, "משקין בית השלחין במועד ובשביעית", שמותר להשקות את השדה בשביעית כאשר השדה נצרכת להשקה. והגמ' (דף ב' ב') מקשה איך מותר להשקות בשביעית, הרי בשבת אסור להשקות את השדה משום זורע או משום חורש שזה מוגדר כתולדה של זורע או חורש. וא"כ גם בשביעית שזריעה אסורה וגם החרישה אסורה לחד מ"ד, צריך להיות שאסור גם להשקות, ואין המשנה כותבת בסתמא "משקין בית השלחין בשביעית".
ורבא מיישב שבשביעית נאסרו רק אבות ולא תולדות, ומביא על זה את הדרשה מהפסוק "שדך לא תזרע וגו'", שדורשים מזה את המיעוט שרק זמירה ובצירה אסורים ולא שאר התולדות.

ופרש"י, "אבות מלאכות, אסר רחמנא בשביעית. תולדות, כגון משקה זרעים שלא היה במשכן לא אסר רחמנא". מבואר ברש"י שכל המיעוט שאנו ממעטים מהפסוק "שדך לא תזרע" שתולדות לא נאסרו בשביעית, ההגדרה של "תולדה" במלאכת שביעית נאמרה על מלאכות שלא היו במשכן. וכשם שבשבת ההגדרה של אבות ותולדות נקבעה לפי מלאכת המשכן, שמלאכות שהיו במשכן מוגדרות כאבות, ומלאכות שלא היו במשכן מוגדרות כתולדות. כך אותו הדבר לגבי שביעית, ההגדרה של אבות ותולדות נקבעה כפי מלאכת המשכן. וממילא המיעוט שאנו ממעטים מהפסוק "שדך לא תזרע" שתולדות לא נאסרו בשביעית, נאמר על מלאכות שלא היו במשכן שהם מוגדרים כתולדה.

והקשה המהרש"א איך אפשר לומר שהמיעוט של הפסוק "שדך לא תזרע" נאמר רק על מלאכות שלא היו במשכן, שהם המלאכות שמוגדרות כתולדה לענין שביעית, והפסוק הזה ממעטם שלא נאסרו בשביעית. הרי בגמ' בהמשך מובא מחלוקת אמוראים לענין חורש בשביעית, ומ"ד אחד סובר שאין לוקים עליו מכח המיעוט של הפסוק "שדך לא תזרע". ולדעת רש"י תמוה מאוד איך ממעטים מהפסוק הזה

הנה עיקר הפסוק בא לומר שתי מלאכות שאסור לעשותם בשביעית, זריעה וקצירה. בפסוק הראשון כתוב איסור זריעה, ובפסוק השני- איסור קצירה. ובכל פסוק התורה מוסיפה וכותבת עוד מלאכה שאסורה בשביעית, אשר ענינה מעין עיקר האיסור שכתוב בפסוק. בפסוק הראשון של איסור זריעה נכתב גם איסור זמירה, שהוא אסור מדין זריעה. שזמירת עצים יבשים שגדלים בתוך הגפן, תכלית הזמירה היא כדי שמכח זה הגפן יגדל בצורה יותר טובה ומשובחת. ונמצא שהזמירה עושה פעולת זריעה בגפנים, וממילא איסורו הוא מדין זריעה.
בפסוק השני של איסור קצירה נכתב גם איסור בצירה, שענין הבצירה הוא כענין הקצירה, שגם בזה עושים פעולת חיתוך בפירות שחותך את הענבים ממקום גידולם.

זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל זריעה

ובגמ' במועד קטן (דף ג' א') הגמ' מקשה מדוע התורה הוצרכה לכתוב במיוחד איסור בזמירה ובצירה, הרי כיון שזמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל זריעה, א"כ בשעה שנכתב בתורה איסור בזריעה וקצירה נכלל בכלל האיסורים הללו איסור גם לזמירה ובצירה, ומדוע הוצרכה התורה לשוב ולכפול שוב את איסור זריעה בזמירה ואת איסור קצירה בבצירה.
והכי איתא בגמ', "דכתיב ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע וגו', מכדי זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתיבנהו רחמנא. למימרא דאהני תולדות מיחייב, אאחרינייתא לא מיחייב".
מבואר בגמ' שהסיבה שהתורה כתבה בשביעית בפרט את איסור זמירה ובצירה, היא כדי לומר שאע"פ שאיסורי זורע וקוצר כוללים בתוכם הרבה תולדות שראוי לאוסרם מדין זורע וקוצר, מ"מ בשביעית לא כל התולדות נאסרות. אלא דווקא אלו התולדות שנתפרשו בפסוק בשביעית שהם זמירה ובצירה נאסרים יחד עם האבות זורע וקוצר, אבל שאר תולדות זורע וקוצר לא נאסרו בשביעית. ולכן התורה כתבה בפרט את אלו התולדות, לומר אע"פ שבסתמא כל התולדות כוללים בכלל האבות, וכאשר נאסרו האבות נאסרו עמהם התולדות, מ"מ בשביעית אין הדין כן, אלא התולדות האסורים הם רק זמירה ובצירה.

החורש בשביעית

והנה בהמשך הגמ' מובא מחלוקת לגבי חרישה בשביעית, אם היא מותרת או אסורה, ואיתא בגמ' "איתמר החורש בשביעית, רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר לוקה, וחד אמר אינו לוקה".

וביאור הפלוגתא הוא דהנה בתורה כתוב מפורש לאיסור רק זריעה וקצירה, אבל חרישה לא כתוב בתורה שאסור בשביעית, ולכן נחלקו בגמ' אם יש לנו ילפותא לאסור חרישה, או שאין ילפותא וממילא באמת חרישה מותרת בשביעית ואין לוקים עליה.

ומבא בגמ' שהמ"ד שסובר שלוקים עליה, הוא דורש כלל ופרט וכלל, שמלמד שחרישה אסורה בשביעית מהתורה, וממילא לוקים עליה.

והמ"ד שסובר שאין לוקים עליה, סובר שכאן בשביעית יש מיעוט מפורש בפסוק של "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור וגו'", שהתולדות שחייבים עליהם בשביעית הם רק זמירה ובצירה, אבל שאר המלאכות לא נאסרו. וממילא נאמר בזה מיעוט מפורש שלא נדרוש דרשות של כלל ופרט וכלל או שאר דרשות, כדי לאסור עוד איסורים בשביעית. ולכן נשאר הדין שחרישה לא נאסרה בשביעית, וע"כ החורש בשביעית אינו לוקה עליה.

בשביעית, נאמר על כל המלאכות שלא הוזכרו במפורש בפסוק. וממילא מלאכת חרישה כיון שלא הוזכרה בפסוק במפורש גם היא מוגדרת כתולדה, ונתמעט מהפסוק הזה שממעט תולדה שלא חייבים עליה בשביעית. וממילא לשיטתו אי אפשר ללמוד כלל ופרט וכלל לחייב על חרישה בשביעית, כיון שהפסוק ממעט במפורש את חרישה שלא חייבים עליה בשביעית.

ורש"י נחלק בזה על תוס' בבאור הסוגיא, דלדעת התוס' (הובאו דבריו לעיל) שורש המחלוקת לענין חרישה בשביעית הוא, אם דורשים את הפסוק "שך לא תזרע" שממעט תולדות בשביעית, או שלא דורשים את זה. המ"ד סובר שלוקים על חרישה סובר שלא דורשים את המיעוט הזה כלל וכלל. והמ"ד שאין לוקים סובר שדורשים את זה.

אבל לרש"י לכולי עלמא המיעוט הזה נדרש, וכל המחלוקות ביניהם מהי ההגדרה של תולדה במלאכת שביעית. אם רק מלאכות שלא היו במשכן מוגדרים כתולדה, וממילא חורש שהיה במשכן אינו מוגדר כתולדה ולא נתמעט מהפסוק הזה וא"כ לוקים עליו בשביעית. או שכל מלאכה שלא נתפרשה בתורה דינה כתולדה, וא"כ גם חורש מוגדר כתולדה ונתמעט מהפסוק הזה שאין לוקין עליו בשביעית.

ומעתה מובן מאוד שכאשר הגמ' מביאה את המיעוט של "שך לא תזרע" לענין השקאה בשביעית, רש"י מפרש שההגדרה של תולדה נקבעה על מלאכות שלא היו במשכן, וכוונתו להדגיש שלענין השקאה כולי עלמא סוברים את המיעוט של שך לא תזרע. משום שמלאכות שלא היו במשכן, כולי עלמא סוברים שהם מוגדרים כתולדה לענין שביעית ונתמעט מהפסוק הזה. ואפילו מי סובר שחרישה לא נתמעט בשביעית, מ"מ השקאה נתמעטה, שכיון שבמשכן לא היתה מלאכת ההשקאה, לכן לכל השיטות זה מוגדר כתולדה וממעטים את זה מהפסוק של תולדה.

וכל המחלוקות נאמרו רק לענין חרישה, שהיא מצד אחד מלאכה שהיתה במשכן, ומצד שני מלאכה שלא נתפרשה בתורה, ובזה נחלקו אם לענין המיעוט של תולדות בשביעית זה מוגדר כתולדה ונתמעט שלא נאסרה בשביעית, או כאב מלאכה ונאסר בשביעית.

אבל מלאכות כאלו שלא היו במשכן לכולי עלמא זה מוגדר כתולדה, ונתמעט מהפסוק של "שך לא תזרע". וממילא השקאה שלא היתה במשכן, לכולי עלמא דינה כתולדה שאינה אסורה בשביעית.

חורש בשביעית שאינו לוקה עליה, הרי מלאכת חורש היתה במשכן, והפסוק הזה ממעט רק מלאכות שלא היו במשכן שרק אלו מוגדרים בשביעית כתולדה ונתמעט מהפסוק הזה. ומלאכת חורש שכיון שהיתה במשכן אי אפשר להגדירה כתולדה בשביעית, וממילא הוא לא נתמעט מהפסוק הזה. ואיך הגמ' מביאה את הפסוק הזה שממנו אנו לומדים שחורש לא נאסר בשביעית.

וכתב המהרש"א שבהכרח צריך לומר שלא כדברי רש"י, אלא ההגדרה של תולדה בשביעית נאמרה על כל המלאכות שלא הוזכרו בפסוק מפורש. וממילא מובן מאוד שגם מלאכת חורש כיון שלא הוזכרה במפורש בפסוק הרי היא מוגדרת כתולדה ונתמעט מהפסוק הזה שלא חייבים עליה בשביעית.

ולכאורה לדעת רש"י שכותב גם לגבי המיעוט של תולדות בשביעית, שההגדרה של תולדות נלמד ממלאכת המשכן שכל מלאכה שלא היתה במשכן מוגדרת כתולדה, באמת קשה קרשיית המהרש"א איך הגמ' לומדת מהפסוק הזה למעט חורש בשביעית, הרי מלאכת חורש היתה במשכן ואי אפשר להגדירה כתולדה.

גדר תולדה לענין שביעית

ונראה לומר בדעת רש"י שסובר שמה שנחלקו ר' יוחנן ור' אלעזר בהמשך הגמ' לענין חורש בשביעית אם לוקה עליה או לא, שורש המחלוקת הוא בגדר הדרשה שדורשים מהפסוק "שך לא תזרע" למעט תולדות בשביעית שאינו מוזכר עליה, ונחלקו מהו גדר המלאכות שמוגדרים כתולדה בשביעית שנתמעט מהפסוק הזה.

וביסוד הדין כולי עלמא סוברים את הדרשה הזו שתולדות נתמעט בשביעית, ורק זמירה ובצירה שהם תולדות של זורע וקוצר נאסרו בשביעית, ואילו שאר התולדות מותרים.

אלא שנחלקו איזה מלאכה מוגדרת כתולדה במלאכת שביעית, האם ההגדרה של אבות ותולדות היא כמו שבת נלמד ממלאכת המשכן, שמלאכה שהיתה במשכן היא מוגדרת אב ומלאכה שלא היתה במשכן מוגדרת תולדה. ולפי זה מלאכת חורש שהיתה במשכן אינה מוגדרת כתולדה, ובפסוק הזה אין מיעוט שממעט את חורש שלא חייבים עליה בשביעית. וממילא עד כמה שאין מיעוט על חרישה בשביעית, אנו יכולים ללמוד כלל ופרט וכלל לחייב על חרישה בשביעית. וזהו סברת המ"ד שהחורש בשביעית לוקה עליה.

והמ"ד שחולק שאין לוקין על החרישה סובר שההגדרה של תולדה

"באיסור אונאת דברים"

"ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלוקיך כי אני ה' אלוהיכם". (פרק כ"ה פסוק י"ז).

והח"ח מוסיף שאפילו אם חברו עדיין אינו יודע את ההזק או הצער שנגרם לו מכח הלשון הרע שדיבר עליו, ג"כ חייב לגלות לחברו ולספר לו מה שחטא כנגדו כדי שחברו ימחל לו. והמקור לזה מביא בבאר מים חיים שהוא מדברי רבנו יונה בשערי תשובה.

אם מותר לצער את השני כדי לבקש מחילה

והנה בספר "שיחות חפץ חיים" (עמוד ק"ז) מביא שהחפץ חיים הביא את ספרו "חפץ חיים" לאבי המוסר מרן הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל, ולאחר זמן כשבא אליו אמר לו הגר"ס שיש לו קושיא עצומה על דבריו, שכתב בסעיף זה שגם אם חברו אינו יודע שדיבר עליו לשון הרע, צריך לגלות לו מה שעשה נגדו כדי שימחל לו. והקשה הרי חברו עד עכשיו אינו יודע כלום, הוא לא יודע שדיבר עליו דברים רעים, ועתה כאשר יספר לו שדיבר עליו רע, הוא בוודאי יצטער על כך מאוד. וא"כ קשה איך יתכן שבשביל שאדם רוצה לקיים מצוות תשובה, יהיה מותר לו לגרום צער לחברו ולספר לו דברים שיגרמו לו צער רב.

הרי סתם אדם שמצער את חברו, עובר באיסור דאורייתא של "לא תונו", ומעתה איך יתכן שבשביל שאדם רוצה לעשות תשובה, נתיר לו לעבור על לא תונו ולצער את חברו.

וז"ל, "בדרך אגב אכתוב לכת"ר מה ששמעתי מפיו הקדוש בעת שהביא את הספר "חפץ חיים" לפני גאון ישראל וקדושו מרן ר"י סלנטר זצוק"ל, וקבל ממנו את הספר לעיין בו. ואח"כ כשבא לפניו אמר לו שיש לו

ופרש"י, "ולא תונו איש את עמיתו, כאן הזהיר על אונאת דברים, שלא יקניט איש את חברו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ. ואם תאמר, מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלוקיך היודע מחשבות הוא יודע, כל דבר המסור ללב שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו נאמר בו ויראת מאלוקיך".

הנה בספר "חפץ חיים" (הלכות לשון הרע, כלל ד' סעיף י"ב), כתב איך הדרך לתקן ולעשות תשובה על חטא לשון הרע, וכתב שהדבר תלוי אם השומעים ששמעו את הלשון הרע קיבלו את דבריו או שלא קיבלו, וז"ל "ואם עבר וספר לשון הרע על חברו ובא לעשות תשובה, תלוי בזה וכו'". אבל אם חברו נתגנה על ידי זה בעיני השומעים ונסבב לו על ידי זה הזק בגופו או בממונו, או שהצר לו על ידי זה, הרי הוא ככל עונות שבין אדם לחברו, שאפילו יום הכפורים ויום המיתה, אין מכפר עד שירצה את חברו. על כן צריך לבקש מחילה מחברו על זה, וכשיתפייס וימחל לו לא נשאר עליו, כי אם העוון דבין אדם למקום ויעשה כנ"ל. ואפילו אם חברו אינו יודע עדיין כלל מזה, צריך לגלות לו מה שעשה נגדו שלא כדין, ולבקש ממנו מחילה על זה, כיון שהוא יודע שעל ידו נסבב לו דבר זה".

מבואר בדברי החפץ חיים הללו שאם אחד דיבר על השני לשון הרע, והלשון הרע נתקבל בעיני השומעים ומכח זה נעשה הזק או צער לחברו, הרי זה חטא של בין אדם לחברו, שהחטא אינו מתכפר עד שירצה את חברו ויבקש ממנו מחילה.

זה הונית דברים". ובהמשך הרמב"ם מפרט את כל האופנים שמוגדרים כאונות דברים. ובהלכות דעות (פרק ו' הלכה ח') כותב הרמב"ם "אע"פ שהמכלים את חברו אינו לוקה עליו עון גדול הוא, כך אמרו חכמים המלכין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חברו ברבים בין קטן בין גדול".

וכן בחינוך כתב בפשיטות (מצווה של"ח), "ונוהגת מצווה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ואפילו בקטנים ראוי להזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדי, זולתי במה שצריך הרבה כדי שיקחו מוסר. ואפילו בבני ובנותיו ובני ביתו של אדם, והמיקל בהם שלא לצערן בענינים אלה, ימצא חיים ברכה וכבוד".

ובמנחת חינוך שהוא פשוט דמאי שנא קטן או גדול, אלא כל דבר שאומר לשני והוא נכלם ממנו עובר על הלאו, וממילא גם כשמכלים ומבייש את הקטן עובר על הלאו.

ויש לעורר על זה שלפעמים לא זהירים בזה, ואומרים לילד קטן דברים שהוא מתבייש ונכלם מהם, כדי להשתעשע עימו ולראות מה יענה על כך. ולפי המבואר הרי זה אסור באיסור דאורייתא של "לא תונו", וצריך להקפיד על כך גם בקטן כמו בגדול.

בקשת מחילה מקטן שציערו

ומי שפגע בקטן לא מועיל מה שמפיסו ומבקש ממנו עתה מחילה, משום שקטן לא בר מחילה הוא, וכיון שחטא לו צריך להמתין עד שיגדיל ואז לשוב ולבקש ממנו מחילה.

והיה מעשה עם מרן הסטייפלר - הגר"י קנייבסקי זצ"ל שפעם אחת גרם בטעות צער לילד קטן, וזכר את הענין בזכרוננו עד שאתו ילד הגיע לגיל "בר מצווה", ובליל הבר מצווה הגיע במיוחד לשמחה כדי לבקש מחילה מהילד מיד ברגע הראשון שהגדיל והוא בר מחילה.

"לא תעשו לכם אלילים - באיסור עשיית דמות אדם"

"לא תעשו לכם אלילים ופסל ומעבה לא תקימו לכם וגו'". (פרק כ"ו פסוק א')

בזה חשד שיאמרו שהוא עובדה, וכיון שאין בזה חשד בטל האיסור, ומותר להשהותם.

עוד כתב החכמת אדם, שבמקום ששובר ומשחית קצת מצורת הבובה, שמסמא את העין או שובר את האוזן וכיוצא בזה, ג"כ אין איסור להשהותם בבית. משום שבאופן כזה שהשחית קצת מצורה ג"כ אין חשד שיאמרו שעובדה לעבודה זרה, שלא עובדים לעבודה זרה דמות מושחתת ומקולקלת. וממילא באיסור להשהותם בבית משום חשד, כשמשחית חלק ממנה אין כבר חשד, ומותר להשהותם.

וז"ל החכמת אדם, "ונראה לי דצורת אדם בזמן הזה מותר להשהותן, דכיון דאינו אלא משום חשד וידוע דבזמן הזה אין עובדין לצורת אדם. ואותו שנעבד עושין אותו משונה וכו', ואלו ודאי אסור להשהותן. אבל שאר צורת אדם, ומכל שכן אם סימא עינו וכיוצא בו, מותר דאין בו משום חשד".

ויש שמחמירים ונוהגים לשבור קצת מצורת הבובה, כדי שלא תהא דמות שלמה, ובאופן כזה וודאי שאין שום חשש, שאין בזה חשד שיעבדה לשם עבודה זרה.

לא לחבר בובה שהתפרקה

אמנם יש לעורר בזה עוד ענין שצריך להקפיד בו מאוד, דהנה כל ההתר של החכמת אדם שבזמן הזה לא עובדים לצורת אדם וממילא אין בו חשד, שייך רק על האיסור להשהותם בבית. אבל לגבי האיסור שאסור לצייר ולעשות צורת אדם לענין זה אין שום התר, ואפילו בזמן הזה יש בזה איסור דאורייתא. ואפילו לומר לגוי לעשות לו את הדמות הזו,

קושיא עצומה על דין אחד בספרו וכו', והקשה הלא חברו לא ידע עד הנה מאומה וכאשר יספר לו יגרום לו צער, ומה חברו אשם אם הוא חפץ לעשות תשובה לגרום צער לחברו. וענה אותו, הלא דין זה לקחתי מ"שערי תשובה" לרבנו יונה".

אם לא שיודע שחברו יתבייש

אמנם באמת אע"פ שבספר "חפץ חיים" כותב בפשיטות שצריך לגלות לחברו מה שדיבר עליו כדי לבקש ממנו מחילה, אולם ב"משנה ברורה" שהוציא לאור לאחר הוצאת הח"ח מצינו שהוא מתייחס לשאלה הזו, ובהלכות יום כיפור (סימן תר"ו סק"ג) הוא מתייחס לשאלה הזו, ובאמת הכריע שם שכל ההלכה שצריך לפרט את החטא לחברו בעת שמבקש ממנו מחילה היא דווקא בסתמא, אבל אם יודע שחברו יתבייש מזה כשמפרט לו את החטא שחטא כנגדו הרי אינו צריך לפרט לו את החטא, ומספיק לבקש ממנו מחילה בסתמא. וכך כתב המש"ב, "ובשעת בקשת מחילה צריך לפרט מה שחטא לחברו, אם לא כשיודע שחברו יתבייש מזה כשיפרט החטא אזי לא יפרט אותו". וי"ל שכוונתו בדברים הללו ליישב את קושייתו של הגר"ס שההלכה שצריך לפרט את החטא בשעה שמבקש מחילה נאמרה דווקא כשיודע שלחברו לא יהא מזה צער גדול, אבל אם באמת הוא יודע שחברו יתבייש ויהא לו צער גדול כשישמע את החטא שדיבר נגדו הרי באופן כזה אינו מחוייב לפרט לו את החטא ומספיק רק בקשת מחילה בלבד.

איסור לא תונו בקטן

הנה באיסור "לא תונו" של אונאת דברים מבואר ברמב"ם שאיסור זה נוהג בגדולים ובקטנים, שאסור להונות ולצער כל אדם שהוא בין גדול ובין קטן. הרמב"ם בהלכות מכירה (פרק י"ד הלכה י"ב) מביא את איסור אונאת דברים, וכתב "כשם שהוניתה במקח וממכר כך יש הוניתה בדברים, שנאמר ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלוקיך אני ה'".

כתב השו"ע (הלכות עבודת כוכבים, יו"ד סימן קמ"א סעיף ד'), "אסור לצייר צורות שבמדור שכינה וכו', וכן צורת אדם לבדו, כל אלו אסור לעשות אפילו הם לנוי. ואם עובד כוכבים עשאם לו, אסור להשהותם וכו'. במה דברים אמורים בבולטת, אבל בשוקעת, כאותם שאורגים בבגד ושמציירים בכותל בסמנין, מותר לעשותם".

מבואר בשו"ע שאסור לעשות צורה של דמות אדם כאשר הדמות היא בולטת, ואפילו אם גוי מביא דמות כזו ליהודי אסור לו להשהותם.

והטעם שאסור להשהותם כתב הש"ך (סקכ"ג) שהוא משום חשד שיחשדו את ישראל שיעבוד עבודה זרה לדמות הזו.

עוד כתב הש"ך, "וכבר נתבאר בסקי"ז דהוא הדין דאסור לומר לעובד כוכבים לעשותן, אפילו אינו רוצה להשהותם. משום דאמירה לעובד כוכבים שבות, אפילו בדבר שאינו של שבת".

אם מותר להשהות בובה שיש בה דמות אדם

ולפי זה בובות שהילדים משחקים בהם, או שמניחים אותם בבית לנוי, אם הבובה עשויה בצורה בולטת, הרי זה דמות אדם שאסור לעשותם ואסור להשהותם בבית.

אמנם בחכמת אדם (כלל פ"ה סעיף ו') מצדד להקל בזמן הזה שיהא מותר להשהותם בבית, דהנה עיקר האיסור הוא לעשות צורת אדם, שעל זה נאמר עיקר האיסור מן התורה, אלא שגזרו גם שלא להשהותם בבית משום חשד שיחשדוהו שעובד עבודה זרה לדמות הזו. ומעתה כתב שבזמן הזה כיון שידוע שאין עובדים עבודה זרה לצורת אדם, וגם אלו שעובדים לצורת אדם זהו דווקא לצורה מסוימת ולא לסתם צורות אדם שבשוק. ממילא לכן יש להקל שמי שיש לו בבית את הצורה הזו, אין

והנה בעיקר איסור לעשות צורת אדם, השו"ע (סעיף ז') מביא יש אומרים, שסוברים שזה נאמר דווקא כשעושה צורת אדם שלמה עם כל האברים, אבל אם רק עושה דמות של ראש בלא גוף או גוף בלא ראש אין איסור. וז"ל השו"ע, "יש מי שאומר שלא אסור בצורת אדם ודרקון, אלא דווקא בצורה שלמה בכל איבריה, אבל צורת ראש או גוף בלא ראש, אין בה שום איסור לא במוצאו ולא בעושה". הרמ"א מוסיף שכן נוהגין, והש"ך (סקל"ב) מביא שיש חולקים ולכן המחמיר תבוא עליו ברכה.

ומבואר למעשה, שזה ברור שאם עושה דמות אדם שלמה בכל איבריה,

הרי זה אסור מדאורייתא.

ולפי זה מי שיש לו בובה בבית, ונפלה היד או הרגל של הבובה, וכל שכן אם הראש נפל מהגוף, וכיוצא בזה, צריך להזהר מאוד שלא לחבר שוב את האברים שנפלו לדמות של הבובה. שהרי באופן כזה הוא עושה בידים צורת אדם, וזה אסור מדאורייתא. ואפילו לומר לגוי לחבר את הבובה ג"כ אסור, משום שבות, כמו שנתבאר בדברי הש"ך שיש בזה איסור אמירה לעובר כוכבים.

וכן שמעתי למעשה ממרן הסייפלר זצ"ל ומהגר"ש וואזנר זצ"ל, שיש בדבר הזה חשש דאורייתא, וצריך מאוד להקפיד בזה שלא לחבר שוב לבובה את האברים שנפלו או נתפרקו ממנה.

מרח הגאון רבי מיכל פיינשטיין זצ"ל – נלב"ע ט"ז אייר תשס"ג

שיעור במשניות בסדר טהרות, יסודו של השיעור התחיל לאחר שבתו של ר' מיכל נפטרה בצעירותה, ולעילוי נשמתה למד משניות לפני התפילה. לאחר שהסיימה השנה הראשונה אמר ר' מיכל, שאם מתחילים לעשות דבר טוב לא מפסיקים, ואפילו שהסיבה שהתחילו לעשות כן כבר עברה, אעפ"כ יש להמשיך ולא להפסיק מעשיית הטוב. ולכן אע"פ שכבר עברה השנה הראשונה, בכל זאת אינו מפסיק מהשיעור. ובאמת המשיך בשיעור הזה עד יומו האחרון, ובשבת פרשת בהר ט"ו באייר תשס"ג שעות ספורות לפני הסתלקותו לשמי מרום עוד למד את המשניות בדרכו מידי שבת בשבתו.

*

לא תעשו לכם אלילים

מעשה מעניין סיפרה הרבנית פיינשטיין ע"ה, מאביה מרח הגר"ז זצ"ל. בשנים שהרבנית פיינשטיין היתה עדיין ילדה צעירה בבית אביה בברסק, מפעם לפעם היתה נוסעת לנוח כמה ימים אצל הסבתא, אם אמה.

בבית בברסק היא היתה עובדת מאוד קשה כדי לעזור לאמה, שהרי היא היתה הבת הגדולה בבית, ובאופן טבעי היו מבקשים ממנה תמיד לעזור בכל מה שנצרך בעניני הבית. וכדי לתת לה קצת מנוחה היתה האמא לוקחת אותה ברכבת אל הסבתא, ושם היתה במנוחה כמה ימים, כאשר גם הסבתא נהנית מאוד מנכדתה. ולבסוף הסבתא היתה נוסעת עימה ברכבת חזרה לברסק לבית הוריה.

פעם אחת כשהיתה אצל הסבתא, אמרה לה הסבתא שכיון ששמעה שהיא מאוד עוזרת בבית, היא קנתה לה מתנה מיוחדת, והצביעה לה על קופסה גדולה שעטופה בנייר מכובד ומונחת על המדף למעלה, ואמרה שכאן בפנים נמצאת המתנה שקנתה לה. והוסיפה ואמרה שעתה אינה מגלה לה מהי המתנה, אלא כאשר היא תחזור עימה לבית הוריה בברסק, יפתחו את המתנה בבית.

ברור מאליה שהסקרנות היתה גדולה לדעת מה המתנה, הנכדה רצתה לדעת מהי, אבל הסבתא לא הסכימה בשום פנים ואופן לגלות. כאשר עברו הימים וחזרו יחד ברכבת לברסק, המתנה כבר בקוצר רוח מתי יגיעו לבית כדי שתוכל לקבל שם את המתנה הגדולה הזו. והנה הגיעו לבית בברסק ושם הסבתא סיפרה לכל בני הבית, על המתנה שקנתה לנכדתה כאות הוקרה על עזרתה בבית. האמא וכל בני הבית התאספו יחד כדי לראות את המתנה הגדולה, שהסבתא נותנת. ולאט לאט פתחו יחד את המתנה, ולעיני כולם התגלתה בובה גדולה ומרשימה, שבנוסף להכל גם השמיעה קולות מקולות שונים.

בני הבית התפעלו מאוד מהמתנה הזו, ונעשה רעש גדול בבית מההתפעלות הגדולה של כולם.

האבא, הרב בברסק, ישב באותו זמן בחדר למעלה ועסק בתורתו, וכאשר שמע על הרעש וההמולה שיש למטה בבית, החליט לרדת לראות במה המדובר.

הרב יורד, ורואה את הבובה שהסבתא הביאה מתנה לבתו, ומיד כולם הסבירו לו במה המדובר.

ולפתע הרב מתחיל לרעוד כולו, ואומר "איך אפשר שיהיה פסל אצלנו בבית". במורא גדול חזר על דבריו כמה וכמה פעמים. השמחה שהיתה בבית מהבובה נהפכה לתוגה, איך אפשר להחזיק פסל בבית.

האמא והילדים חשבו איך אפשר להציל את המצב, ואמרו מיד לאבא שהם ישברו לבובה את האוזן, ואז כשאיננה דמות שלמה אין זה נחשב פסל. אבל האבא לא נרגע וכולו רועד, וחוזר ואומר "לא יתכן שיהיה אצלנו בבית פסל".

את כל הרעיונות שהציעו, הרב דחה מיד בשתי ידי, עד שלבסוף לא היתה שום ברירה והוכרחו להוציא את הבובה מחוץ לבית.

(עיין בדברי תורה שנתבאר באיזה אופן מותר להשקות בובה בבית, וצ"ל שמרן הגר"ז החמיר ולא רצה להקל בשום אופן).

במחיצת מרח הגאון רבי מיכל פיינשטיין זצ"ל חשו הכל כי עומדים הם בעולם אחר, עולם שאין בו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, הראש שקוע עמוק עמוק בתוך הסוגיא, והעיניים לא זזות לרגע מהגמרא.

אין הבדל היכן נמצאים בבית המדרש או בבית. בכל מקום הגמרא פתוחה ובניגון ערב דברי הגמרא קולחים להם בשטף.

אפשר היה לעמוד לידו זמן רב, והוא אינו שם לב שמישו עומד ומחכה לו. כל חיי חיותו הם עתה בתוך הגמרא, ולשם מה להרים את העיניים ולהוציאם מחוץ למקום החיים.

הגר"צ פלמן זכה במשך שנים ארוכות להסתופף בצילו מידי שבת בשבתו, במנין שהתקיים בביתו של ר' מיכל.

לאחר התפילה בשבת בבוקר, ובמוצאי שבת לפני תפילת מעריב, ר' מיכל היה מדבר במשך שעה ארוכה בעניני הפרשה בהלכה ובמוסר, כידי הטובה עליו. וכמעין המתגבר היה מחדש חידושים רבים ונפלאים, בכל מקצועות התורה.

הגר"צ היה יושב ושותה בצמא את דבריו, ולאחר מכן משנן שוב ושוב את דבריו כדי שלא לאבד אפילו גרגיר אחד מדבריו העמוקים. ומיד בצאת השבת לאחר הבדלה, ישב וכתב לעצמו את הדברים למשמרת, למען יעמדו לו לימים רבים.

פעמים רבות היה אומר, "אצל ר' מיכל נופלים יהלומים, מי שחכם עליו לרוץ לשם כדי לתפוס את היהלומים הרבים שר' מיכל מחזק".

גם ר' מיכל העריך את הגר"צ מאוד, והיה מבקש תמיד לשמוע את דעתו וסברתו בהלכה, ומפעם לפעם כשהתעוררה שאלה למעשה היה שולח לשאול זאת את הגר"צ.

בנוסף להכל היה ר' מיכל דולה ומסקה מתורת רבותיו גאוני התורה והמוסר, כאשר תורת חותנו מרח הגר"ז מברסק זצ"ל היתה לו נר לרגליו אשר בתורתו גדל, ובדרכו למד ולימד. ושיחותיו של מרח המשגיח רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל, היו לו כלהבת אש לעלות לרום המעלות ביראה ועבודה.

ובכל עת היה מספר עובדות והנהגות מרבותיו כפי מה שזכה לראות בעיניו ולשמוע באוזניו, וכל הנהגותיהם היו לו למורי דרך ללמד לעצמו ולאחרים את הדרך לעבור את ניסיונות החיים באורח חיים למעלה למשכיל.

עשירי למנין

סיפר הגר"צ, בשבת אחת היו חסרים כמה מהקבועים שהתפללו במנין בביתו של ר' מיכל, ואי לכך המנין באותה שבת היה מאוד מצומצם. באחת מהתפילות היה חסר עשירי כדי להתחיל את התפילה, ואחד מהמתפללים יצא החוצה כדי לחפש עשירי.

באותו זמן עבר בחוץ אדם חילוני שיש להסתפק עליו אם הוא שומר שבת, ואם אפשר לצרפו למנין, וכשהוא שמע שמחפשים עשירי כדי להתחיל את המנין, החליט להתנדב ולעלות להשלים את המנין.

הציבור שהיה בבית לא ידע מה לעשות, מצד אחד יש ספק אם אפשר לצרפו למנין. ומצד שני הוא בא לכאן בתור עשירי למנין, ואם ישמע שמחפשים עדיין עוד אחד, אע"פ שיש כבר עשרה אנשים הוא יבין שלא רוצים לצרפו, והוא עלול להפגע מכך מאוד. ובפרט שאין זה מהראוי לפגוע ולגרום עגמת נפש, לאדם כזה שכל בואו לכאן היה כדי לעזור ולסייע לציבור. ומתוך כך הופנו עיני כולם לעבר מקומו של ר' מיכל, לראות מה הוא יעשה בחכמתו הגדולה.

ר' מיכל הרים את עיניו, וכשראה שיש עשרה אנשים יחד עם אותו אדם הבין מיד את השאלה, ומיד אמר "אני מזהר להתפלל במנין שיש בו עשרה איש מלבד השליח ציבור". וכך בתבונה הורה להמתין עד שיבוא עוד אדם להשלים לעשירי למנין, בלא שאותו אחד שהגיע יבין שלא רוצים לצרפו למנין.

לא מפסיקים דבר טוב

עוד סיפר הגר"צ, ר' מיכל היה מוסר בכל ליל שבת לפני תפילת ערבית

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

בענין מה שנתפרסם שאחי הגאון רבי יעקב שליט"א כבר הבריא מחוליו, אמנם כ"ה השתחרר מבית החולים, אבל עדיין הוא ממשיך לקבל את הטיפולים הרפואיים, וזקוק להשגחה רפואית צמודה, ועדיין הוא זקוק לרחמי שמים מרובים, ויש להמשיך להרבות בתפילות לרפואה שלמה לרבי יעקב בן מרים בתושח"י

א

נתינת הערכה לילדים

בענין חינוך הילדים, כבר עוררנו הרבה פעמים כי ילד שמרגיש שלא מעריכים אותו בבית, הוא נשבר ואינו מצליח, ועלול לצאת לתרבות רעה חי"ו, כיון שאכפת לו, והוא סובל מכך.

והנה ילד שהוא צדיק ובעל מידות טובות, נושא את סבלו בדומיה, אבל זה גורם שמאבד את החשק ללמוד ולהצליח.

וכך היה מעשה בבחור אחד, שראש הישיבה שלו היה לוקח אותו עימו לכל מקום שהיה נוסע, כי לא היה מסוגל לישב וללמוד, והתברר שזהו מפני שבביתו היו מעירים לו הרבה הערות על התנהגותו, שיהיה יותר טוב ממה שהוא, והרגיש שאין מעריכים אותו, וכיון שהיה עדין בטבעו - איבד את החשק ואת המרץ ללמוד, ואמנם היה לו יראת שמים ומידות טובות, אבל ללמוד לא היה מסוגל.

זהו ילד עם יראת שמים ומידות טובות, שאינו יוצא לרחוב, אבל יש ילדים שאם הם מרגישים חוסר הערכה, ומרגישים שההורים לא מחשיבים אותם, זה גורם שעוזבים את הבית ויוצאים לרחוב. רבים מאלו הנושרים בזמנינו הם צעירים מבית מצוינים של בני תורה ומרביצי תורה חשובים מאד, ויצאו לתרבות רעה מפני שלא התייחסו אליהם כמו שצריך, עד שעזבו את הבית ופרקו עול רח"ל.

חינוך ביד קשה הוא דבר מסוכן מאד מאד, בעבר היו תקופות אחרות שהרחוב היה מלא ביראת שמים, ואז גם ילד שיצא לרחוב לא היה מתקלקל, ולבסוף היה נכנע וחוזר לביתו, אבל בזמנינו אם גורמים לילד שיצא לרחוב, זה ממש לפני עור לא תתן מכשול.

ואפילו אם לא לוחצים אותו, רק הוא מרגיש חוסר הערכה, שלא מחשיבים אותו בבית, ואינו מרגיש את אהבת ההורים אליו, ודאי שההורים אוהבים אותו, אבל הוא רק ילד, ואינו מבין שהנהגתם אליו היא מתוך אהבה כמו שכתוב (משלי כז, ה) תוכחת מגולה מאהבה מסותרת, וכיון שאינו מבין שאוהבים אותו, זה גורם שיעזוב את הבית.

ב

חמדת הממון

ויש עוד ענין כללי הנוגע לציבור הרחב, שזקוקים בזה לשינוי הטבע, ענין חמדת הממון. הנה חמדת הממון מעבירה את האדם על דעתו ועל דעת קונו, ופעמים שמביאה גם לידי איסורים, מלבד עצם המידה הרעה של חמדת הממון, לפעמים זה גורם לשקר, או שגורם צער ופגיעה למישהו, או שגורם הפסד ממון לאחרים, וכל זה נובע מחוסר אמונה, שלא יודעים שכל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה (ביצה טז, א), ואי אפשר להרוויח יותר ממה שנקצב מן השמים.

ובגמרא ב"ב (י, א) מובאת עובדה מבני אחותו של רבי יוחנן, שרבי יוחנן ראה בחלומו שהם עתידים להפסיד באותה שנה שבע מאות דינרים, והלך והוציא מהם את הסכום הזה לצדקה, במקום שיפסידו אותו באופן אחר, ונשארו בידם רק שבעה עשר דינרים שלא נתנו לצדקה מתוך כל הסכום, ובערב יום כיפור הגיעו מבית הקיסר ותפסו מהם שבעה עשר דינרים בדיוק, כנגד הסכום שלא הספיקו לתת לצדקה.

זוהי המציאות, שכל הרווחים וההפסדים קצובים לאדם מראש השנה, ולא שייך להרוויח יותר ממה שנקצב עליו.

ובדרך כלל יש תירוץ לחמדת הממון, שדואגים מה יהיה אחר כך, ומה יעשה בעוד כמה שנים, הלא יש לו ילדים קטנים שצריך לחתן אותם, ויצטרך לשלם הוצאות חתונה ודירה, ודואג כבר מעכשיו מהיכן יהיה לו, ומחפש כל מיני אופנים להרוויח בשביל העתיד, אבל האמת היא שהכל קצוב, ובלאו הכי יקבלו את מה שמגיע.

וכך היה אומר מרן החזון איש זצ"ל, כשהיה ויכוח בין שני מחותנים, וכל אחד מבקש שהשני ישלם את ההוצאות, אמר החזון"א על מה הם מתווכחים, הרי בני הזוג יקבלו את מה שמגיע להם מן השמים, ומי שייתן את ההוצאות אינו אלא צינור שדרכו מעבירים את הכסף לבני הזוג מן השמים, ומה אכפת לו לתת, אדרבה כדאי לו שהוא יהיה הצינור, שהרי הוא יכול לתת, ולא מדובר כשאנו יכול, רק מצד חמדת הממון יש לו חשבונות שהשני ייתן ולא הוא.

יש גם פסוק בירמיה (יז, יא) "עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבו ובאחריתו יהיה נבל", מי שמרוויח עשירות בצורה שאינה ישרה, סופו שיפסיד אותה, ולא רק בסוף ימיו, אלא בחצי ימיו, כגון אם הוא חי שבעים שנה, יפסיד את העשירות בגיל שלושים וחמש, כך פשוטו של מקרא, וגם באחריתו יהיה נבל, היינו לא רק שיפסיד את העשירות, אלא גם הוא יהיה אדם נבזה, שמבזים אותו.

ונזכיר דוגמאות ממעשים שהיו בענין חמדת הממון.

הנה כשעושים שידוך, בנוהג שבעולם שמשלמים דמי שדכנות לשדכן, ומעשה שהיה שהציעו שידוך לבחור אחד, ומשפחתו הסכימו לגשת לשידוך, אבל צד הכלה ביקשו עוד לברר, ושאלו אדם שהכיר אותם והכיר את החתן, ואמר להם כי ההצעה היא טובה מאד. אחר כך הלך אותו אדם והציע את השידוך למשפחת הבחור, למרות שהם כבר ידעו מההצעה, ולא חידש להם כלום, גם הוא הלך להציע להם, אולי ישלמו לו דמי שדכנות, וזהו הטבע של חמדת הממון.

וכן היה עובדא באדם שביקש לקנות דירה, והתעניין תחילה אצל השכנים של המוכר, לשמוע מה הם אומרים על הדירה הזאת, ונתנו לו את המידע שביקש מהם, אחר כך ראה שהשכנים האלו מצפים שייתן להם דמי תיווך, אף על פי שלא תיווכו בזה כלל, רק השיבו לשאלות ששאל אותם, ונאלץ לקנות דירה במקום אחר, כי לא רצה שיבואו אליו בטענות על מה שלא שילם להם דמי תיווך.

זהו הטבע של חמדת הממון, והעצה לשינוי הטבע היא לימוד ספרי מוסר המשפיעים יראת שמים וחיזוק האמונה.

ג

חמדת הכבוד

והנה המסילת ישרים בפרק י"א האריך בענין חמדת הממון והכבוד, וכתב כי על חמדת הממון אפשר להתגבר, אבל חמדת הכבוד קשה מאד להתגבר עליה, והביא שם דוגמאות מדברי חז"ל, עד כמה חמדת הכבוד דוחקת את האדם, וכגון במרגלים, שנכשלו מחמת חמדת הכבוד שחששו שיפסידו את מעמדם כשיכנסו בני ישראל לארץ, ולכן הוציאו דיבת הארץ רעה, וכן ירבעם בן נבט שהכבוד דחק אותו, עד שהחטיא את כל ישראל והעמיד עגלי זהב לעבודה זרה.

ומובא בגמרא (סנהדרין קב, א) שהקב"ה אמר לירבעם חזור בך ואני ואתה וכן ישי נטייל בגן עדן, היינו שיחזור בתשובה, ובזכות זה יזכה לטייל עם הקב"ה בגן עדן! ושאל ירבעם, מי בראש, היינו בגן עדן, ששם הוא מקום הכבוד האמיתי, מצינו (ב"ב עה, א) שכל צדיק יש לו בגן עדן מדור לפי כבודו, וכל אחד נכוון מחופתו של חברו, היינו כשרואה שחברו קיבל מדור מכובד יותר ממנו בגן עדן, זה כואב לו כמו מכות אש השורפת, ומצטער ומאשים את עצמו, למה לא התאמצתי יותר לזכות גם כן למדרגה הזאת, על כל פנים מבואר שיש דרגות של כבוד בגן עדן, ושאל ירבעם מי יהיה בראש, אני או בן ישי.

ובאמת הרי הקב"ה אמר לו "אני, ואתה, ובן ישי", אם כן הסדר הוא קודם הוא ואחר כך בן ישי, היינו שבזכות התשובה יזכה להיות יותר מדוד המלך! והרי הוא שומע באופן ברור מפי הקב"ה שהזכיר אותו לפני בן ישי, אף על פי כן זה לא הספיק לו, וביקש לשמוע בפירוש ממש, ולהיות בטוח בלי שום צל של ספק שהוא יהיה בראש, עד כדי כך הכבוד דוחק! ומחמת זה לבסוף איבד את העולם הבא.

ונזכיר דוגמא לחמדת הכבוד השייכת גם בזמנינו, בגמרא פסחים (סו, א) מובאת העובדה בבני בתירא, שהם היו הנשיאים, ופעם אחת נתעלמה מהם הלכה ולא ידעו אם קרבן פסח דוחה שבת [בזמנם היו מקדשים על פי הראייה, ויתכן שזה היה דבר נדיר שערב פסח חל בשבת, ולכן לא זכרו את ההלכה] ואמרו להם שיש אדם אחד שעלה מבבל, והלל הבהיל שמו, ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון, ויתכן שהוא יודע את ההלכה, ושאלו את הלל, ופשט להם את הספק, והוכיח מפסוקים שקרבן פסח דוחה שבת.

וכשראו בני בתירא שהלל יודע יותר מהם, הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם. עד עכשיו הם היו הנשיאים, והם היו גדולי הדור וראשי הישיבה, וכולם היו תלמידים שלהם, וכעת הלל היה ראש הישיבה במקומם, והם יהיו תלמידים שלו! זוהי מדרגה גבוהה של בני בתירא שלא התחשבו בכבודם ובמעמדם, ומסרו את הנשיאות להלל.

ונתבונן, האם יש בזמנינו דבר כזה, אדם שהוא מרביץ תורה, או שעושה מעשי חסד, או משפיע יראת שמים, וכל מיני השפעות, ויש באותו המקום אדם אחר שיכול להשפיע יותר ממנו, האם יעזוב את תפקידו כדי שהשני ישפיע במקומו, וכגון מי שהוא ראש ישיבה, ויש ראש ישיבה אחר יותר גדול ממנו, האם יסכים שהלה יהיה ראש ישיבה במקומו, והוא יהיה התלמיד! בדרך הטבע זה לא כך.

ואמנם הרב מפוניבז' סיפר על רבו הגאון רבי אליעזר גורדון, שהיה ראש הישיבה ומרא דאתרא בעיר טלז, וביקש מהגאון רבי איצל מפוניבז' שיאמר שיעורים בישיבתו, והתחיל רבי איצל לומר שם שיעורים בעמקות ובחריפות גדולה, ואמנם לבסוף לא היה יכול להמשיך שם כי הרבנית לא רצתה לעזוב את פוניבז', אבל לכתחילה רבי אליעזר מרצונו מסר את ראשות הישיבה לרבי איצל, כיון שידע שרבי איצל יאמר שיעורים עמוקים וטובים יותר, ותהיה בזה תועלת לבני הישיבה, ולא התחשב כלל בכבודו ובמעמדו, מרוב אהבת התורה שהייתה בו. ואמר עוד, שאם רבי חיים מברסק יבוא לטלז, ימסור בידו גם את הרבנות, מפני שהוא יודע שרבי חיים ינהיג גם את הרבנות באופן טוב יותר. זוהי דרגתם של דורות הראשונים!

ואם יצויר בזמנינו דבר כזה, למשל ארגון שעושה מעשי חסד גדולים ויש ארגון אחר שעושה יותר ממנו, או אדם שמשפיע תורה ויראת שמים ויש אדם שמשפיע יותר ממנו, הרי זה יכאב לו, ויצטער על הכבוד שחסר לו, זה דבר ידוע, וכך המציאות, שיש כאלה שמצטערים על זה, ולפעמים מסתירים את הצער בלב, על כל פנים זה כואב להם.

וכבר הזכרנו מדברי רבינו יונה בשערי תשובה (ג, קס) כי יכול להיות שאדם נקרא שונא השם ומפסיד עולם הבא מחמת מחשבה שבלב, כגון אם יש לו צרות עין ומצטער בלבו כשרואה אדם אחר המשפיע יותר ממנו, בהרבעת תורה ויראה ובחסד, והיה שמח יותר אם הלה לא היה משפיע. אדם כזה נקרא שונא השם, כי רצון השם הוא שיהיה יותר כבוד שמים, ואילו הוא היה מעוניין שיהיה פחות כבוד שמים.

וכתב בשערי תשובה שם שבעה דוגמאות של שונאי השם: "אם נפשם רעה ובקרב לבם יקשה להם כאשר חבריהם עוסקים בתורה – וירע בעיניהם בהיות בני אדם עובדים את השם ויראים מלפניו, כאשר תאמר על האיש אשר לא יחפוץ שיכבדו בני אדם את המלך ושיעבדוהו כי הוא שונא את המלך – כל שכן אם הוציאו מחשבתם אל הפועל שהם מניאים את לב בני אדם מעסק התורה ומן המצוות כי הם שונאי השם – וכן האנשים אשר עינם צרה בכבוד תלמידי חכמים הישרים והצדיקים ושונאים עטרת תפארתם – או ירע לבבם אם עדיהם תאונה ובאה ממשלת הדור – וכל שכן אם יבקשו כבודם לכלימה או ישפילו – וכן אם יאהבון כבוד הרשעים ומשלם על עפ"ר", ועיין שם עוד.

ד

ל"ג בעומר בישיבות

ורצוני לעורר עוד דבר הנוגע למעשה, הנה עוד מעט יהיה ל"ג בעומר ב"ח באייר, ויש כאלה ששמחים שיש הזדמנות לנסוע לטיול כביכול. ובאמת יש אנשים רציניים שאצלם זה דבר רציני, ומנהג אבותיהם לנסוע למירון בל"ג בעומר, והם נוסעים כפי המסורת המקובלת בידם. אמנם, בישיבות שלנו לא נהוג לנסוע.

ידוע שגם דעת החתם סופר נגד הנסיעה למירון בל"ג בעומר (שו"ת חת"ס י"ד רלג). ומסופר על נכדו הגאון רבי עקיבא סופר זצ"ל, אב"ד פרשבורג, כשהגיע לארץ ראה שיש הרבה שנוסעים למירון, וחשב גם הוא לנסוע, ויצא לדרך, אבל אירעה תקלה ברכבו, ותיקנו את התקלה, ושוב אירעה תקלה, והבין כי זהו מן השמים, מפני שזקנו החתם סופר מתנגד לזה, ואינו מניחו לנסוע לשם, וחזר על עקבותיו.

זה לא מתאים לכולם, וכאמור בישיבות לא נהוג לנסוע בל"ג בעומר, אלא יושבים ולומדים כרגיל, אדרבה יש צורך בהתמדה גדולה יותר בימים אלו, שהם ימי הספירה והכנה לקבלת התורה, ואם נוסעים זה עלול להיות כמו טיול, ויש בזה חשש ביטול תורה.

לכן מנהג הישיבות שלנו הוא שלא לנסוע.

ה

השפעת המוסר

העצה לכל הדברים היא לימוד המוסר, אם עוסקים בספרי מוסר בקביעות, כל אחד בספר מוסר שמעניין ומושך אותו, מה שהוא מרגיש שמדבר קצת ללבו, זה משפיע מאד לשינוי הטבע, ולשינוי כל ההנהגה, על ידי קביעות יומית בספרי המוסר, לא רק שנעשה יותר צדיק, אלא חי חיים מאושרים יותר, ונעשה שמח בחלקו.

לימוד המוסר משמח, כי בזה אדם רואה את חסרונותיו, ומתקן אותם, ומי שמעלים עין וחושב אמנם יש לי חסרונות אבל מה אני יכול לעשות, ומתייאש מעצמו, צריך לדעת שהיאוש אינו תרופה, ולכל דבר יש תרופות ועצות, המבוארות בספרי המוסר.

יש הרבה ספרי מוסר, והספר הקל ביותר הוא אורחות צדיקים, שהוא ספר קדמון, גם שערי תשובה לרבינו יונה הוא ספר קדמון, אבל שם כתוב יותר דרישות, ויותר בחריפות, וכן חובות הלבבות הוא מהקדמונים, אבל אורחות צדיקים כתוב בצורה פשוטה יותר, ומביא גם חלקים מדברי הראשונים שלפניו, בפרט לילדים זהו ספר מתאים מאד, וכן למבוגרים יש ספרי מוסר, חובות הלבבות, שערי תשובה, מסילת ישרים, כל אחד במה שמתאים לו ומשפיע עליו.

זוהי העצה לכל הדברים, לחמדת הממון, ולחמדת הכבוד, ובזה זוכים לא רק לצדקות, אלא לחיים מאושרים. זהו לא 'צדיק ורע לו', אלא 'צדיק וטוב לו', שנעשה מאושר, וכל המשפחה מאושרת.

יהי רצון שנזכה כולנו לכל המדרגות האלה!

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית

מרת **יוכבד הלוי** ע"ה

בת הרה"ח ר' **משה יהושע העשיל** ז"ל

אשת הרב משה הלוי שליט"א - מנהל ת"ת תשב"ר

נלב"ע כ"ו ניסן תשע"ו - תנצב"ה

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית

מרת **אלישבע כהנמן** ע"ה

בת רבינו הגאון רבי **מרדכי שלמה** זצוק"ל

אשת נשיא הישיבה הגאון רבי אליעזר שליט"א

נלב"ע ח' אייר תשע"ה - תנצב"ה

לעילוי נשמת

הר"ר **עוזיאל מנחם** ז"ל

ב"ר נתן ז"ל

נלב"ע כ"ג ניסן תשע"ו - תנצב"ה